www.imammahdi313.com

ابعاد شخصیت حضرت مهدی (عج)

در ادعیه و زیارات

بسم الله الرحمن الرحیم

ابعاد شخصیت حضرت مهدی عج لله تعالی فرجه الشریف درادعیه و زیارات

نویسنده:

مجتبی معنوی

ناشر چاپی:

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (علیه السلام)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

ابعاد شخصیت حضرت مهدی عج للّه تعالی فرجه الشریف درادعیه و زیارات

مشخصات کتاب

سرشناسه : معنوی، سیدمجتبی، ۱۳۵۶ -

عنوان و نام پدیدآور : ابعاد شخصیت حضرت مهدی عج لله تعالی فرجه الشریف درادعیه و زیارات/ سیدمجتبی معنوی؛ [برای بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، مرکز تخصصی امامت و مهدویت].

مشخصات نشر : قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری : ۲۸۰ ص.

شابک : ۷۰۰۰۰ ریال: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۶۲-۷۸-۹

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتابنامه: ص. [۲۷۹] - ۲۸۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع : محمدبن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ق. - -- دعاها

موضوع : دعاها

موضوع : زیارتنامه ها

شناسه افزوده : بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج). مرکز تخصصی امامت و مهدویت

رده بندی کنگره : BP۲۶۷/۸/م۷۱۶الف۲ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۷۷۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۸۸۰۷۷

ص:۱

اشاره

ابعاد شخصیت حضرت مهدی(عج)

در ادعیه و زیارات

سید مجتبی معنوی

ص:۱

ابعاد شخصیت حضرت مهدی(عج) در ادعیه و زیارات

مؤلف: سید مجتبی معنوی

ناشر: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)

نوبت چاپ: اول/ بهار ۹۲

شابک: ۹۷۸- ۶۰۰-۶۲۶۲-۷۸-۹

شمارگان: هزار نسخه

قیمت: ۷۰۰۰ تومان

- قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)، مرکز تخصصی مهدویت/ خیابان شهدا/ کوچه آمار(۲۲)/ بن بست شهید علیان/ ص.پ: ۱۱۹ – ۳۷۱۳۵/ همراه: ۰۹۱۰۹۶۷۸۹۱۱/ تلفن: ۷۷۴۹۵۶۵ و ۷۷۳۷۸۰۱(داخلی ۱۱۷و۱۱۶))/۷۸۴۱۱۳۰ (فروش)/ ۷۸۴۱۱۳۱ (مدیریت)/ فاکس:۷۷۳۷۱۶۰ و ۷۷۴۴۲۷۳

- تهران: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)/ تلفن: ۸۸۹۵۹۰۴۹/ فاکس: ۸۸۹۸۱۳۸۹/ ص.پ:۳۵۵-۱۵۶۵۵

- www.mahdi۳۱۳.com

با قدردانی و تشکر از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته اند:

اعضای محترم شورای کتاب حجج اسلام مجتبی کلباسی، محمدصابر جعفری، مهدی یوسفیان، محمدرضا فؤادیان و آقایان احمد مسعودیان (مدیر داخلی)، احمد سعیدی (ویراستار) عبدا... شریفی (مدیر فروش)، مرتضی دانش طلب (مدیر مالی)، رضا فریدی (صفحه آرا)، عباس فریدی (طراح جلد) و کلیه کسانی که ما را یاری نمودند.

مدیر مسئول انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود(عج)

حسین احمدی

کد فایل: ۰۹۲۳۹

بسم الله الرحمن الرحيم

ص:٣

فهرست مطالب

ص:۵

ص:۶

ص:۷

ص:۱۰

ص:۱۱

ص:۱۲

ص:۱۳

ص:۱۵

ص:۱۶

ص:۱۷

ص:۱۸

پیشگفتار

ادعیه و زیارات متعددی درمورد آموزه امامت و مهدویت در معارف اهل بیت علیهم السلام وارد شده است که این پژوهش به بررسی ابعاد شخصیت وشئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات می پردازد. دراین پژوهش پی می بریم، ادعیه و زیارات در اندیشه اسلامی جایگاه ویژه ای دارند و اهتمام به آنها همواره مورد توصیه وتأکید اهل بیت علیهم السلام به ویژه امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده است. توجه وتوسل به آنها موجب گسترش معرفت شده، به برقراری ارتباط بهتر با آموزه مهدویت در عصر غیبت وتسریع در امر ظهور می انجامد.

منابع ادعیه و زیارات، جوامع معتبر روایی است که توسط بزرگانی چون کلینی، شیخ طوسی و ... تدوین وتنظیم شده اند و امکان طبقه بندی آنها در این پژوهش فراهم آمده، اعتبار اسناد واستحکام متون متقن آنها به صورت اجمالی احراز گردیده است.

مضمون ادعیه و زیارات مهدوی به تبیین سیمای وجودی وعملکردی امام دوازدهم علیه السلام می پردازد و به جهت ترسیم شخصیت و بیان حالات وویژگی های شخصی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، نام، کنیه ها، القاب، صفات، خصایص و مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات مورد توجه قرار گرفته است. حضور وغیبت وانتخاب وانتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام نیز در آنها ملاحظه می شود. موضوع دیگر، کارکرد امام دوازدهم علیه السلام است که با مرور ادعیه وزیارت ثابت شده

ص:۱۹

و بقاء هستی به عنوان اثر تکوینی، از جمله آثار و فواید امام غایب به اثبات می رسد.

تحقق کامـل اهـداف نظام آفرینش ورشـد وسـعادت جامعه از دسـتاورهای حکومت مهـدوی تلقی می گردد. همچنین در می یـابیم تشـکیل حکومت جهانی با اجرای سیاسـتهای مهـدوی برای برپانمودن عـدل وداد واحیای کتاب وسـنت در دوران ظهور نسـبت به اهل ایمان از جمله اقدامات امام عصر علیه السلامبه شمار می آید. نسبت به اهل باطل، مبارزه با ظلم وستم وانتقام، به عنوان بخشی دیگر از عملکرد امام علیه السلام در عصر ظهور، شناخته شده وبه اثبات رسیده است.

ص:۲۰

مقدمه

الف) موضوع نوشتار

موضوع این پژوهش بررسی ابعاد و شئون حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات است. ودر آنها به سیمای وجودی امام دوازدهم علیه السلام شامل ویژگیهای شخصی؛ همانند: نام، نسب، لقب، کنیه، صفت وشأن و ویژگیهای نوعی آن حضرت و همانند سیمای عمل کردی امام عصر علیه السلام از جمله آثار وفواید وکار کرد امام علیه السلام در عصر غیبت وظهور می پردازد که در احادیث متعددی از اهل بیت علیهم السلام مورد اهتمام قرار گرفته است.

ب) اهمیت ادعیه وزیارات مهدوی

مسئله مهدویت از مسائل اساسی و بنیادی دنیای اسلام است وشناخت آن امام همام در اندیشه اسلامی جدا کننده حق از باطل است. لکن در مسیر کسب معرفت و شناخت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف مشکلاتی قرار گرفته است که مانع از دیدگاه شفاف وروشن به این آموزه گردیده است؛ چرا که دوران حضور اهل بیت علیهم السلام با چالشهای متعددی از طرف مهدی ستیزان روبه رو بوده است.

بنای سیاست دولت عباسی، در امتداد اندیشه شوم اموی، مبنی بر قطع رابطه امام علیه السلام با مردم، موجب افزایش شک و شبهه نسبت به مهدویت شده است؛ از این رو مسأله امامت؛ به ویژه مهدویت با محدودیت های مختلفی رو به روگردید. به همین جهت، امامیه برای حفظ مواضع خود و صیانت از میراث مهدویت، ناگزیر به اتخاذ راهکارهای معرفت شناختی؛ مانند دعا و زیارت شدند. امتیاز این روش به رغم تفاوت ساختار دعا وزیارت با آیات وروایات، بیان غیر مستقیم معارف شیعی است؛ به خصوص که ترکیب ادبیاتی مناجات گونه آنها، کمتر موجب جلب توجه دشمنان اسلام؛ به خصوص مهدی ستیزان بوده است.

این نوشتار به بیان ابعاد و شئون شخصیتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و

زیارات مهـدوی خواهـد پرداخت. چراکه ادعیه و زیارات، یکی از پربارترین منابع مهـدویت به شـمار می آینـد و واکاوی آنها معرفت قابل توجهی نسـبت به حضـرت مهـدی علیه السـلام ایجاد می کنـد و معارف مهـدوی زیادی نیز در آنها وجود داردکه ضمن آنها امکان پالایش و پیرایش برخی خرافات واسـرائیلیات در حوزه مهدویت در سایه دعا وزیارت پدید می آید وتصویر روشنی در پاره ای از مبهمات موضوع مهدویت ترسیم می گردد.

علاـوه بر این در عصـر غیبت کبری، چگونگی ارتبـاط با آن امام همام۷ در ادعیه و زیارات، مشـخص خواهـد شد و شـیعیان و شیفتگان حضرت مهدی علیه السلام با تمسک به دعا و زیارت، با این آموزه ارتباط شایسته ای بر قرارنموده، از طوفان حوادث آخر الزمان و مدعیان دروغین در امان خواهند بود.

ج) پیشینه مهدویت در ادعیه وزیارات

تاریخچه بحث از ابعاد و شـئون حضـرت مهدی علیه السلام در شروح ادعیه و زیارات که به صورت پراکنده و غیرجامع تألیف یا تحریر شده اند، به سال (۱۳۰۰ هــ. ق) برمی گردد. مرحوم سید جعفر بن ابی اسحاق علوی دارابی بروجردی کشفی (متوفی ۱۳۷۶ ق) شرح گسترده ای بر دعای رجبیه با عنوان « سنابرق فی شرح البارق من الشرق» نوشته است که هم اکنون نسخه خطی آن در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

تفـاوت این پژوهش بـا پژوهشـهای گذشـته، در نگرش کلی آن به مجموع ادعیه و زیـارات مهـدوی به جهت ترسـیم تصویری مناسب از سـیمای وجودی وعملکردی حضرت مهدی علیه السلام است. به همین جهت شرح دعا یا زیارت خاصی مورد توجه قرار نگرفته است؛ چرا که این نوشـتار در مقام بیان اهتمام به ادعیه وزیارات مهدوی در اندیشه اسلامی است ودر آن تلاش می شود تا ضمن بررسی سیر تطور و طبقه بندی آنها، به ساختار معرفت شناختی آنها در مهدویت دست یابد وروش انتقال معارف مهدویت در آنها را انتظام بخشد.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

اشاره

ص:۲۳

مقدمه

دعا و زیارت در بین سایر منابع مهـدوی، معارف بسـیاری را در بر گرفته انـد وقابلیت های فراوانی در آنها برای حل مشـکلات وجود دارد؛ در سایه آنها می توان ضـمن ارتباط با خدا، به شـناخت بیشتری از آموزه امامت ومهدویت دست یافت وبه ادعیه و زیارات به عنوان پناه مهدی باوران در عصر غیبت تمسک وتوسل نمود.

مفهوم لغوی دعا وزیارت

دعا از ماده « دعو» به این معنی آمـده است: «الرغبه الی الله تعالی فیما عنده من الخیر و الابتهال الیه بالسؤال»؛(۱) دعا درخواست متواضعانه از خداوند متعال برای رسیدن به خیر و نیکی است.

طبق این تعریف، دعا در لغت به معنی خواندن، فراخوان و دعوت است.

ص:۲۴

۱- تاج العروس، ج۱۹، ص۴۰۵، ماده «دعو».

«زیارت» نیز از ماده «زأر» به معنی «صوت الاسد» فی صدره و از ماده «زور» به معنی «زعیم القوم» بوده و از ماده «زیر» به معنی «الدن و الحب» آمده است و در فارسی به معنی دیدار و زیارت اهل قبور است.(۱)

تعریف اصطلاحی دعا و زیارت

مرحوم ابن فهد حلی در تعریف دعا فرموده است: «... طلب الادنی للفعل من الاعلی علی جهه الخضوع و الاستکانه؛(۲) دعا درخواست نیازاز مقام عالی در حال خشوع وخضوع است.

به هر روی بررسی آیات و روایات نشان می دهد: دعا و زیارت، دانشی هماهنگ با آیات و روایات، به جهت انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام وارتباط با خدا، می باشد.

جایگاه و آثار دعا و زیارت در اندیشه اسلامی

اشاره

در این مبحث به نقش و جایگاه دعا و زیارت و نیز آثار آن در زندگی و اندیشه انسان پرداخته می شود.

دعا، بهترین عبادت

ارتباط با خداوند متعال به راهی وثیق و مطمئن وکیفیتی مطلوب نیاز دارد؛ ادعیه و زیارات مسیری هموار برای ارتباط با خدا به شمار

۱- الصحاح، ج۲، ص۶۶۶. زأر و ج۲، ص۶۷۲. ماده زور؛ تاج العروس، ص ۴۸۸، ماده زیر.

۲- عده الداعی، ص۹.

می آیند.به جهت اشاره به این مطلب در پاسخ امام صادق علیه السلام به سؤال زراره از تفسیرآیه شریفه: «ان الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین»(۱) آمده است: «هو الدعا و افضل العباده الدعاء، قلت: إن ابراهیم لأواه حلیم، قال: ألأواه هو الدعاء»(۲) امام علیه السلام طبق آیه شریفه، کسانی را که کبر ورزیده و از عبادت الهی روی گردان می شوند گرفتار عذاب جهنم شمرده و مراد از این عبادت الهی را دعا می دانند و این بدان معنی است که ادعیه در سایر اعمال عبادی از بهترین و پرفضیلت ترین آنها هستند.

در فرازی دیگر شاخصی از امتیازات حضرت ابراهیم ۷را برای زراره بیان می کند و «اوّاه» بودن آن پیامبر خدا را به «الدَّعّاء» یعنی بسیار دعا کننده تفسیر می کند و ذهنیت زراره را نسبت به «الأواه» که معنی گریه و بکاء را از آن برداشت می نموده است، اصلاح می نماید وانس والفت حضرت ابراهیم با دعا را خاطر نشان می سازد.

سدیر نیز از امام باقر علیه السلام درباره افضل عبادات سؤال می کند و امام علیه السلام می فرماید:

«ما من شی افضل عندالله عزوجل من ان یسأل و یطلب مما عنده و ما احد ابغض الی الله عزوجل لمن یستکبر عن عبادته و لایسال ماعنده»؛(۳) هیچ چیزی نزد خداوند تبارک و تعالی با

۱- غافر، ۶۰.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۱.

۳- کافی، ج ۲، ص ۴۶۶، ح ۲.

فضیلت تر از درخواست آنچه نزد اوست، نمی باشد و مبغوض ترین کس نزد خدا کسی است که کبرورزی کند و خداوند متعال را عبادت نکند و آنچه نزد اوست را طلب نکند.

طبق این روایت، ویژگی خاصی در ادعیه نهفته است که آنها را از سایر عبادات متمایز ساخته و در صدر قرار می دهد و آن ایجاد روحیه انقیاد پذیری و اطاعت پذیری حق تعالی است که انسان را به تکاپو و تلاش برای کسب رضایت خداوند متعال سوق می دهد؛ در نتیجه دعا از افضل عبادات است. در روایت؛ آمده است معاویه بن عمار در مورد فضیلت دعا وتلاوت قرآن به امام صادق علیه السلام می گوید:

رجلان دخلا المسجد جمیعا افتتحا الصلاه فی ساعه واحده فتلا هذا من القرآن و کانت تلاوته اکثر من دعائه و دعا هذا و کان دعائه اکثر من تلاوته ثم انصرفا فی ساعه واحده، ایهما افضل؟ قال: کل فیه فضل؛ کل حسن. قال: قلت انی قد علمت أن کلًا حسن و ان کلاً ـ فیه فضل، قال. فقال: الدعا افضل اما سمعت قول الله «ادعونی استجب لکم انّ الذین یستکبرون عن عبادتی سیدخلون جهنم داخرین»(1) هی والله افضل، هی والله افضل، هی والله افضل، الیس هی العباده الیست اشد، هی والله اشد، هی والله اشد، هی و الله اشد؛(2) دونفر همزمان وارد مسجد گشته، مشغول نمازشدند، سپس یکی از آنها به قرائت قرآن ودیگری به دعا مشغول شده عمل کدام یک از آنها بهتر است؟ امام

۱- غافر: ۶۰.

۲- مستطرفات السرائر: ص۵۵۱؛ بحار الانوار، ج۹۰، ص۲۹۲، ح۱۹.

صادق علیه السلام فرمود: هریک فضیلتی دارد وهر دو نفر نیکو عمل نموده اند. معاویهبن عمار می گوید: می دانم عمل هریك به نیکی بوده ودارای فضیلتی است، کدام عمل فضیلت بیشتری دارد؟ حضرت صادق علیه السلام در پاسخ او فرمودند: دعا کردن از قرائت قرآن افضل است. آیا سخن خداوند متعال را نشنیده ای که می فرماید: به یقین کسی که از عبادت من تکبر می ورزد به زودی با ذلّت وارد دوزخ می شود. سپس حضرت سه مرتبه فرمودند: به خدا قسم دعا بهتر است.

طبق این حدیث، امام صادق علیه السلام در مورد فضیلت دعا نسبت به تلاوت قرآن در مسجد به معاویهبن عمار تأکید می کند و دعا را بر خواندن قرآن ترجیح می دهد. بنابر این دعا فضیلت بیشتری نسبت به سایر اعمال عبادی دارد. و می توان گفت به مثابه عبادت خداوند متعال تلقّی می شود.

آثار دعا

الف) خاستگاه ارزشها

ادعیه و زیارات، آثار و برکات زیادی دارند و موجب حرکت جامعه به سوی ارزشها ونشانه رفتن خوبیهاست؛ در مورد این آثار ارزنده وچشم گیر در روایات از امام صادق علیه السلامآمده است:

یا میسر ادع و لاتقل ان الامر قد فرغ منه، ان عندالله منزله لاتنال الا بمسأله و لو ان عبداً سد فاه و لم یسأل لم یعط شیئا، فسل تعط یا میسر انه لیس من باب یقرع الا یوشک ان یفتح لصاحبه؛(۱) ای میسر:

ص:۲۸

۱- کافی، ج۲، ص۴۶۶، ح۳.

دعا کن و نگو کار از کار گذشته و آنچه باید بشود صورت می گیرد؛ چرا که نزد خداوند تعالی جایگاهی وجود دارد که تا سؤال و مسألت نکنی به این رتبه و مقام نمی رسی و اگر بنده خدا لب فرو بندد و از خداوند متعال درخواستی نداشته باشد چیزی به او عطا نمی شود! پس از خدا بخواه تا او هم به تو عنایت فرماید. دعا موجب عطایای الهی برای بندگان خواهد شد.

در حدیثی از امام صادق علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

ما ابرز عبد یده الی الله العزیز الجبار الا استحیا الله عز اسمه ان یردها صفراً حتی یجعل فیها من فضل رحمته ما یشاء...؛(۱) هنگامی که بنده خدا حاجت خویش را نزد خداوند ابراز نماید پروردگار عالم حیا می کند او را دست خالی رد کند.

در حدیث دیگری آمده است: «من لم یسال الله عزوجل من فضله افتقر؛(۲) انسانی که از فضل خداوند تعالی درخواستی نداشته باشد فقیر می شود.»

مرور روایات نشان می دهد، دعا انسان را به خدا نزدیک می کند و خلاء موجود بین ما و خداوند تعالی را پوشش می دهد؛ چرا که آنچه امکان ارتباط با خدا را مهیا می سازد دعاست.

در روایتی دیگر از امام صادق علیه السلام آمده است: اوحی الله عزوجل الی

۱- کافی، ج۲، ص۴۷۱، ح۲.

۲- کافی، ج۲، ص۴۶۶، ح۴.

آدم علیه السلام... و اما التی بینی و بینک فعلیک الدعاء و علیّ الاجابه؛(۱) خدا به حضرت آدم می فرماید: آنچه بین من و توست دعاست که تو در خواست می کنی و من اجابتش را به عهده می گیرم.

دعا موجب ارتباط با خداست و رابطه انسان با خدا را سامان می دهد؛ امام صادق علیه السلام در تأیید این مطلب می فرماید:

علیکم بالدعاء فانکم لاتقربون بمثله و لاتترکوا صغیره لصغرها ان تدعوا بها ان صاحب الصغار هو صاحب الکبار؛(۲) دعا کنید که هیچ چیزی مثل دعا شما را به خدا نزدیک نمی کند و خواسته های کوچک خود را به خاطر کوچک بودن آنها ترک نکنید که صاحب درخواستهای کوچک، همان کسی است که در خواست های بزرگ دارد.

به همین لحاظ دعا مقر بیّت بیشتری نسبت به سایر اعمال عبادی، نزد خداوند متعال ایجاد می کند و موجب افزایش ظرفیت انسان می شود؛ چرا که در روایت اشاره شده است: «ان صاحب الصغار هو صاحب الکبار». دعا به رشد وتعالی جامعه می انجامد؛ زیرا از همین موارد جزئی که حکم تار و پود یک رشته عظیم را دارند، رابطه جامعه با خدا قوت می گیرد وانسان مورد محبت خداوند متعال قرار می گیرد. در حدیثی از امام صادق علیه السلام از قول امیرالمؤمنین علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب چنین آمده است: «احب الاعمال الی الله عزوجل فی الارض

۱- کافی، ج ۲، ص ۱۴۶، ح ۱۳.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۷، ح ۶.

الدعاء؛(۱) محبوب ترین اعمال نزد خدا در زمین دعاست.» دعا انسان را در حصر بندگی محض خداوند متعال قرار می دهد و در مسیر عبودیت حضرت حق به حرکت در می آورد و تا رسیدن به مقصد همراهی می نماید؛ از این رو امام صادق علیه السلام فرموده است: «من اعطی الدعاء اعطی الاجابه؛(۲) هر که توفیق دعا به او عطا شود اجابت پروردگار عالم هم به او عطا شده است.»

دعا از منظر اهل بیت علیهم السلام رابط انسان با خداست؛ در قران کریم آمده است: «ادعونی استجب لکم»؛(۳) دعا رضایت الهی را به دنبال دارد و بستر رحمت الهی را ایجاد می کند، از این رو امام صادق علیه السلام می فرماید: « الدعاء کهف الاجابه کما ان السحاب کهف المطر»(۴) همان گونه که ابر، زمینه بارش باران است، دعا، زمینه ایجاد ارتباط و اجابت الهی است؛ چرا که حلقه وصل جامعه با خداست و قابلیت قابل جهت برقراری پیوند با خدا را فراهم می آورد؛ زیرا ادعیه و زیارات از جمله میراث حدیثی آل محمد علیهم السلام هستند و این به آن معنی است که همان گونه که میراث حدیثی در قالب گونه های خبری حاوی مصالح و مفاسدی است که خواست خدای تعالی را برای جامعه مطرح می کنند و به تفسیر و تبیین قرآن کریم می پردازند، ادعیه و زیارات نیز با همین خصوصیت

۱- کافی، ج ۲، ص۴۶۸، ح ۸.
۲- کافی، ج ۲، ص۴۶۸، ح ۸.
۳- غافر: ۶۰.
۴- کافی، ج ۲، ص ۴۷۱، ح ۱.

بیـان معـارف اهـل بیت علیهم السـلام را عهـده دار شـده انـد؛ به خصوص که در ادبیات مناجات گونه آنها، در آن فضای تیره مهدی ستیز، امکان درج معارف مهدوی واسـرار آل محمد علیهم السـلام وجود داشـته است و دوره ای فشرده اما بسیار غنی از معارف به ویژه مباحث کلامی شیعه امامیه در آنها جای گرفته است.

ارزش وجایگـاه دعـا تـا آنجـا پیش می رود که خداونـد متعال آن را برای خویش قرار داده است؛ امام هفتم۷ در این بـاره می فرماید: «علیکم بالدعا فان الدعاء لله و الطلب الی الله؛(۱) دعا کنید که دعا برای خداست و طلبیدن از او رواست.»

انس والفت با دعا، مدیریت انسان را به خدا سپرده، حسن عاقبت را برای او قرار می دهد.

امام باقر علیه السـلام نیز می فرمایـد: «فلا تمل الدعاء فانه من الله عزوجل بمکان؛(۲) نسـبت به دعا ملول نباشید که نزد خداوند متعال جایگاهی دارد.»

بنابر این دعا می تواند جامعه را به سوی ارزشـها سوق دهد ورابطه انسان با خداوند متعال وتقرب به او را فراهم آورد و راهبرد جـامعه در رسـیدن به آرمانهـا قرار گیرد؛ به ویژه ادعیه وزیـارات مهـدوی که راهکار مناسبی برای توجه به آموزه مهـدویت به شمـار می آینـد. در همین فصـل ضـمن بحث از دعا و زیارت در عصـر غیبت، به آثار دعا برای امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره بیشتری خواهد شد.

۱- کافی، ج ۲، ص ۴۷۰، ح ۸.
۲- کافی، ج ۲، ص۴۸۸، ح ۱.

ب) دفع بلا و قضا

انسـان همواره تمـام نیروهـای خود را به کـار گرفته است تـا بتوانـد در سایه آنها حوایـج خود را برطرف نمایـد و در این زمینه پیشـرفت هـایی نیز داشـته اسـت کـه گـاه شـکوه و عظمـت آن، چشـم را خیره می کنـد! لکن در عرصه هـای زیـادی؛ از جمله معنویت، مسائل روحی، روانی عاطفی، تحمل مشـکلات و مصائب ناشـی از عوامل طبیعی و مصـنوعی و... با خلاءهای جـدی مواجه است که تاکنون توانایی پاسخ گویی به آنها را نداشته است. تجربه هم نشان می دهد این کمبودها با گرایش به مادیات نه تنهـا جبران نمی شود؛ بلکه در مواردی توسـعه یـافته و به انـدازه ای می رسـد که طالب آن گرفتار یأس و ناامیـدی می شود ولکن این تنهـا گزینه انتخاب نیست؛ چرا که از دیـدگاه اسـلام، دعا و زیارت کلیـد رحمت الهی است ومشـکلات را که مانند رشـته طنابی به هم پیچیـده گشـته اند، از هم وا می تابد و آنها را بر طرف می نماید. به جهت اشاره به این مطلب در روایتی از امام کاظم علیه السلام آمده است:

حماد بن عثمان قال: سـمعته (موسـی بن جعفر علیه السـلام) یقول: «ان الـدعاء یرد القضا، ینقضه کما ینقض السـلک و قـد ابرم ابراماً؛(۱) دعا قضای خداوند متعال را از بین می برد؛ مانند رشته طناب به هم پیچیده که از هم وا می تابد.»

در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام می فرماید: « ان الدعاء یرد القضا و قد نزل من السماء و قد ابرم ابراماً؛(۲) دعا قضای الهی را برطرف می کند، هر

۱- کافی، ج۲، ص ۴۶۹، ح ۱.

۲- کافی، ج۲، ص ۴۶۹، ح۳.

چند از آسمان نازل شده و مسلم باشد.»

در حدیث دیگر از حضرت اباالحسن(موسی بن جعفر) علیه السلام آمده است:

ان الـدعاء یرد ما قـد قـدّر و ما لم یقدِّر. قلت: و ما قد قدّر عرفته، فما لم یقدَّر؟ قال: حتی لایکون؛(۱) دعا آنچه را مقدر شده و مقـدر نشده است را رد می کند. راوی از امام هفتم سؤال می کند دعا چگونه آنچه را مقدر نشده است رد می کند؟ امام به او فرمود: به گونه ای که تقدیری که بنا بود برای انسان مقدر شود با دعاء رقم نمی خورد و تقدیر منفی صورت نمی گیرد.

دعا تقـدیر را تغییر می دهـد و رحمت واسـعه الهی را جلب می کند. امام سـجاد علیه السـلام با بیانی دیگر می فرماید: « الدعاء یـدفع البلاء النازل و مالم ینزل؛(۲) دعـا بلای نازل شـده وبلای غیر نازل را دفع می کنـد.» به این معنی که دعا مانع از نزول بلا می شود

امام سـجاد علیه السـلام نیز به جهت اشاره به این مطلب می فرماینـد: « قال علی بن الحسـین: ان الـدعاء و البلا لیترافقان الی یوم القیـامه ان الـدعاء لیرد البلاء و قـد ابرم ابراماً»؛ (۳) طبق این حـدیث دعـا انسـان را در مقابـل بلاها تا قیامت بیمه می کنـد و از عذاب الهی ایمن می دارد.

در حدیث دیگر امام باقر علیه السلام در حالی که به جهت دفع استبعاد

ص:۳۴

۱- کافی، ج۲، ص ۴۶۹، ح۲.

۲- کافی، ج۲، ص ۴۶۹، ح۵.

۳- کافی، ج۲، ص ۴۶۹، ح۴.

مطلب، انگشـتانش را به هم می فشـارد، خطاب به زراره از زبان پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم می فرماینـد: «الا ادلک علی شی لم یستثن فیه رسول الله صـلی الله علیه و آله و سلم؟ قلت: بلی. قال: الدعاء یرد القضا بعد ما ابرم ابراماً؛(۱)پیامبر به اصحاب فرمودنـد آیا شـما را به مطلبی راهنمایی کنم که هیچ استثـنایی در آن وجود ندارد؟ اصـحاب پیامبر گفتند آری. پیامبر فرمود: دعا، قضا و قدر الهی را تغییر می دهد، هر چند محکم و قطعی شده باشد».

طبق بیان امام باقر علیه السـلام که از اخبار غیبی خبر دارد و احوالات پیامبر عظیم الشان صـلی الله علیه و آله و سلم را نیک می داند، دعا بدون اسـتثناء مشـکل گشا است وموجب تغییر تقدیر است؛ لذا اگر کسـی توفیق دعا پیدا کند در هر برهه ای از زمان که باشـد و مسـتحق هرگونه قضاء الهی که قرار گرفته باشـد، قادر به خلاصـی از قضاء خداوند متعال خواهد بود و می تواند با دعا سرنوشت دیگری برای خود اختیار کند و فرجامی نیک را از آن خود سازد.

در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام آمده است:

الـدعاء یرد القضـاء بعـد مـا ابرم ابرامـاً فاکثر من الـدعاء فانه مفتاح کل رحمه و نجاح کل حاجه و لاینال ماعنـد الله عزوجل الا بالـدعاء و انه لیس باب یکثر قرعه الا یوشک ان یفتح لصاحبه؛(۲) طبق این روایت، دعا قضاء خداونـد متعال را تحت تأثیر قرار می دهد؛ هر چند قطعی شده باشد؛ چرا که کلید رحمت

ص:۳۵

۱- کافی، ج۲، ص ۴۷۰، ح ۶.

۲- کافی، ج۲، ص ۴۷۰، ح ۷.

الهی است و هر نیازمنـدی که در عرصه هـای مختلف، گرفتـار کمبودهـای مـادی و به ویژه معنوی باشـد، بـا دعـا بر مشـکلات خویش غلبه کرده و پیروز خواهد شد و گشایش امرش را تجربه می نماید ودعا تنها دری است که به روی هر که آن را بکوبد باز می شود.

دعـا حلّـال مشـکلاتی است که علم و صـنعت و تکنولوژی در برابر آنها رنگ باخته است و آلام و دردهای ناشـی از آن را که تاکنون بر بشـریت تاخته است را تسـکین می دهـد و امراض گوناگون را شـفا می بخشد. بنابر این شایسـته است به دعا بیش از پیش توجه شود، به همین لحاظ امام صادق علیه السـلام می فرمایـد: «علیکَ بالـدعاء فانه شـفاء من کل داء»؛(۱) دعا شفای هر دردی است.

بنـا بر این، دعـا جایگـاهی بلنـد و بس رفیع نزد خداونـد متعال دارد و راهکاری مناسب و مجرّب برای حل مشـکلات جامعه به شمار می آید و به همین جهت انس والفت با آن همواره مورد توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام بوده است.

اهتمام به دعا در سنت و سیره ائمه علیهم السلام

ادعیه و زیـارات نزد اهل بیت علیهم السـلام از اهمیّت ویژه ای برخوردار بوده، نمود آنها در منش و روش و سـیره عملی ایشان موجود است؛ به خصوص وقتی پای مشکلات به میان می آید و بناست مسائل اساسی

۱- کافی، ج۲، ص ۴۷۰، ح ۱.

دنیای اسلام در آن فضای سیاسی نابه هنجار و جوّ نامساعد مطرح شود. نمونه های زیادی از این اهتمام در منابع تاریخی و روایی مشهود است؛ از جمله شخصیت گرانقدر و عظیم الشأن پیامبر اسلام۶ در هنگام انتصاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام به ولایت در حماسه غدیر که در شکوه و عظمت با نبوت برابری می کند، در فرازهای متعددی از خطبه غدیریه با دعایی مانند « اللهم وال من والاه»(۱) دنیای اسلام را در متن واقعه قرار می دهند.

حضرت علی علیه السلام نیز چنان در سیره عملی نسبت به دعا مأنوس است که امام صادق علیه السلام در این رابطه می فرماید: «و کان امیر المؤمنین رجلا دَعّاء»؛(۲) حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بسیار اهل دعا بود.

مطلب قابل توجه این است که حضرت علی علیه السلام به جهت تشریفات امامت ویا به خاطر ناچاری و محرومیت از موقعیت خویش، دعا را به عنوان سیره خویش گزینش ننموده است؛ بلکه عنایت خاصی به ادعیه در نظر ایشان بوده است که انس و الفت با آن به اندازه ای رسیده است که امام صادق علیه السلام از آن به عنوان سیره حضرتش یاد می کند.

صدور ادعیه ازحضرت زهرا و امام حسن مجتبی و امام حسین علیهم السلام به مناسبتهای مختلف؛ از قبیل دعای عرفه سید الشهدا علیه السلام در عرفات، حکایت از اهتمام ایشان به ادعیه و زیارات دارد.(۳) صحیفه سجادیه از

ص:۳۷

۱- احتجاج، ج ۱، ص ۷۶؛ بحارالانوار، ج ۳۷، ص ۱۳۱، ح ۲۴.

۲- کافی، ج ۲، ص ۴۶۸، ح ۸.

۳- این ادعیه طبق لوح فشرده مکتبه اهل البیت، توسط شیخ جواد قیومی تحت عنوان صحیفه الحسن، صحیفه الحسین، صحیفه الزهرا جمع آوری شده اند و از آنها به عنوان منابع سیره یاد شده است.

امام سجاد علیه السلام به زبور آل محمد شهرت دارد و به عنوان میراث حدیثی آن بزرگوار در بین ادعیه به شمار می آید. امام باقر و امام صادق علیهما السلام نیز برگ زرین دیگری که تحت عنوان صحیفه صادقیه جمع آوری شده است، به سیره اهل بیت علیهم السلام در دعا افزودند.

یونس ابن عبدالرحمن نسبت به سیره امام هشتم علیه السلام روایت می کند: «انه کان یأمر بالدعاء للحجّه۷»؛(۱) حضرت رضا امر می کرد که برای حضرت مهدی علیه السلام دعا کنند.

کاوش در سیره اهل بیت علیهم السلام ومشاهده صدور ادعیه و زیارات فراوان مهدوی از ائمه علیهم السلام حاکی از اهتمام به اهل بیت علیهم السلام به ادعیه و زیارات است؛ چراکه دعا علاوه بر ایجاد پیوند بین انسان و خدا و تحقق عرفان حقیقی، موجب پرورش انتظار و جهت بخشی به منتظران می شود و نیز در مقابل مدعیان دروغین و دشمنان حق و حقیقت که همواره با ایجاد چالش و وسوسه و شیطنت، خواهان گسست این حلقه وصل هستند، به عنوان سلاحی کاربردی جهت تجهیز در میدان جهاد اکبر نمایان می شود. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به جهت اشاره به این مطلب می فرماید:

۱- جمال الاسبوع، ص ۳۱۰.

الا ادلکم علی سلاح ینجیکم من اعدائکم و یدرّ ارزاقکم؟ قالوا: بلی، قال: تدعون ربکم باللیل و النهار فان سلاح المؤمن الدعاء؛(۱) آیا مایلید شما را به سلاحی راهنمایی کنم که از دشمنانتان نجات دهد و روزی شما را بیفزاید؟ اصحاب عرضه داشتند: بله! پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: شب وروز دعا کنید که سلاح مؤمن دعاست.

طبق این روایت دعا راهکاری برای مقابله با دشمنان از طرف پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شناخته شده است؛ بینش پیامبر به این سلاح در میدانی است که ادوات نظامی جواب گوی آن نمی باشد و آن میدان جهاد اکبر است که دشمنانی تنومند و ابرقدرت های ددمنشی چون هوای نفس و شیطان با وسوسه های آن چنانی؛ در آن مبارز می طلبند وشکست در مقابل آنها قطع رابطه با خداست که می تواند گرفتار آن را تا سر حد قنوط و یأس و ناامیدی بکشاند و انسان را از کنار چشمه زلال حیات به کنار سراب تفتیده ممات ببرد.

بنا بر این حفظ ارتباطی که هزاران دشمن کینه توز در پی قطع آن هستند، نیاز به سلاحی دارد که جنس آن از فولاد آب دیده نیست؛ بلکه ماهیتی دارد که مرهم زخم های کهنه کینه است و چسبندگی آن، قلوب از هم پاشیده را در کنار هم جمع می کند و حرارت و سوز و گداز آن، زنگار غفلت را می زداید و سرمای آن، آتش فتنه و کینه و شهوت را خاموش می کند.

ص:۳۹

۱- کافی، ج۲، ص۴۶۸، ح۳.

درحدیثی به روایت امام صادق علیه السلام از امیر مؤمنان۷ برای اشاره به این مطلب آمده است: « الدعاء تُرس المؤمن؛(۱) دعا سپر مؤمن است.» دعـا سـلاحی است که انبیـاء و اولیـاء الهی را در اهـداف ایشـان یـاری نموده است. امام رضا علیه السـلام نیز دراین باره می فرماید: « علیکم بسلاح الانبیاء. فقیل؛ و ما سلاح الانبیاء ؟ قال: الدعاء؛(۲) بر شما باد به سلاح انبیاء؛ از حضرتش سؤال شد سلاح انبیاء چیست؟ فرمودند: دعاست!»

انبیاء علیه السلام با توسل وتوجه به دعا به درگاه الهی بر همه مسائل فائق می آمدند و پیروزی نهایی را از آن خود ساختند.دعا راهـبردی است که سـیر تحـول جوامع را به همراه داشـته است و بـا عنـایت انبیـاء الهی به آن، در طول تاریـخ، قلب افراد بسـیار زیادی را تسـخیر کرده، محبت و مودت الهی را در آن جای داده است؛ امام صادق علیه السلامنیز نسبت به کارکرد گرایی دعا می فرماید: «الدعاء انفذ من السـنان الحدید ؛(۳) دعـا از سـر نیزه آهنین، نفوذ بیشتری دارد.» دعـا در اعماق وجود انسان اثر می گذارد؛ امّا سنان فقط در پوست و گوشت انسان کارگر می افتد و بدیهی است که آثار دعا را ندارد.

دعـا آثـار و برکـاتی دارد که می توانـد هسـته مرکزی ارتبـاط با خـدا و اساس دین قرار گیرد؛ به جهت اشاره به این مطلب در حدیثی نبوی از امام صادق علیه السلام آمده است: « قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: الدعاء سلاح المؤمن و عمود

۱- کافی، ج۲، ص۴۶۸، ح۴ .
۲- کافی، ج۲، ص۴۶۸، ح۵.
۳- کافی، ج۲، ص۴۶۹، ح۷.

الدین و نور السماوات و الارض؛ [(۱)] دعا سلاح مؤمن و ستون دین و نور آسمانها و زمین است.»

در روایتی دیگر از امیر المؤمنین علیه السلام آمده است:

الـدعاء مفاتیـح النجاح و مقالید الفلاح و خیر الدعاء ما صدر عن صدر نقی و قلب تقی و فی المناجاه سـبب النجاه و بالاخلاص یکون الخلاص فاذا اشـتد الفزع فإلی الله المفزع؛[(۲)]دعا رمز پیروزی و کلید رسـتگاری است و چه نیکوست دعایی که از سـینه ای صـاف و قلـبی پـاک صـادر شـود. در مناجـات سـبب نجـات وجود دارد و اخلاـص، خلاصـی از مشـکلات است، پس اگر مشکلات شدت گرفت باید به خداوند متعال پناه برد.

بنا براین دعا رمز پیروزی و کلیـد رسـتگاری ورمز تسـریع ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشـریف است؛ به ویژه دعایی که از سـینه ای صاف و قلبی پاک برای فرج حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف زمزمه شود. از این رو در این قسمت از پژوهش کار کرد متون ادعیه مورد توجه قرار می گیرد.

تحلیل نقش ادعیه و زیارات وتأثیر سیاسی اجتماعی متون

الف) راهبرد فرهنگی برای انتقال معارف اهل بیت علیهم السلام

اهل بیت علیهم السـلام بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ورخداد واقعه عاشورا با تدبیری ژرف و نگرشی دقیق در اقدامی عمیق، راهبردی فرهنگی را در قالب

ص:۴۱

۱- کافی، ج۲، ص۴۶۸، ح۱.

۲- کافی، ج۲، ص۴۶۸، ح۲.

ادعیه و زیـارات برای بیـداری جـامعه پیش گرفتنـد و بـا تنظیم برنامه ای فرهنگی و تربیتی به صورت غیر مسـتقیم، بـدون آنکه موجب حساسیت حکومت گردد، دعا وزیارت را در پیش گرفتند. از جمله حضـرت زهرا علیها السـلام در زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و سـلم با گریه های پرشور و اشک های فراوان و با سوز و گدازی که حکایت از عظمت فاجعه و عمق مصـیبتی بزرگ و دلخراش می نمود، با اسـتفاده از ادعیه و زیارات، موضع خویش را درمقابل انحطاط اخلاقی امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اعلام می نمودند.

حضـرت امیر علیه السـلام نیز با مناجات خویش در نخلسـتان های کوفه از مصاحبت وهمراهی امت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کنـاره گرفته، بـا سوز و گـدازی عارفـانه و حکیمـانه، نقاب از چهره بنی امیه بر می دارد و زنگار غفلت از قلوب مردم می زدایـد و چشم امت را بر حقایق می گشایـد. امام حسن و امام حسـین علیهما السـلام چون پـدر مظلوم خویش با همین روش به حیات اسلام استمرار می بخشند.

امام سـجاد علیه السـلام پس از واقعه جانسوز عاشورا و شهادت سید الشهدا علیه السلام در وقتی که می رفت تا خورشید اسلام غروب کنـد و دین مبین اسـلام برای همیشه حتی در مکه و مـدینه فراموش شود باتمسـک به دعا، درحرکتی حکیمانه و بسـیار زیرکانه، ضـمن موعظه و نصـیحت، اقدام به کادر سازی می نماید. این نحوه جهت دهی به جامعه اسـلامی در حدی گسترده و عمیق است که بستر گرایش مجدّد به امامت و پذیرش ولایت را فراهم آورد ودوست و دشمن را تحت تأثیر قرار داده

است؛ چرا که این تنها گزینه ای بود که در آن دوران تاریک، حضرتش آن را پیش روی خود می دید و بحران معنویت را با آن روش پشت سر نهاد و توانست جامعه از هم پاشیده و متفرق اسلام را بار دیگر گرد هم آورده، باز سازی نماید.

امام صادق علیه السلام نیز با بیان ادعیه ای در خصوص دوران غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، تفکر شیعه در امامت و مهدویت را ساماندهی می کند؛ در ادامه این حرکت، امام هادی علیه السلام به جهت امام شناسی وکادر سازی و جهت بخشی به شیعیان، به زیارتی همانند زیارت جامعه کبیره می پردازد. بنابر این همان گونه که در سیره اهل بیت علیهم السلام مشاهده می شود، روش راهبردی برای انتقال معارف در قالب دعا وزیارت، مورد عنایت وتوجه اهل بیت علیهم السلام بوده است.

ب) تربیت و پرورش روحیه اعتدال اعتقادی درجامعه اسلامی

رشد وکمال انسان از اهداف بلند آفرینش است. دعا وزیارت برای انجام این منظور مورد توجه اهل بیت علیهم السلام قرار گرفته، مانع از افراط و تفریط در روابط انسان با خویشتن، خداوند متعال و مخلوقات خواهد بود؛ به همین جهت در برخورد با واقعه عاشورا که تحریک احساسات و عواطف سیل مشتاقان را به همراه داشته و دارد، اهل بیت علیهم السلام به جهت پرهیز از خرافات و بیم از گرایش به برخوردی تاریخی [سطحی] و یا عصری و غیر پدیدار شناسی با این حماسه عظیم، به زیارت عاشورا تمسک نمودند. به جهت اشاره به این مطلب، یونس بن ظبیان به امام صادق علیه السلامی گوید: «و انی کثیرا ما اذکر الحسین فای شی

ص:۴۳

اقول ؟ من بسیاری اوقات از اما م حسین علیه السلام یاد می کنم! چه بگویم؟ امام صادق علیه السلام می فرمایند: « قل صلی الله علیک یا ابا عبدالله؛ بگو صلوات خداوند بر تو باد؛ ای اباعبدالله»؛ او در ادامه سؤال می کند: «انی ارید ان ازوره، فکیف اقول ؟؛ من قصد زیارت او را دارم، چگونه او را زیارت نموده، چه بگویم؟» در حقیقت، سؤال از برخورد او و با این آموزه است؛ امام می فرماید: «... ثم تقول السلام علیک یا حجه الله و ابن حجته؛(۱) هنگام زیارت امام حسین علیه السلام می گویی: سلام بر تو ای حجت خدا و فرزند حجت خدا.»

امام هادی علیه السلامنیز به منظور مقابله با افکار و عقاید پوچ و بی اساس افرادی که خود را شیعه پنداشته و در باره امام علیه السلام غلو نموده و برای او مقام الوهیت قائل می شدند و گاهی نیز خود را منصوب از طرف امام علیه السلام قلمداد می کردند، تبّری جسته و برای برخورد صحیح با مسأله امامت به زیارت جامعه با آن معارف بی نظیر می پردازد و در خصوص حضرت امیر علیه السلام و شبهات جبریون، زیارت غدیریه را با آن شگفتی و عظمت بی بدیل مطرح می کند و با بهره گیری از بار معرفتی آنها، بر اهتمام بصیرت و معرفت جامعه ولایت مدار تأ کید می کند.

ادعیه و زیارات مهدوی وارده از ائمه علیهم السلام به عنوان نمونه ای دیگر از معارف تربیتی به شمار می آیند ودر این پژوهش مورد بررسی بیشتر قرار خواهند گرفت. بنابراین تمسک به ادعیه وزیارات، شور و اشتیاق

۱- کافی، ج ۴، ص۵۵۶، ح۲.

دوستداران اهل بیت علیهم السلام را به شعور وشناخت حقیقت وافزایش معرفت و بصیرت نسبت به امامت به ویژه مهدویت تبدیل می کند و با آموختن کیفیت تعامل بامهدویت به حفظ و تثبیت اعتقاد به امامت می انجامد؛ چرا که مبارزه با غلوّ وتقصیر وافراط وتفریط در آنها نشانه رفته است وبر رعایت حدود امامت وپذیرش ولایت در آنها تأ کید شده است.

ج) تعلیم و ترویج معارف دینی

امام علیه السلام در عرصه هستی، عهده دار منصب الهی امامت است. او مبیّن آموزه های شریعت و مفسّر کلام وحی است و شخصیت معصوم او یک انسان عادّی تلقی نمی شود و تمام حرکات و سکنات ایشان از دقت و ظرافت خاصی سر چشمه می گیرد و ریشه در اعماق اقیانوس بی کران حکمت دارد؛ در نتیجه امام علیه السلام تمام نیرو و قوای خویش را به کار می گیرد تا جامعه را با آموزه های اسلامی وارزشی آشنا سازد. برای تحقق این منظور، ادعیه و زیارات از خاستگاه مناسبی برای انتقال معارف اسلامی به شمار می آیند. ادعیه و زیارات در ساختار و تأمین معرفت و اندیشه دینی شیعه، نقش سازنده ای از خود نشان داده اند؛ چرا که اسرار آل محمد علیهم السلام در ادعیه و زیارات جای گرفته است و انس و الفت با آنها موجب روشنگری نسبت به آموزه های دینی خواهد بود. به عنوان نمونه دعای عرفه، در بیان موقعیت امام حسین علیه السلام و یا خطبه

ص:۴۵

غدیریه(۱) دربیان حقوق امیر المؤمنین علیه السلام تأییدی بر این مطلب خواهد بود و دوره ای فشرده از معارف ناب کلامی به شمار می آیند. در زیارت جامعه کبیره نیز نسبت به اساس امامت، معارف بی شماری وارد شده است.

دعای نـدبه نیز به سـیر تحول جوامع توسط انبیاء به عنوان محرک تاریـخ و زمینه ساز ظهور حضـرت ولی عصـر عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازد و حرکت روز افزون جامعه به سوی ظهور وپیدایش قابلیت قابل و پیدایش زمینه را نوید می دهد.

در دعای افتتاح، چشم اندازی از دوران حکومت حضـرت بازگو می گردد و در زیارت آل یس سیمای حضرت مورد شناخت قرار می گیرد و دعاها و زیارات فراوان دیگر، که با معرفت زایی برای مهدی یاوران و ترسیمی صحیح از مسأله مهدویت، آنها را در مسیر طولانی و پر پیچ و خم تاریخ یاری می نمایند و به تنویر و روشنگری در ظلمات آن می پردازند.

معرفت زایی ادعیه وزیـارت نسـبت به آمـوزه امـامت و مهـدویت به خصـوص در عصـر غیبت، در بخش قابـل تـوجهی از آنها ملاحظه می گردد؛ به همین روی در این قسمت به پژوهش از دعا وزیارت در عصر غیبت، پرداخته می شود.

۱- خطبه غدیریه نیز متنی هماهنگ با سیاق ادعیه و زیارات دارد، بنابراین از ادعیه به شمار می آید.

دعا و زیارت در عصر غیبت

اشاره

یکی از آثار مهم دعا و زیارت، نقش و تأثیر آن در دوره غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است که به برخی از موارد آن اشاره می شود:

الف) ملجأ و پناه، در عصر غیبت

اشاره

شیعیان همواره در پناه امام خویش دوران حضور را سپری کردند و هرگونه کمبود وکاستی وناملایمات وهر گونه مشکل را به کمک ومساعدت ومدیریت ائمه پشت سر نهاده اند. با فرا رسیدن غیبت و احساس غربت، فضایی غمناک و جانکاه پدید آمد. طبیعی است که در این میان در جستجوی پناهگاهی ایمن در مقابل فتن عصر غیبت بر آیند تا در سایه آن، بار دیگر به ساحل امن امامت و کشتی نجات هدایت نائل آیند. در خصوص جای گزینی این ملجاء و پناه، امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق فرموده است:

یا احمد بن اسحاق... و الله لیغیبنّ غیبه لا ینجوا فیها من الهلکه الا من ثبته الله عزوجل علی القول بامامته و وفقه [فیها] للدعا بتعجیل فرجه؛(1) ای احمد ابن اسحاق به خدا قسم در زمان غیبت امام دوازدهم هیچ کس از هلاکت نجات نمی یابد مگر کسی که به امامت او معتقد باشد و برای تعجیل در ظهور او دعا کند.

در حدیثی دیگر از امام صادق علیه السلام درباره پناه بردن به دعا آمده است:

ص:۴۷

۱- کمال الدین، ص۳۸۴، ح ۱.

ستصیبکم شبهه فتبقون بلاـ علم یری و لا امام هـدی و لا ینجومنها الا من دعا...؛(۱) به زودی به شبهه دچار می شوید سپس بدون علمی که برای شما نشانگر و بدون امامی که راهنمای شما باشد خواهید بود که در این شرایط فقط کسی که دعا کند نجات می یابد.

توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام بر پناه بردن به دعا، در عصر غیبت حاکی از دیدگاه ژرف و عمیق به ادعیه و زیارات است که در آنها قابلیتی نهفته است که می تواند شیعه را در زمان غیبت از حیرت و شبهات و خطرات حفظ نماید. در حدیث دیگری سید بن طاوس می فرماید:

باسنادنا الی محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی المعروف بالصابونی فی جمله حدیث باسناده و ذکر فیه غیبه المهدی (صلوات الله علیه)، قلت: کیف تصنع شیعتک ؟ قال: علیکم بالدعاء و انتظار الفرج.(۲)

با توجه به این احادیث در خصوص دعا و زیارات مهدوی در دوران غیبت، تفقه و کندوکاو در دعا و توسل و توجه به ادعیه و زیارات از جمله راهکارهای مناسبی است که در سختی ها و ناملایمات می توانـد پناه ره پویان امامت و مهـدویت باشد و می توانـد شیعه را از هر گونه افراط و تفریط و غلوّ و تقصیر حفظ نمایـد؛ چرا که هماهنـگ با آموزه امامت و مهـدویت است و استمرار حرکت، در این مسیر را به دنبال

۱- کمال الدین، ص۳۵۱، ح ۴۰ و ۴۹؛ غیبت نعمانی، ۱۶۱ ح ۴ با اندکی اختلاف[فلا ینجو من تلک الحیره الا من دعا.]
۲- مهج الدعوات، ص۳۳۲_ ۳۵۹؛ بحار الانوار، ج۹۲، ص۳۳۶، ح۶.

خواهند داشت.

دعـای علوی مصـری نیز در این خصوص مؤیـد مطلب است؛ در حـالتی بین خواب و بیـداری امـام عصـر علیه السـلام به او می فرماید:

یـا بنی خفت فلانـا، فقلت: نعم اراد هلاـکی... فقـال هلاـ دعوت الله ربـک و رب آبائـک بالاـدعیه الـتی دعـا بهـا مـا سـلف من الانبیاء...؛(1) ای علوی مصری از چه رو پروردگارت را با دعاهای انبیاء گذشته نمی خوانی و با او مناجات نمی کنی؟

توصیف دوران غیبت

غیبت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشـریف، حقیقتی است که ائمه علیهم السلام از وقوع آن خبر داده بودند؛ اما از آنجا که فضای سیاسی حاکم بر دنیای اسلام، برای توصیف غیبت مناسب نبود و از طرفی سؤالات زیادی در مورد آن وجود داشت؛ ائمه علیهم السلام در پاره ای از ادعیه و زیارات مهدوی به ترسیم و تصویر دوران غیبت پرداختند.

امام صادق علیه السـلام به جهت اشاره به این مطلب خطاب به عبدالله بن سنان می فرماید: « ستصیبکم شبهه فتبقون بلا علم و لا امام هدی»؛ (2) در دوران غیبت با شبهه روبه رو می شوید؛ در حالی که علم و یا امام که شما را راهنمایی کند ندارید.

در دعای دیگر به همین مناسبت ضمن اشاره به وجود شک و شبهه و فتنه در عصر غیبت آمده است:

۱- مهج الدعوات، ص۳۳۴.

۲- کمال الدین، ص۳۵۲، ح۴۹.

و اجعل ذلک منا خالصا من کل شک و شبهه و ریاء و سمعه، حتی لا نرید به غیرک و لا نطلب به الاوجهک، اللهم انا نشکو الیک فقد نبینا و غیبه ولینا و شده الزمان علینا و وقوع الفتن [بنا] و تظاهر الاعداء علینا و کثره عدونا و قله عددنا؛(۱) خداوندا ما را از هرگونه شک و ریا و خودنمایی رهایی بخش به گونه ای که غیر از تو را اراده نکنیم و فقط تو را بخواهیم، خداوندا از فقدان پیامبر و غیبت امام عصر و تشدید مشکلات و فتن آخرالزمان و خودنمایی و بسیاری دشمنان و کم بودن دوست داران امامت به تو شکایت می جوییم.

ب) خاستگاه منتظران

انتظار موعود، یکی از ابعاد بسیار مهم آموزه امامت و مهدویت است که معنی بخشی به آن و شناخت وظائف منتظران، ساز و کار پیچیده ای دارد؛ چرا که مهدویت، خاستگاه ارزشهاست وکانون احساسات وعواطف وآرمانها به شمار می آید. برقراری ارتباطی صحیح با این آموزه وساماندهی شور وهیجان جامعه تشنه بصیرت و وحشت زده از بحران هویت وخلأ معنویت، نیاز به آرام بخشی از جنس نور برای سالک وادی طور دارد؛ دعا و زیارات می تواند در این

۱- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳؛ مصباح المتهجد، ص۳۶۶. المتهجد با همین متن: ص۴۱۴ و با متنی مشابه ص۳۳۶ و ص۵۸۱ در دعای افتتاح با متنی دیگر و اقبال الاعمال، ج۲، ص۱۳۹ با متنی دیگر و ج۱، ۱۲۷و ص۱۴۳ و جمال الاسبوع، ص ۲۵۷ به عبارتی دیگر و ۳۱۸ مطابق با عبارت کمال الدین و کشف المحجه ۱۷۹ با دعایی متفاوت البته فراز مورد نظر در همه منابع مشترک است.

میـان ره توشه منتظران قرار گیرد. به همین جهت در پاسـخ به سؤال زراره از وظیفه منتظر در زمـان غیبت با اشاره به این مطلب چنین آمده است:

«یا زراره اذا ادرکت هذا الزمان فادع بهذا الدعاء: اللهم عرفنی نفسک...؛(۱) اگر آن زمان را درک کردی این دعا را بخوان.»

شایـان ذکر است وقتی زراره می پرسـد: « و مـا تأمرنی لو ادرکت ذلک الزمان ؟» اگر من آخرالزمان را درک کردم چه کاری انجام دهم؟ امام در پاسخ وی را در دوران انتظار به دعا توصیه می کند.

ادعیه و زیـارات، راهنمـا و راهگشـای منتظران در عصـر غیبت به شـمار می آینـد و می توان با تمسک و توجه به آنها فرهنگی جامع و واحد و یک پارچه را در پویایی انتظار ایجاد نمود و به نوعی هم اندیشی و هم گرایی دست یافت.

یونس بن عبدالرحمان نیز در باب انتظار و اهتمام به ادعیه مهدوی از امام هشتم۷ نقل می کند:

ان الرضـا علیه السـلام کـان یـأمر بالـدعاء لصـاحب الامـر علیه السـلام بهـذا: اللهم ادفع عن ولیـک و خلیفتـک و حجتـک علی خلقک...؛(۲) امام هشتم اصحاب را به دعا برای امام زمان امر می نمود.

ص:۵۱

۱- کـافی، ج۱، ص۳۳۷، ح۵ و ج۱،ص۳۴۲، ح۲۹؛ کمـال الـدین: ص۳۴۲، ح۲۴وص۵۱۲، ح۴۳؛ غیبـت نعمـانی، ۱۵۱ح۱۰۶و۱۷۰ح۱۰۶فصل ۳؛ غیبت شیخ طوسی: ۳۳۳ح۲۷۹؛ مهج الدعوات، ص۳۵۹با متنی متفاوت.
۲- جمال الاسبوع، ص۳۰۷_ ۵۰۷.

شایـان ذکر است جلالت شأن «زراره و یونس بن عبـدالرحمن» حاکی از توجه عمیق ایشان به آموزه امامت و مهـدویت است و سؤال ایشـان نمی توانـد از روی جهل به مسأله باشـد؛ بنابراین سؤال ایشان از دیـدگاه معصومین علیه السـلام در دوران غیبت و زمان انتظار مهـدی علیه السـلام است؛ به همین لحاظ به نظر می آیـد امام علیه السـلام دعا را ره توشه مهدی باوران معرفی می کنـد و امر به انس و الفت به ادعیه می نماید وبه نوع دعا و چگونگی طرح و پی گیری امامت و مهدویت می پردازد و از تکیه گاهی وثیق و مطمئن خبر می دهد که می توان با عنایت به آنها، به اندیشه راه بردی و کاربردی مهدویت توجه کرد.

بنابراین توجه به امام دوازدهم علیه السـلام در عصر غیبت به مناسبت های مختلف؛ مانند اعیاد شعبانیه، در سایه ادعیه و زیارات نیز همواره مورد توصـیه و تأکیـد معصومین عجـل الله تعالی فرجه الشـریف بوده است. به عنوان نمونه امام حسن عسـکری علیه السـلام در توقیعی به قاسم بن علاء همـدانی به مناسـبت سوم شـعبان می فرماید: « و ادع فیه بهذا الدعا ء اللهم انی اسالک بحق المولود فی هذا الیوم...»؛(۱) در شب سوم شعبان این گونه دعا کن.

امام باقر علیه السـلام نیز به روایت ابو یحیی، در خصوص نیمه شـعبان می فرمایـد: «هی افضل لیله بعد لیله القدر... فاجتهدوا فی الدعاء و الثناء علی الله؛(۲) در شب نیمه شعبان که بهترین شب بعد از شب قدر است، بسیار برای دعا و ثناء الهی تلاش کن.»

ص:۵۲

۱- مصباح المتهجد، ص۸۲۶.

۲- مصباح المتهجد، ص۸۳۱.

امـام رضـا علیه السـلام هم به علی بن حسن بن فضـال به مناسـبت نیمه شـعبان می فرمایـد: «و اکثر فیها من ذکر الله تعالی و من الاستغفار و الدعاء؛(۱) در شب نیمه شعبان بسیار دعا کن و از خداوند متعال طلب مغفرت نما.»

تعلیم ادعیه به این مناسـبت و سایر مناسبات مهدوی، گواه دیگری بر توصیه و تأکید اهل بیت علیهم السلام در توسل به ادعیه و زیارات است. تعلیم دعای خضـر توسط حضـرت امیر علیه السـلام به کمیل(۲) و دعـای دیگری که امـام صادق علیه السـلام به مناسبت نیمه شعبان به اسماعیل هاشمی می آموزد،(۳) نمونه دیگری برای کیفیت تعامل با آموزه امامت ومهدویت است.

بنا بر این دعا وزیارت در عصـر غیبت، قابلیت وظرفیت جامعه را در اسـتقبال و پـذیرش امامت پرورش می دهد و به ساماندهی ارتباط منتظران با امام خویش می انجامد. و تثبیت اعتقاد به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را در پی خواهد داشت.

ج)تجلی امامت، توجه به مهدویت

ترسیم و تصویر مقامات معنوی و ابعاد و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زیارات مخصوص آن حضرت آمـده است و امـام شناسـی ادعیه و زیـارات در پاره ای از موارد از دقت و ظرافت بیشتری نسبت به روایات برخوردار است؛ به خصوص در شناخت اوصاف و ویژگی های امام

۱- مصباح المتهجد، ص۸۳۸.
۲- مصباح المتهجد، ص۸۴۴.
۳- مصباح المتهجد، ص۸۴۳.

دوازدهم۴ زیاراتی مانند زیارت آل یس و زیارت ندبه، جلب توجه می نمایند. شایان ذکر است زیارت ندبه غیر از دعای ندبه است وازجمله زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام در سرداب مقدس به شمار می آید ومتن آن شبیه متن زیارت آل یس می باشد. به همین روی در توقیعی که از ناحیه مقدسه برای محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیری صادر شده، چنین آمده است: « اذا اردتم التوجه بنا الی الله و الینا فقولوا کما قال الله تعالی: سلام علی آل یس».(۱)

شایان ذکر است در زیارات فوق به جلوه های ویژه الهی حضرت مهدی علیه السلام پرداخته می شود و با بحث از امامت خاصه، شخصیت امام دوازدهم علیه السلام معرفی می گردد.

در زیارات سرداب که از دیگر زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام می باشد نیز آمده است:

سلام الله و برکاته و تحیاته علی مولای صاحب الزمان، صاحب الضیاء و النور و الدین المأثور و اللواء المشهور و الکتاب المنشور؛(۲) سلام و برکات و درود خدا بر مولای ما صاحب الزمان، همان صاحب نور درخشان و دین استوار و ریشه دار، همان صاحب پرچمی که برافراشته می گردد، همان صاحب کتابی که منتشر می گردد.

۱- الاحتجاج، ج۲، ص۴۹۳ که به زیارت آل یس معروف است؛ المزار الکبیر، ص ۵۶۶ با متنی متفاوت که به زیارت ندبه معروف است و مصباح الزائر، ص۴۲۸.

۲- مصباح الزائر، ۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۳ح۲.

در زیارت دیگر سرداب نیز از شخصیت حضرت این گونه تجلیل می شود: « السلام علی الحق الجدید و العالم الذی علمه لایبید، السلام علی محیی المؤمنین...؛(۱) سلام بر آن حق که تجدید می شود و سلام بر آن عالمی که علم او پایان نمی یابد.»

در زیارت سوم سرداب نیز آمده است:

السلام علی ولی الله وابن اولیائه، السلام علی المدخر لکرامه الله و بوار اعدائه، السلام علی النور الذی اراد اهل الکفر اطفائه...(۲) سلام بر ولی خدا و فرزند اولیاء خدا، سلام بر ذخیره الهی که کرامت خدای را نشان خواهد داد و دشمنان را از بین خواهد برد، سلام بر آن نوری که اهل کفر و عناد می خواستند آن را خاموش نمایند؛ اما هرگز به خاموش کردن آن موفق نشدند.

این زیارات با معرفی شخصیت امام دوازدهم علیه السلام و بیان سیمای وجودی و عمل کردی آن حضرت، در مقام تبیین چهره واقعی از امام دوازدهم علیه السلام مورد استفاده قرار می گیرند و می توان از آنها به عنوان معیار سنجش امامت در مقابل مدعیان و متمهدیان استفاده کرد و حتی برای هماهنگی با آموزه امامت و مهدویت در میدان عمل از آنها کمک گرفت و در گسترش معرفت به امامت حضرت مهدی علیه السلام به آنها

۱- مصباح الزائر، ص۴۴۱؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص۱۰۱.

۲- مصباح الزائر، ص۴۴۴؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۲؛ المزار، ص۲۰۳ با متنی متفاوت و مصباح کفعمی، ص ۴۹۵ با اندکی اختلاف.

تمسک و توجه داشت.

د) چگونگی طلب ظهور و ارتباط با مهدویت در عصر غیبت

چگونگی طلب ظهور وارتباط با مهدویت در ادعیه و زیارات مهدوی، از ناحیه ائمه علیهم السلام مورد توجه قرار گرفته است؛ به همین جهت امام رضا علیه السلام از ابن مقاتل سؤال می کند:

ای شیئ تقولون فی قنوت صلاه الجمعه ؟ قال: قلت ما تقول الناس. قال: لا تقل کما یقولون، و لکن قل:...(۱) در قنوت نماز جمعه چه می گویید؟ ابن مقاتل پاسخ می دهد: هر آنچه مردم می گویند. امام هشتم علیه السلام به او فرمود: از گفتن آنچه نوع مردم می گویند بپرهیزید.

سپس توجه ابن مقاتل را ضمن دعایی که به او می آموزد، به امام زمان معطوف می دارد.

طبق این حدیث امام هشتم علیه السلام ابتدا به ابن مقاتل جهت را می آموزد که مهدی باوران در دوران غیبت و در حالت انتظار، مانند دیگران نیستند وشایسته است از هر گونه عوام زدگی وسطحی نگری پر هیز نمایند وهماهنگ با آموزه امامت و مهدویت حرکت کرده، رفتار خود را در سایه این آموزه ارزش گزاری و راستی آزمایی نمایند. سپس حضرت رضا علیه السلام به کیفیت تعامل با این آموزه می پردازد و دعا برای حضرت مهدی علیه السلام رابه او می آموزد تا با عنایت به آن با مهدویت هماهنگ گردد.

۱- مصباح المتهجد، ص۳۶۶ ش ۴۹۶؛ جمال الاسبوع، ص ۲۵۶.

امام صادق علیه السلام نیز در خصوص چگونگی دعا در زمان غیبت به عبدالله بن سنان دعایی می آموزد و می فرماید: بگو:

یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک. محمد بن سنان می گوید من گفتم: یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب و الابصار... امام صادق فرمود: ان الله عزو جل مقلب القلوب و الابصار و لکن قل کما اقول لک: یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک.(۱)

بررسی این حدیث نشان می دهد کیفیت دعا برای حضرت امام مهدی علیه السلام و طلب ظهور او بسیار مهم است؛ چرا که امام علیه السلام اجازه نمی دهد که در دعای غریق، حتی یک واژه که آن هم منافاتی با دعا ندارد، به متن دعا اضافه شود! تا چه رسد به اذکار و اوراد بی پایه و اساس و غیر مأثور و یا ادعیه و زیارات منشأ و بر گرفته از ذوق و سلیقه شخصی که برخی افراد بدون شناخت وآگاهی اقدام به نشر وترویج آنها می نمایند؛ در نتیجه با تأکید بر اصل دعایی که به محمد بن سنان تعلیم داده است خاطر نشان می سازد در دوران غیبت چه بگوید و چگونه بگوید.

امام باقر علیه السلام نیز درباره کیفیت زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به جابر می فرماید: «... فمن بقی منکم حتی یراه فلیقل حین یراه: السلام علیکم یا اهل بیت الرحمه...؛(۲)هر یک از شما که در زمان مهدی زنده باشد، وقتی او

۱- کمال الدین و تمام النعمه: ص۳۵۱، ح۵۰.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۶۵۳، ح۱۸.

را می بیند به او بگوید: السلام علیکم یا اهل بیت الرحمه...».

یکی از مشایخ محمد بن علی بن بابویه نیز می گوید: در عالم رؤیا کسی به من فرمود: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را این گونه زیارت کن: «سلام الله الکامل التام...»(۱).

تعلیم ادعیه و زیارات دیگر که در احصاء و شمارش ادعیه به آنها اشاره می شود، گواه دیگری بر آموزش کیفیت دعا برای ظهور امام دوازدهم علیه السلام از طرف ائمه علیهم السلام است.(۲)

در حدیثی دیگر در چگونگی دعا درعصر غیبت، محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی از امام علیه السلام سؤال می کند:

کیف تصنع شیعتک ؟ قال: علیکم بالدعاء و انتظار الفرج و انه سیبدو لکم علم فاذا بدا لکم فاحمدوا الله و تمسکوا بما بدا لکم. قلت: فما ندعوا به ؟ قال: تقول: اللهم انت عرفتنی نفسک و عرفتنی رسولک و عرفتنی ملائکتک بینک و عرفتنی و ولاه امرک؛(۳) شیعیان شما در عصر غیبت چگونه عمل کنند؟ امام فرمود: بر شما لازم است در عصر غیبت دعا نموده و منتظر فرج باشید که به زودی نشانه و هدایتی برای شما خواهد رسید. پس شکر خدا نموده و به آن راهنما

۱- بحارالانوار، ج۹۹، ص۲۴۵، ش۸.
۲- کافی، ج۲، ص ۵۷۰، ح۶ و ص۵۸۳ از امام صادق... (وعجل فرجهم)؛ مصباح المتهجد، (و عجل فرج آل محمد) ص۵۳و ص۷۸۳(و عجل فرجهم) مصباح المهتجد: ص۶۱و۴۱۴ (و عجل فرجه) و(عجل الله فرجه) و ۲۲۶ و۲۵۷ و۲۶۵ و۲۸۴ و۳۶۸ و۳۸۷ و۵۵۱ و۵۵۸ (و ان تعجل فرج ولیک)؛ ۱۴۰و کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۳ و ۳۳۵ ی.
۳- مهج الدعوات، ص ۳۹۵؛ بحار الانوار، ج ۹۲، ص۳۳۶.

«موعود آخرالزمان» تمسک جوييد. راوی از امام سؤال می کند چگونه دعا کنيم؟ که حضرت به او می فرمايند: بگو خداوندا معرفت خود و رسولت و ملائکه ات و ولی امرت را به من عطا کن.

البته در چگونگی دعا برای ظهور، سيمای عمل کردی حضرت نيز طلب می شود که در فصل چهارم خواهد آمد.

در ادعيه مهدوی به وظايف شيعه در عصر غيبت هم چنين اشاره شده است:

فصبرنی علی ذلک حتی لا احب تعجيل ما اخّرت و لا تأخير ما عجّلت و لا اکشف عما سترته و لا ابحث عما کتمته و لا انازعک فی تدبيرک و لا اقول لم و کيف و ما بال ولی الامر و لا يظهر و قد امتلئت الارض من الجور و افوض اموری کلها اليک.(۱)

شايسته است منتظران در غيبت حکيمانه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف صبور بوده و از هر گونه شتاب زدگی و تجسّس در امر امامت و مهدويت و دگر انديشی و بهانه تراشی به بهانه ظلم و جور روزگار بپرهيزند و ظهور حضرت را به خدا واگذار نمايند.

مطلب ديگر در ادعيه و زيارات معصومين عليهم السلام چگونگی بيان خواسته های منتظرين، از امام خويش است. در اين خصوص، در فرازهای متعددی، پيروزی و سلامتی حضرت چنين طلب می شود:

ص:۵۹

۱- کمال الدين، ص۵۱۲، ح۴۳.

اللهم اعز نصره و مد فی عمره و زین الارض بطول بقائه، اللهم اکفه بغی الحاسدین و اعذه من شر الکائدین و ادحر عنه اراده الظالمین؛(۱) خدونـدا پیروزی امـام زمـان را بـا عزت همراه کن و عمر او را طولانی قرار ده و زمین را بـا مانـدگاری او زیبایی بخش، خداوندا کینه افراد حسود و شر حیله گران و ظالمان را از وی دور کن.

اللهم انصر و انتصر به اولیائک و اولیائه و شیعته و انصاره و اجعلنا منهم، اللهم اعذه من کل باغ و طاغ...؛(۲)خداوندا امام زمان را یاری کن و دوستان و اولیاء خود را و دوستان و یاران او را یاری کن و ما را از یاران او قرار ده و او را از شر افراد سرکش و طغیان گر در امان بدار.

اللهم اعذه من شر کل باغ و طاغ و من شر جمیع خلقک و احفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه...؛(۳)خداوندا امام زمان را از شر افراد طغیان گر و شر جمیع خلق در امان دار و او را از هر جانب محفوظ بدار.

اللهم صل علیه و قرب بُعده و انجز وعده و اوف عهده و اکشف عن باسه حجاب الغیبه و اظهر بظهوره صحائف المحنه و قدّم امامه الرعب و ثبت به القلب...؛(۴)خداوندا بر امام زمان درود فرست و وعده ظهور او را نزدیک و قطعی بدار و عهدش را

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۹، ح۲۳۸.

۲- الاحتجاج، ج۲، ص۳۱۸.

۳- مصباح المهتجد، ص۴۰۵و۵۸۱و۱۵۹ به شکلی دیگر.

۴- بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۲.

پایداری بخش و حجاب غیبت را از او برطرف کن که با ظهور او رنجنامه ها از بین برود و ترس ریخته شود و دل آرام گیرد؛ قلب ثبات و پایداری یابد.

اللهم صل علیه صلاه تظهر بها حجته و توضح بها بهجته و ترفع بها درجته و تؤید بها سلطانه و تعظم بها برهانه و تشرف بها مکانه و تعلی بها بنیانه و تعز بها نصره و ترفع بها قدره... ؛(۱)خداوندا بر او آن گونه دورد فرست که حجت بودن او ظاهر شود و بهجت و سرور به دست او وضوح یابد و درجاتش و حکومتش تأیید گردد و برهان او عظمت پیدا کند و جایگاهش شرافت یابد و بنیانش علو پیدا کند و یارانش به برکت او عزیز شوند و منزلتی رفیع یابد.

بنا براین عنایت به ادعیه و زیارات موجب رویارویی هر چه بهتر با آموزه امامت ومهدویت می گردد و فرهنگی شایسته وکادری زیبنده برای زمان غیبت فراهم می آورد.

زیارت و دعا از دیدگاه امام مهدی علیه السلام

الف) تعجیل فرج

دعا و زیارت از منظر امام دوازدهم علیه السلام فرج و گشایش مهدی باوران است؛ کلینی دراین باره می فرماید:

حدثنا محمد بن عصام الکلینی رضی الله عنه قال: حدثنا محمد بن یعقوب الکلینی عن اسحاق بن یعقوب قال سألت محمد بن عثمان

۱- بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۵.

العمری (رضی الله عنه) ان یوصل لی کتابا قد سألت فیه عن مسائل اشکلت علی فوردت فی التوقیع بخط مولانا صاحب الزمان:٧... و اکثروا الدعاء بتعجیل الفرج فان ذلک فرجکم و السلام علیک یا اسحاق بن یعقوب و علی من اتبع الهدی؛(١)

طبق این توقیع که از ناحیه مقدسه صادر شده است، حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف پس از پاسخ به سؤالات می فرمایند:

فاغلقوا ابواب السؤال عما لا یعنیکم و لا تتکلفوا علم ما قد کفیتم؛(٢) از سؤال در مورد آنچه به شما ارتباط ندارد بپرهیزید و خود را در به دست آوردن آنچه از شما بازداشته شده است، به زحمت نیندازید.

تأکید بر عدم سؤال از غیبت و علت آن، از آن جهت است که فضایی برای بیان دلیل اصلی غیبت به صورت کامل آماده نبوده است. به همین لحاظ امام علیه السلام پاسخ نداده و دعا را راهکار تسریع در امر فرج برمی شمارد و بر آن توصیه و تأکید می نماید که دعا برای فرج حضرتش گشایش امر ماست. اگرچه دعای منتظران نمی تواند مستلزم ظهور قطعی حضرت مهدی علیه السلام باشد ولکن به جهت ایجاد معنویت و نورانیت و معرفت زایی برای جامعه، نوعی بهداشت روانی را به همراه دارد و مشکلات زیادی را در دوران غیبت، حل می نماید.

تحلیل چگونگی فرج به پژوهشی مستقل ودقیق نیاز دارد ولکن به

١- کمال الدین، ص٤٨٥، ح٤؛ غیبت طوسی، ص٢٩٢، ح٢٤٧.
٢- کمال الدین و تمام النعمه، ص٤٨٥، ح٤؛ غیبت طوسی، ص٢٩٢، ح٢٤٧.

تناسب بضاعت ناچیز علمی نویسنده می توان در مورد آن گفت: انس والفت با دعا وزیارات مهدوی، موجب تفکر وتعمق در فلسفه وجودی امامت و لزوم وجود او در همه زمان ها خواهد شد که این خود می تواند منشأ پویایی فکری وحیات سیاسی اجتماعی جامعه مهدی باور قرارگیرد؛ به همین لحاظ جامعه به جهت هماهنگی با امام خویش، به تلاش وتکاپو برای رسیدن به زمینه ظهور ترغیب خواهد شد که خاستگاه آن در ادعیه وزیارات نهفته است وبینش آن را می توان در آیات وروایات جستجو نمود واین مطلب به معنی درهم تنیدگی آیات وروایات وادعیه وزیارات مهدویت برای نشان دادن کارکرد گرایی مسأله مهدویت است.

ب) زیارت؛ توجه به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

احمد بن ابراهیم درباره اشتیاق خود جهت تشرف به محضر حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف می گوید: «شکوت الی ابی جعفر محمد بن عثمان شوقی الی رویه مولانا۷ فقال لی: مع الشوق تشتهی ان تراه؟ فقلت له: نعم. فقال لی: شکر الله لک شوقک و اراک وجهک فی یسر و عافیه، لاـ تلمس یا ابا عبدالله ان تراه، فان ایام الغیبه تشتاق الیه و لا تسأل الاجتماع معه انّها عزائم الله و التسلیم لها اولی و لکن توجه الیه بالزیاره»؛(۱) از عدم امکان رؤیت امام زمان به خاطر اشتیاق زیادی که به آن داشتم به محمد بن عثمان عمری نائب امام زمان

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۵؛ الاحتجاج، ص۲۰، ح۳۱۵... اذا اردتم التوجه بنا الی الله و الینا فقولوا کما قال الله: سلام علی آل یس؛ بحار الانوار، ج۹۱، ص۳۶، ح۲۳.

شکایت بردم، او به من فرمود: آیا خیلی مشتاق هستی امام زمان را ببینی؟ به او گفتم آری که او در پاسخ گفت: خداوند شور و اشتیاق تو را سپاس می نهد و امید است چهره نورانی او در شرایطی ایمن و آسان به تو نشان داده شود و لکن بر این خواسته خود اصرار مکن که ایام غیبت فرا رسیده است و امکان اجتماع و ملاقات با او میسر نیست که این امر مشیت و خواست خداوند متعال است و برای تو بهتر است تسلیم او باشی و چنانچه قصد توجه به او را داری زیارت او را بخوان. که به نظر می رسد زیارت آل یس مراد است.

آنچه حائز اهمیت است اینکه محمد بن عثمان از طرف خود چنین توصیه ای به احمد بن ابراهیم ندارد؛ وبا آن سوز و گداز و شوق و اشتیاقی که برای دیدار حضرت از او مشاهده می کند، در پاسخ او به عنوان وکیل خاص، با آن شأن و منزلت که حامل منویات امام علیه السلام در آن دوران است؛ توجه به زیارت را پیشنهاد می کند. در نتیجه فقط در خصوص مورد سؤال پاسخ نمی دهد؛ بلکه در مقام بیان حکم کلی برای منتظران مشتاق رویت امام علیه السلام پاسخ می دهد و زیارت را توجه به حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف برمی شمارد. بنابراین با توجه به اینکه شیعیان همواره مشتاق ارتباط تنگاتنگ با اهل بیت علیهم السلام بوده اند وائمه علیهم السلام نیز در پی این ارتباط بوده اند؛ پس از وقوع غیبت کبری، ادعیه و زیارات، راهکاری مناسب به جهت ارتباط با آموزه امامت و مهدویت شناخته می شود.

شایان ذکر است؛ ائمه علیهم السلام از راههای متعدد ارتباطی با ایشان؛ از قبیل

کشف و شهود، رمل و جفر و... خبر داشتند؛ امّا از همه آنها چشم پوشیده و ادعیه و زیارات را توصیه می نمایند و این به معنی آن است که ادعیه و زیارات از صحیح ترین و وثیق ترین راههای ارتباطی با اهل بیت علیهم السلام به ویژه، مهدی آل محمد علیهم السلام در دوران غیبت کبری است.

ج) دعا میراث اهل بیت علیهم السلام

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن ملاقات با عده ای، در اثناء مناسک حج فرمودند:

أتدرون ما کان یقول ابو عبدالله علیه السلام فی دعاء الالحاح ؟ قلنا: و ما کان یقول؟ قال: کان یقول: اللهم انی اسالک باسمک الذی به تقوم السّماء...؛(۱) آیا می دانید امام صادق علیه السلام در دعای الحاح چه می فرمود؟ آنها در پاسخ گفتند: چه می فرمود؟ که حضرت دعای الحاح را به آنها می آموزد.

از این حدیث، تعامل امام علیه السلام با این میراث ماندگار معلوم می شود. تذکر در اثناء حج، حاکی از اهتمام امام علیه السلام، به این دعا است؛ از این رو آن را برای موالیان خود قرائت می کند. در نتیجه، این گونه موارد شهادتی بر عنایت حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف به میراث آباء خویش است و ایشان نیز مانند اهل بیت علیهم السلام آن را حفظ نمودند.

همچنین توقیعاتی که در، درخواست دعا از حضرتش وارد شده است گواه دیگری بر عنایت به دعا در سیره ایشان است؛ از جمله این

۱- کمال الدین، ص ۴۷۰، ح۲۴؛ غیبت طوسی، ص۲۵۹، ح۲۲۷و۲۲۴.

توقیع که درآن آمده است:

و کتب هارون بن موسی بن الفرات فی اشیاء و خط بالقلم بغیر مداد یسأل الدعاء لابنی اخیه و کانا محبوسین، فورد علیه جواب کتابه و فیه دعاء للمحبوسین باسمهما؛(۱) هارون بن موسی بن فرات در مورد مسائلی با خطی که به ظاهر دیده و خوانده نمی شود، از امام درخواست دعا برای دو برادرزاده محبوس خود در زندان می نماید که در جواب او پاسخی با اشاره به نام افراد محبوس شده صادر می شود.

در همین باب توقیعات دیگری در خصوص دعاهای درخواستی به جهت تولد فرزند، برای والدین و... وارد شده است که نشان از تبلور خاص ادعیه در سیره حضرت صاحب الامر علیه السلام دارد.(۲)

نمونه دیگر حفظ این میراث، تعامل محمد بن عثمان عمری با ادعیه و زیارات است؛ احمد بن محمد بن عباس در این خصوص می گوید: «حسن بن احمد بن محمد بن عمر بن صباح قزوینی و محمد بن احمد بن عبدالرحمن بغدادی می گویند:

لما مضی سیدنا الشیخ ابوجعفر محمد بن عثمان بن سعید العمری (ره) و فرغ من امره جلس الشیخ ابوالقاسم الحسین بن روح بن ابی بحر(ره) فی دار الماضی فاخرج الیه ذکاء الخادم الابیض مدرجا و عکازا و حقه خشب مدهونه فاخذ العکاز فجعلها فی حجره علی فخذیه و اخذ المدرج بیمینه و الحقه بشماله فقال الورثه: فی هذا المدرج ذکر ودائع

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص۴۹۴، ح۱۸.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ج۲، ص۴۸۲، باب ۴۵.

فنشره فاذا هی ادعیه و قنوت موالینا الائمه من آل محمد؛(۱) پس از اینکه محمد بن عثمان بن سعید عمری در گذشت و حسین بن روح بن ابی بحر به جای او نشست، ذکاء خادم بسته پیچیده ای را همراه با عصایی که در چوب آن مطالبی جاسازی شده بود در اختیار او قرار داد؛ حسین بن روح، بسته را در دامان خویش نهاده و آن را گشوده و اجزائش را به هم متصل نمود. سپس به همراهان خود گفت در این بسته میراث و امانتی است: پس آن را گشود در این هنگام محتوی بسته که ادعیه و ذکرها و اهل بیت علیهم السلام بود، پدیدار شد.

مرحوم صدوق نیز درباره اهتمام به حفظ این میراث می فرماید:

حدثنا محمد بن الحسن بن احمد الولید (رضی الله عنه) قال:

حدثنا محمد بن الحسن الصفار و سعد بن عبدالله و عبدالله بن جعفر الحمیری جمیعا عن محمد بن الحسین بن ابی الخطاب عن علی بن النعمان عن فضیل بن عثمان عن ابی عبیده قال: قلت لابی عبدالله:... فقال۷:... ان منزله الامام اعظم مما یذهب الیه سالم(۲) و الناس اجمعون و انه لن یهلک منا امام قط الا ترک من بعده من یعلم مثل علمه و یسیر مثل سیرته و یدعوا الی مثل الذی دعا الیه و انه لم یمنع الله عزوجل ما اعطی داود ان اعطی سلیمان افضل منه.(۳)

۱- مهج الدعوات، ص ۶۵ ؛ بحارالانوار، ج۸۲، ص۲۱۱. توضیح بیشتر این متن در فصل دوم خواهد آمد
۲- سا لم بن ابی حفصه از مخالفین امامت است.
۳- کمال الدین، ص ۲۲۹، ح۲۷.

امام صادق می فرماید: ... جایگاه امام از آنچه سالم بن ابی حفصه و مردم می پندارند بالاتر می باشد و هیچ امامی از دنیا نمی رود مگر اینکه امام بعد از او همانند علم او را دارد و مثل او رفتار خواهد کرد و مردم را به آنچه امام قبل او دعوت می نمود فرا می خواند و خداوند به داود چیزی عطا ننموده مگر اینکه به سلیمان بهتر از او را داده است؛ یعنی امام بعد با کمال و شکوه بیشتر از امام قبل خواهد بود؛ چرا که میراث امام قبلی زمینه بهتری برای امام بعد فراهم می آورد.

طبق این روایت، امام صادق علیه السلام می فرماید: هر امامی که به شهادت می رسد به یقین امام بعد از او در علم همانند اوست و به مانند او رفتار خواهد کرد. هرچند این روایت در خصوص سیره حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف نیست؛ لکن با توجه به اینکه از ساز و کار امامت و قوانین حاکم بر امامت خبر می دهد، می تواند برای اثبات مطلب مفید باشد؛ چرا که با بیانی شفاف می فرماید: هرگز امامی از ما به شهادت نمی رسد مگر اینکه امام بعد از او با همان توان مندی و روش و منش و سیره و میراث او خواهد آمد. بنابراین هر چند شرایط خاص به ما اجازه نمی دهد تا نمود سیره مهدوی در رابطه با ادعیه و زیارات را نظاره گر باشیم، اما به یقین آن امام همام نیز مانند سایر ائمه علیهم السلام قبل از خود به حفظ ادعیه و زیارات اهتمام می ورزیدند؛ به خصوص که طبق قرینه ای که در این روایت آمده است: « انه لم یمنع الله عزوجل ما اعطی داود ان اعطی سلیمان افضل منه» ممکن است در سیره امام دوازدهم علیه السلام به عنوان آخرین امام محرک تاریخ، ادعیه و زیارات از اهمیت بیشتری

برخوردار باشند.

مهدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام

متون ادعیه و زیارات مهدوی با روشـی نظام مند و کادرساز، معرفت ما را نسـبت به امام دوازدهم علیه السلام افزایش می دهند و از چگونگی بحث از مهـدویت توسط اهل بیت علیهم السـلام در قالب دعا و زیارت آگاه می کننـد. از این رو کنـدوکاو در آنها به نوع تعامل و توجه با آموزه امامت و مهدویت و کیفیت تعامل با ابعاد مختلف مسأله می پردازد؛ چرا که بدون عنایت به دعـا و زیـارت، حرکت در مسـیر امـامت و مهـدویت کیفیت مطلوبی نخواهـد داشت؛ به خصوص در زمـان غیبت کـبری که با وجود مدعیان و متمهدیان و شـکل گیری فرق انحرافی، حیرت ناشی از غیبت دو چندان می شود؛ در نتیجه برای سلامتی از هر گونه لغزش و انحراف، شایسـته است به محورهـای بحث از مهـدویت در ادعیه و زیارات معصومین علیهـم السـلام توجه شود و هماهنگ با آنها فرهنگی جامع در برخورد با آموزه امامت و مهدویت در ابعاد مختلف پدید آید.

در این بخش از پژوهش مشـخص خواهـد شـد که می توان بـا تمسـک به ادعیه و زیارات، معارف مهـدوی را یافته واز آنها به عنوان دانش مکمل در کنار سا یر معارف مهدوی اسـتفاده کرد؛ از این رو نمونه هایی از سیمای حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات ارائه می شود.

در دعای ندبه درخصوص نسب حضرت مهدی آمده است:

«وصل علی محمد جده و رسولک السید الاکبر وعلی ابیه السید

الاصغر وجدته الصدیقه الکبری فاطمه بنت محمد».(۱)

چنانچه این سؤال مطرح شود که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل امام حسن علیه السلام است و یا از نسل امام حسین علیه السلام خواهد بود؟ پاسخ آن استمرار امامت، از نسل سید الشهداء است.

در دعای شب سوم شعبان این گونه آمده است:

اللهم انی اسئلک بحق المولود فی هذا الیوم الموعود بشهادته قبل استهلاله وولادته...ان الائمه من نسله؛(۲) خداوندا به حق مولود سوم شعبان که وعده شهادت او قبل از ولادتش داده شده است و ائمه از نسل او خواهند بود به تو توسل می جویم.

نسبت به ولادت وغیبت حضرت نیز در ادعیه شب نیمه شعبان آمده است: «...الغائب المستور جل مولده وکرم محتده»(۳) امام زمان غائب پوشیده و نهان از مردم است و وجود او گرامی است. به خاطر اصالت خانوادگی آن حضرت.

درباره معنی غیبت نیز آمده است: «الذی سترته عن خلقک»(۴) به رغم اشاره به سیمای وجودی به سیمای عمل کردی نیز اشاره شده است؛ همان گونه که در دعای افتتاح در باره سیاست حضرت مهدی در تشکیل دولت و دستاوردهای آن آمده است:

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۳ .
۲- مصباح المتهجد، ج۲، ۸۲۶ .
۳- المزار الکبیر، ص ۴۱۰ .
۴- مصباح المتهجد، ص۴۱۲ .

اللهم انـا نرغب اليـك فی دوله كريمه تعز بهـا الاسـلام واهله وتـذل بها النفاق واهله؛(۱) خداونـدا ما مشـتاق دولت كريمه ا ی هستيم كه در آن اسلام عزت می يابد و نفاق و اهل آن ذلت و خواری خواهند كشيد.

احيای كتاب وسنت نيز از جمله اقدامات حضرت مهدی عليه السلام خواهد بود.

در ادعيه آمده است: «اللهم صل علی وليك المحيی سنتك...».(۲)

در فراز ديگر آمده است:

واصـلح به مـا بـدل من حكمـك وغير من سـنتك حتی يعود دينـك به وعلی يـديه غضّا جديـدا صـحيحا لا عوج فيه ولا بـدعه معه؛(۳) خداونـدا بر ولی تـو كه دين تو را تجديـد خواهـد كرد درود فرست و آنچه از حكم و سـنت تو تغيير يـافته است را به دست او اصلاح فرما، به گونه ای كه دين تو به دست او باز گردد و توسعه يابد بدون اينكه بدعت و كج انديشی در آن باشد.

نتيجه گيری

ظهور امـام دوازدهم عليه السـلام آرزوی همه منتظران است. انتظاری به حق وسازنـده می توانـد راهی به سوی ظهور باشـد. در روايتی از امام سجاد عليه السلام آمده است: « انتظار الفرج من اعظم الفرج»(۴) انتظار فرج موجب

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۳۸، فصل ۱۵ .
۲- مصباح المتهجد، ص۴۰۸ .
۳- مصباح المتهجد، ص ۴۱۰ .
۴- كمال الدين، ص ۳۲۰، ح۲.

بیشترین گشایش در امور خواهد شد. به یقین این انتظار در مقام عمل نتیجه بخش خواهد بود. در بین وظایف منتظران بر کثرت دعا برای ظهور همواره تأکید شده است..حضرت مهدی علیه السلام به جهت اشاره به این واقعیت می فرماید: « واکثروا الدعا بتعجیل الفرج».(۱)

مرور ادعیه و زیارات نشان می دهد حجم قابل توجهی از معارف مهدوی در آنها وجود دارد و بستر پژوهش وجستار از آموزه امامت ومهدویت به جهت تبیین ابعاد وشئون حضرت مهدی علیه السلام در آنها وجود دارد وسیمای وجودی وعملکردی حضرت می تواند در آنها مورد بررسی قرار گیرد.

بنابراین انس والفت با ادعیه و زیارات می تواند ضمن آموختن کیفیت ارتباط با مسأله مهدویت؛ در عصر غیبت، ره توشه مهدی باوران قرار گیرد وتوسل وتوجه به آنها، معارف مهدوی را در جامعه نهادینه نموده وکادری زیبنده دوران ظهور به وجود آورد ومنتظران را از حالت ایستا و منفعل، به حالتی فعال و در حال حرکت در آورده، در مسیر امامت ومهدویت قرارداده وبستر ظهور را فراهم آورد.

۱- کمال الدین، ص۴۸۵، ح۴.

فصل دوم: طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی

اشاره

ص:۷۳

مقدمه

غنای متون دعا و زیارت نشان می دهد این متون می تواند هماهنگ با آیات وروایات به تبیین آموزه امامت و مهدویت بپردازد. ادعیه و زیارات در منابع معتبر روایی به دو صورت وارد شده اند:

اول. منابعی که مجموع کتاب به دعا و زیارت اختصاص یافته است؛ مانند «صحیفه سجادیه» که تا کنون حفظ گردیده است.

دوم. منابعی که مجموع کتاب به دعا وزیارت اختصاص ندارد و به ادعیه و زیارات، ضمن احادیث وروایات وارده در جوامع روایی؛ مانند کافی و الغیبه وکمال الدین و... پرداخته شده است. مجموع ادعیه و زیارات در این دسته، از سه بخش تشکیل شده است:

الف) مناجات با خدا؛ به رغم ارزش بسیار زیاد آنها اشاره ای در پاسخ به شبهات مهدوی در این گونه معارف یافت نمی شود واستفاده از آنها درباب اخلاق وعبادات خواهد بود.

ب) تاریخ انبیاء و اولیاء؛ در پاره ای ازموارد به صورت پراکنده دراین دسته از ادعیه و زیارات مسائلی مربوط ویا مرتبط با مهدویت یافت می شود که به تناسب موضوعات مهدوی از آنها استفاده می گردد.

ص:۷۴

ج)کلام وآموزه های اعتقادی که به بیان مسائل بنیادی و اندیشه های راهبردی دینی می پردازند ودغدغه آنها پاسخ به شبهات ومجهولات به ویژه در باب امامت و مهدویت است.

از آنجا که معارف مهدوی دربین مجموع ادعیه و زیارات قرار گرفته است، در این فصل ناگزیر پژوهشی از آنها انجام خواهد شد تا زمینه شناسایی و احصاء آنها میسر گردد و امکان طبقه بندی آنها فراهم آید.

ادعیه و زیارات مهدوی در یک نگاه

ادعیه و زیارات مهدوی در مجموعه های مشابهی مانند صحیفه مهدیه براساس ورود به مناسبت های مختلف سال، جمع آوری شده اند. از این رو معیار و روش مفیدی در طبقه بندی آنها وجود ندارد. از طرفی در کنار ادعیه و زیارات مأثوره، ادعیه و زیارات مرسومه مشاهده می شود که ذوق و سلیقه و یا انشاء و خواب و کشف و شهود، اساس شکل گیری آنهاست و به رغم تفاوت آنها با ادعیه و زیارات مأثوره، به عنوان دعا یا زیارتی مسلّم پذیرفته شده اند و ممکن است در آینده تغییرات بیشتری توسط عده دیگری ایجاد شود و به جهت تحریف وتصحیف و غفلت از آنها بار معرفتی دعا و زیارت در غبار بدعت و زنگار غفلت مدفون شود. به همین دلیل این پژوهش در حرکتی روشمند به طبقه بندی ادعیه و زیارات مهدوی می پردازد تا مأثور و صحیح و معتبر، از غیر مأثور و ضعیف بازشناسی شود و زمینه بررسی میزان اعتبار آنها فراهم آید و ضمن دعا شناسی مهدویت، دریچه دیگری از معرفت نسبت به این آموزه گشوده گردد.

چگونگی و کیفیت ورود ادعیه و زیارات در منابع

اشاره

رهیافت ما به ادعیه و زیارات در منابع روایی به دو صورت تصور می شود:

صورت اول

مجموعه ای از ادعیه و زیارات در موضوعات مختلف به نقل از امام معصوم به صورت مشخص در قالب کتاب یا صحیفه وارد شده است و تا امروز به شکلی منسجم و تدوین یافته به عنوان میراث ائمه علیهم السلام ثبت و ضبط شده است و طبقه روات و اسناد و نسخه های آن برای ما مشخص است؛ مانند صحیفه سجادیه که تمام دعاهای آن توسط امام سجاد علیه السلام انشاء شده است و ره توشه منتظران درعصر غیبت قرار گرفته و تاکنون حفظ گردیده است.

صورت دوم

ادعیه و زیاراتی که به مناسبت های مختلف به شکل پراکنده و غیر مجتمع از ائمه علیهم السلام صادر شده اند و در کتب حدیثی ضمن موضوعات دیگر و یا به صورت جداگانه و مستقل مطرح شده اند و برای شناخت آنها منابع روایی، مورد پژوهش واقع می شوند. در این قسمت از پژوهش به طبقه بندی ادعیه و زیارات مأثور بر اساس سیر زمان مند در منابع مربوطه، و نیز ورود از معصوم و محتوای مهدوی پرداخته خواهد شد. و این شیوه کاشف از اصالت و اعتبار بسیار زیاد متون ادعیه و زیارات است.

ص:۷۶

یک: ادعیه و زیارات مأثور

شیوه اول: طبقه بندی براساس ورود در منابع

اشاره

فایده علمی طبقه بندی به این شیوه، شناخت منابع اولیه ادعیه و زیارات است که در سایه آن، امکان احصاء و شمارش ادعیه و زیارات به صورت مستند فراهم می گردد و کیفیت اتصال وصدور آنها به معصوم کشف خواهد شد.

معیار ما در طبقه بندی ادعیه و زیارات سیر زمان مند آن ها می باشد که بر این اساس، مجموعه مشتمل بر ادعیه و زیارات از زمان معصومین علیهم السلام جمع آوری و تدوین شده است؛ هر چند از تعداد بسیار زیاد آنها امروزه اثری جز نام باقی نمانده است؛ لکن حجم قابل توجهی از ادعیه و زیارات در جوامع حدیثی و کتب دعا و مزار موجود است. از آنجا که این آثار از نسخه ها و منابع اولیه استنساخ شده اند و در زمان دیگری تدوین و تنظیم گردیده اند، مرور آنها می تواند نوعی طبقه بندی به شمار آید. امتیاز این شیوه کشف حلقه اتصال متن به معصوم۷ است و در سایه این روش، احصاء ادعیه و زیارات مهدوی نیز ممکن می شود. با اتکاء بر این روش، چهار طبقه در ادعیه و زیارات مهدوی تصور می شود که مورد بررسی قرار خواهند گرفت:

طبقه اول: ادعیه و زیارات قبل از غیبت صغری تا زمان (۲۶۰ ق). این طبقه به دست ما نرسیده است.

طبقه دوم: ادعیه و زیارات قبل از غیبت کبری و بعد از غیبت صغری که از زمان (۲۶۰ -۳۲۹ ق) نگارش یافته اند.

ص:۷۷

طبقه سوم: ادعیه و زیارات بعد از غیبت کبری در جوامع اولیه حدیثی از سال (۳۲۹ –۱۱۱۱ ق) که در کتب حدیثی گرد آوری شده اند.

طبقه چهارم: ادعیه و زیارات بعد از غیبت کبری در جوامع ثانویه حدیثی از سال (۱۱۱۱ق) که تا زمان معاصر جمع آوری شده اند. این طبقه بعد از واکاوی منابع طبقه سوم مورد بررسی قرار می گیرد.

بررسی طبقه اول:

طبقه اول ادعیه و زیارات شامل سیزده کتاب در ادعیه و دوازده کتاب در زیارات است؛ امّا متأسفانه از این گنجینه ارزشمند، اثری در منابع و مآخذ دعا و زیارات به جای نمانده است و میزان آگاهی از آنها در حد نام مؤلِّف و مولَّف است که با مراجعه به کتب رجال میسّر می گردد. بنابراین طبقه اول منابع ادعیه و زیارات فقط تا سال (۲۶۰ق) موجود بوده است. این کتابها عبارتند از:

صحیفه سجادیه علی بن الحسین علیه السلام به روایت نجم الدین، بهاءالشرف(۱)

کتاب الدعاء

ابراهیم بن سلیمان بن عبدالله

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۸ ش ۲۰

کتاب الدعاء

اسماعیل بن موسی بن جعفر

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۶ / ۴۸

کتاب الدعاء

الحسین بن سعید الاهوازی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۳۷/ ۵۸

کتاب الدعاء

احمد بن محمد بن خالد

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۸۳/ ۷۶

ص:۷۸

۱- جهت آشنایی بیشتر با سند صحیفه سجادیه، بحار الانوار، ج ۱۰۷، ص۴۳ معرفی می گردد.

کتاب الدعاء

عبدالعزیز بن یحی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۴۰ /۶۴۰

کتاب الدعاء

علی بن مهزیار الاهوازی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۵۳/ ۶۶۴

کتاب الدعاء

علی بن الحسن بن علی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۵۷/ ۶۷۶

کتاب الدعاء

محمد بن اوربمه

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۲۹ /۸۹۱

کتاب الدعاء

محمد بن عباس بن عیسی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۴۱ /۹۱۶

کتاب الدعاء

محمد بن احمد بن یحیی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۹۳۹/ ۳۴۷

کتاب الدعاء

محمد بن عبدالله بن محمد

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۰۵۹/ ۳۹۵/۱۰۵۹

کتاب الدعاء

محمد بن وهبان

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۹۶/۱۰۶۰

کتاب الدعاء

هارون بن مسلم

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۴۳۸/۱۱۸۰

کتاب المزار

ابراهیم بن محمد بن معروف

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۹/۲۳

کتاب المزار

الحسن بن احمد بن زیدیه القمی

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۶۲/۱۴۵

کتاب المزار

داوود بن کثیر

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۵۶/۴۱۰

کتاب المزار

عبدالله بن عبدالرحمن

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۱۷/۵۶۶

کتاب المزار

عبدالله بن حماد الانصاری

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۱۷/۵۶۸

کتاب المزار

علی بن اسباط

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۲۵۲/۶۶۳

كتاب المزار

على بن مهزيار الاهوازى

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

۲۵۳/۶۶۴

كتاب المزار

محمد بن اوربمه

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

۳۲۹/۸۹۱

كتاب المزار

محمد بن احمد بن يحيى

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

۳۴۷/۹۳۹

كتاب المزار

محمد بن مسعود

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

۳۵۵/۹۴۴

كتاب المزار

محمد بن هبان

رك: احمد بن على النجاشى، رجال

۳۹۶/۱۰۶۰

کتاب المزار

یونس بن علی القطان

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۴۴۸/۱۲۰۹

ص:۷۹

بررسی طبقه دوم

کتاب الدعاء

حمید بن زیاد متوفی۳۱۰

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۳۲ش۳۳۹

کتاب الدعاء

سعد بن عبدالله متوفی ۳۰۱

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۷۷/۴۶۷

کتاب الدعاء

محمد بن سلیمان متوفی ۳۰۱

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۴۷/۹۳۷

کتاب الدعاء

محمد بن الحسن بن فروخ متوفی۲۷۰

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۵۴/۹۴۸

مجموعه ای از ادعیه؛ این اثر در اختیار ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی بوده است که محمد بن ابی قره با سندش از آن چنین یاد می کند:

حدثنی ابوالغنائم محمد بن محمد بن محمد بن عبدالله الحسنی، قال: اخبرنا ابوعمرو محمد بن محمد بن نصرالسکونی رضی الله عنه قال: سالت ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی رحمه الله ان یخرج الی ادعیه شهر رمضان التی کان عمه ابوجعفر

محمـد بن عثمان بن سـعید العمری رضـی الله عنه و ارضاه یدعوا بها فاخرج الی دفتر مجلدا باحمر فنسـخت منه ادعیه کثیره.(۱)
محمـد بن نصـر سـکونی می گویـد: از ابابکر احمـد بن محمـد بن عثمان بغـدادی برادرزاده محمـد بن عثمان بن سـعید عمری دعاهـای مـاه مبـارک رمضان را درخواست نمودم که او دفتری با جلـد قرمز را در اختیار من قرار داد که دعاهای زیادی از آن استنساخ نمودم.

سـید بن طـاوس دعـای افتتـاح و بعضـی ادعیه دیگر را از این اثر نقـل می کنـد که به همین لحـاظ می تـوان نـتیجه گرفت این مجموعه به دست ایشان رسیده است.

ص:۸۰

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۳۸، فصل۱۵.

کتاب المزار

سعد بن عبدالله، متوفی ۳۰۱

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۱۷۷ش ۴۶۷

کتاب المزار

محمد بن الحسن بن فروخ، متوفی ۲۷۰

رک: احمد بن علی النجاشی، رجال

۳۵۴/۹۴۸

طبقه دوم ادعیه و زیارات از سال(۲۶۰ -۳۲۹ ق) شامل چهار کتاب و یک دفتر مشتمل بر تعدادی از ادعیه و دو کتاب زیارت است. شایان ذکر است از این منابع به صورت مستقل صیانت و حفاظت نشده است و نسخه های اصلی آنها از بین رفته است و جستار از اصل این آثار تلاشی بی نتیجه خواهد بود؛ لکن با توجه به نقل سید بن طاوس از این منابع و رهیافت و اسناد سید به آنهـا معلوم می شود نسخ اصلی آنها تا سال (۶۶۴ق) موجود بوده است و به رؤیت سید بن طاوس رسیده است. مرحوم ابن طاوس به جهت اشاره به این مطلب، تصریح می کند دعای افتتاح را از دفتر «ابابکر احمد بن محمد بن عثمان البغدادی» برادر زاده عثمان بن سعید عمری نقل می کند و از آنجا که ایشان سند دعا را نقل می کند و می فرماید ادعیه کثیری از این دفتر استنساخ کرده است، استفاده می شود نسخه اصلی دفتر نزد ایشان موجود بوده است؛ همان طور که نسخه اصلی کتاب محمد بن الحسن الفروخ الصفار به رؤیت سید بن طاوس رسیده است. سید در اشاره به این مطلب می فرماید: «روینا ذلک، استغفار کل یوم من شعبان، باسنادنا الی محمد بن الحسن الصفار من کتاب فضل الدعاء باسناده».(۱) بنابراین کتب طبقه دوم تا سال ۶۶۴ه. ق موجود بوده است و از آن زمان

۱- اقبال الاعمال، ج۳، ص۲۹۵، فصل ۱۰.

تاکنون در ضمن کتب سید بن طاوس قرار گرفته اند و می توان آنها را در بین آثار ایشان در دعا وزیارت ملاحظه نمود.

بررسی طبقه سوم

اشاره

تـدوین جوامع اولیه روایی برای اولین بـار در سال (۳۲۰ هق) صورت گرفته است. مرحوم کلینی در آن زمـان احـادیث فراوانی در موضوعـات مختلف را گردآوری و کافی شـریف را تـدوین نموده است. شایان ذکر است در طبقه اول و دوم و قبل از سال (۳۲۰ق) کتب روایی، جـامع موضوعـات حـدیثی به نظر نمی آینـد و در هر کتـاب، موضوعی خـاص مطرح شـده است و منابع موجود حاوی همه موضوعات نیستند؛ اما پس از شکل گیری منابع اولیه روایی که همان جوامع حدیثی هستند، پس از (۳۲۰ - ۶۶۴ق) ادعیـه و زیـارات مهـدوی نیز در بین مضـامین آنهـا مـورد حفـظ و صـیانت قرار گرفته است. از این رو در این بخش از پژوهش، علاوه بر بررسـی طبقه سوم به منبع شناسـی آن پرداخته خواهـد شـد؛ چرا که میزان وثاقت و اعتبار منابع فعلی ادعیه و زیارات، در سایه بررسی منابع، معین و مشخص می گردد.

بنابراین مراد از منابع و جوامع اولیه حـدیثی، کتب موجودی است که برای اولین بار بعـد از سال(۳۱۰ق) دعا یا زیارتی در باب امامت و مهدویت در آنها وارد شده است و بررسـی آنها امکان شـناخت ادعیه اختصاصـی و غیر اختصاصـی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فراهم می نماید.

این کتب به ترتیب زمان از کافی تا مزار محمد بن مشهدی را شامل می شوند و به دو دسته تقسیم می شوند:

دسته اول کتب حدیثی و دسته دوم کتب دعاو زیارت را در بر گرفته اند.

بررسی منابع طبقه سوم

۱. اصول کافی «کلینی»

تألیف محمد بن یعقوب بن اسحاق ابوجعفر الکلینی (متوفی ۳۲۰ ق) او از محدثان دوران غیبت صغری است، وی شخصیتی بی نظیر در بین علماء امامیه است و کتاب او از بهترین کتب شیعه به شمار می آید.(۱)

مرحوم کلینی جلد دوم کافی را با شصت باب به کتاب الدعاء اختصاص می دهد.(۲) این کتاب در فصل اول پژوهش به تناسب ابواب مختلف آن مورد استفاده قرار گرفته است. علاوه بر این، در «کتاب الحجه، باب فی الغیبه» (۳)و در «کتاب الصیام، باب الدعا فی العشر الاواخر من شهر رمضان» و در «کتاب الجهاد در باب دهم» از جلد اول، کافی بعضی ادعیه مهدوی را نقل می کند(۴).

۱- جهت شناخت بیشتر مرحوم کلینی منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص۳۷۷ ش ۱۰۲۶؛ فهرست طوسی، ص۲۱۰، ش ۶۰۲؛ کشف المحجه، ۱۵۹؛ مراه العقول، ج۱۰، ص۳؛ تصحیح الاعتقاد، ص۷۰.

۲- رک: کافی، ج۲، ص۴۶۶، کتاب الدعا.

۳- کافی، ج۱، ص۳۳۷، ح۵ و ص۳۴۲، ح۲۹: کتاب الحجه، باب الغیبه: دعاء معرفت و ج۴، ص۱۶۲ کتاب الصیام باب الدعا فی العشر الاواخر من شهر رمضان: دعا برای ظهور حضرت مهدی. البته به این دعا در ضمن ادعیه دیگر نیز اشاره شده.

۴- کافی، ج۲، ص۵۷۰، ح ۶ کتاب الدعا، باب الحرزو العوذه و ج۲، ص۵۸۳، ح ۱۸، کتاب الدعا، باب الحرز العوذه و ج۵، ص۳۳، ح۴، کتاب الجهاد، باب ۱۰.

۲. الغیبه نعمانی

تألیف محمد بن ابراهیم بن جعفر، ابوعبدالله الکاتب النعمانی المعروف بابن زینب، که کاتب مرحوم کلینی بوده است و شخصیتی بس با عظمت دارد. از ویژگی های اثر ایشان، نقل روایات منحصر به فرد در دفاع از آموزه امامت و مهدویت در پاسخ مخالفین است.(۱)

«غیبت نعمانی» بیست و شش باب دارد که هیچ یک از آنها اختصاص به ادعیه و زیارات ندارد؛ اما ایشان به مناسبت به دو مورد از ادعیه مهدوی اشاره می کند:

مورد اول: دعای معرفت، که آن را به صورت مختصر نقل می کند.(۲)

مورد دوم: دعای غریق که حدیثی در تأکید و توصیه به آن نقل می کند و به متن دعا نمی پردازد. البته با توجه به سیاق روایت، متن این دعا از روایات دیگر در سایر منابع قابل تشخیص است.(۳) بنابراین ادعیه مهدوی در غیبت نعمانی به همین دو مورد محدود می شود.

ص:۸۴

۱- برای شناخت بهتر مرحوم نعمانی منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص۳۸۳، ش ۱۰۴۳ و امل الامل، ج ۲، ۲۳۲، ش ۶۹۱.

۲- غیبت نعمانی، ص۱۷۰، ح ۶، باب ۱۰- «ماروی فی غیبه الامام المنتظر»، فصل ۳، دعای معرفت.

۳- غیبت نعمانی، ص۱۶۱، ح ۴، باب ۱۰ «ماروی فی غیبه الامام المنتظر» فصل ۲ تاکید بر دعای غریق.

۳. کامل الزیارات «ابن قولویه»

تألیف جعفر بن محمد بن موسی بن قولویه، ابو القاسم از بزرگانی است که وثاقت او مورد تأیید علمای امامیه است و در بین مردم نیز از او به نیکی و بزرگواری یاد می شده است.(۱) اثر گران سنگ ایشان در ترغیب به دعا و زیارت معصومین علیهم السلام و بیان ثواب آنها می پردازد.

مرحوم ابن قولویه در «کامل الزیارات» با صد و هشت باب به کیفیت زیارت اهل بیت علیهم السلام می پردازد، که به آداب و اماکن زیارتی و چگونگی ورود و خروج از آنها اشاره می کند. هر چند اثر ایشان به زیارت آل محمد علیهم السلام مربوط می شود؛ ولی محور بحث، زیارت سید الشهداء علیه السلام است.

زیارات مهدوی در کامل الزیارات وارد نشده است و ایشان فقط در دو مورد به مناسبت و ضمن زیارات دیگر، به فرازهای مهدوی اشاره می کند:

الف: زیارت عاشورا (۲)

ب: زیارت امام هشتم.(۳) که ضمن فصل های آینده به آنها اشاره می شود.

ص:۸۵

۱- جهت آشنایی بیشتر با ابن قولویه منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ص۱۲۳، ش ۳۱۸؛ فهرست طوسی، ص۹۲، ش۱۴۱؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۲۳.

۲- کامل الزیارات، ص۳۲۵، ح۹، ب۷۱ جهت عرض تسلیت به عزاداران: ... مع ولیه الامام المهدی من ال محمد ۹ .

۳- کامل الزیارات، ص ۵۱۷، ح ۲، ب ۱۰۲ ضمن زیارت امام رضا علیه السلام ... اللهم صل علی حجتک و ولیک القائم فی خلقک...

۴. مجموعه کتب صدوق: [کمال الدین، من لایحضره الفقیه، ادعیه الموقف، زیارات قبورالائمه، المدینه و زیاره قبر النبی].

تألیف محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی ابوجعفر معروف به شیخ صدوق رضوان الله تعالی علیه؛ که متوفای (۳۸۱ق) است و از علمای جلیل القدر شیعه به شمار می آید.

شایان ذکر است مرحوم شیخ صدوق کتابی به نام «مدینه العلم» داشته است که امروزه اثری از آن نیست.(۱)

«کمال الدین» با پنجاه و هشت باب از جمله آثار مهدوی ایشان با محوریت غیبت انبیاء علیهم السلام است وشباهت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به انبیاءگذشته در آن مورد بررسی قرار گرفته است. مرحوم صدوق در باب ۳۳ و ۳۴ و ۴۵ آن ادعیه مهدوی را نقل می کند.(۲)

شایان ذکر است در بعضی موارد که مربوط به دعا می باشد قرائت راوی توسط حضرت تصحیح می شود. در برخی موارد نیز دعا از حضرت درخواست می شود. در کتاب «من لایحضره الفقیه» نیز به مواردی از ادعیه از جمله دعاهای ماه رمضان می پردازد که ارتباطی به مهدویت ندارند؛ هر

ص:۸۶

۱- جهت آشنایی بیشتر شیخ صدوق به منابع زیر مراجعه گردد: رجال نجاشی، ص۳۸۸، ش۱۰۴۹؛ فهرست طوسی، ص۲۳۸، ش ۷۱۰.

۲- کمال الدین، ص۳۴۲، ح۲۴، باب ۳۳، دعای معرفت و ص۳۴۸، ح۴۰، باب ۳۳، دعای غریق و ص۳۵۱، ح۴۹، باب ۳۳، دعای غریق و ص۴۷۰، ح ۲۴، باب ۴۳، دعای الحاح – تصحیح دعا و ص۴۹۴، ح ۱۸، باب ۴۵، دعای محبوسین – درخواست دعا و ص۵۱۲، ح ۴۳، باب ۴۵ دعای معرفت.

چند ایشان زیارات ائمه علیهم السلام را نقل می کند که زیارت جامعه برای هر یک از ائمه از اهم آنهاست؛ ولی زیارت خاصی برای امام دوازدهم علیه السلام نقل نمی کند و فقط ضمن زیارات سه مورد فرازمهدوی وجود دارد.(۱) که در فصل دوم و سوم پژوهش به آنها اشاره می شود.

۵. المزار «مفید»

تألیف محمد بن محمد بن نعمان معروف به شیخ مفید که به فطانت و زیرکی در بین علمای امامیه مشهور است و در سال (۴۱۳ق) وفات یافت. از آثار مهدوی ایشان چهار رساله در غیبت باقی مانده است که به بررسی شبهات و پاسخ به آنها می پردازد.(۲) شیخ مفید اثر خاصی در ادعیه ندارد و دعای خاصی از ایشان نقل نشده است ولکن در باب زیارات« کتاب المزار» گنجینه ارزشمند ایشان برای شیعه به شمار می آید که کتاب ایشان در دو بخش تدوین شده است:

بخش اول: در اهتمام به اماکن مقدسه و فضیلت زیارات آنها است و در ضمن آنها به زیارت ائمه علیهم السلام در مناسبت هایی؛ مانند نیمه شعبان تشویق می کند که مشتمل بر شصت و هفت باب است و بعضی از

ص:۸۷

۱- کمال الدین، من لا یحضره الفقیه: ج۲، ص۶۱۰ ح ۳۲۱۳ زیارت جامعه کبیره و ج۱، ص۳۲۷ دعا برای ظهور و ج۲، ص۵۷۴ ضمن زیارت حضرت زهرا و ج۲، ص۴۰۶ ضمن زیارت حضرت رضا.

۲- جهت آشنایی بیشتر با شیخ مفید منابع زیر معرفی می گردد: رجال نجاشی، ۳۹۹ش ۱۰۶۷؛ الفهرست طوسی، ص۲۳۸ ش ۷۱۱.

ادعیه را در آن ذکر می کند؛ مانند دعای عرفه که بعضی از فرازهای آن مهدوی است.(۱)

بخش دوم: در بیان زیارات مختصر اهل بیت علیهم السلام است که مشتمل بر بیست و نه باب است؛ لکن ایشان زیارت خاصی برای حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف بیان نمی کند.

۶ و۷. الغیبه و مصباح المتهجد «شیخ طوسی»

تألیف محمد بن حسن الطوسی معروف به شیخ طوسی متوفای (۴۶۰ق). عظمت شیخ الطائفه و جایگاه نوشته های او نیازی به توضیح ندارد و به جرأت می توان گفت کم تر کسی از موقعیت اجتماعی ایشان در بین علماء امامیه برخوردار بوده است. «کتاب الغیبه» با هشت فصل، اثر ویژه مهدوی ایشان است که در فصل سوم و پنجم آن تعدادی محدود، از ادعیه مهدویت را نقل می کند.(۲) بنابراین ادعیه آن به سه مورد محدود می شود.

«مصباح المتهجد» از جمله آثار وزین شیخ طوسی در ادعیه و زیارات است و بخش اعظم آن به آنها اختصاص یافته است.این اثر بعد از غیبت کبری اولین کتاب جامع در دعا و زیارت به شمار می آید و تعداد زیادی از ادعیه مهدوی در آن موجود است. شایان ذکر است

۱- المزار مفید، ص۱۶۳ «وفرج عن ال محمد و...»

۲- غیبت طوسی، ص۲۵۹، ح ۲۲۷، فصل ۳، دعای الحاح. و ص۲۲۷، ح ۲۳۸، فصل ۳، صلوات ضراب اصفهانی و ص۳۳۳، ح۲۷۹، فصل ۵.

ملاک و معیار شیخ طوسی در «مصباح المتهجد» برای نقل دعا، مناسبت های ایام سال است. به لحاظ این کتاب، اهمیت ادعیه و زیارات آن به صورت مستقل احصاء می شود که در همین بخش خواهد آمد.

۸. الاحتجاج «طبرسی»

تألیف احمد بن علی بن ابی طالب الطبرسی، کنیه اش ابومنصور (متوفای ۵۴۸ ق). او فاضلی فقیه و محدث است و در احتجاج با شرح حال روات و محدثین، احتجاج ائمه علیهم السلام در مناسبت های مختلف را بیان می کند. ایشان کتاب خاصی در دعا ندارد.(۱) مرحوم طبرسی در جلد دوم «الاحتجاج» ضمن شرح حال محمد بن عبدالله بن الحسین بن جامع بن مالك الحمیری، به زیارت خاص «آل یس» برای امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره می کند که از ناحیه مقدسه در ضمن توقیعی به محمد بن عبدالله جعفر الحمیری صادر شده است.(۲)

۹. الدعوات «راوندی»

تألیف سعید بن هبه الله الراوندی؛ سید بن طاوس از او به عنوان الشیخ العالم یاد می کند. این بزرگوار کتاب دعوات را در چهار باب تنظیم نموده است که باب اول آن با چهار فصل در فضیلت دعا و کیفیت آن و اصرار بر دعا و استجابت دعا تدوین شده است و برخی

۱- جهت شناخت بیشتر طبرسی به کتاب امل الامل، ج ۲، ص۱۷، ش ۳۶.

۲- الاحتجاج، ج ۲، ص۳۱۵.

از ادعیه را نقل کرده است که اختصاصی به مهدویت ندارند.(۱)

۱۰. المزار الکبیر «ابن المشهدی»

تألیف محمد بن جعفر المشهدی معروف به ابن مشهدی. در شخصیت او اختلاف است، شیخ حر عاملی می فرماید: «کان فاضلا محدثا صدوقا له کتب یروی عن شاذان بن جبرئیل»(۲) و عجیب است که این ستایش فقط از ناحیه شیخ حرعاملی است و دیگران نه تنها او را ترجمه و تمجید نمی کنند؛ بلکه بعضی مانند مرحوم خویی ایشان را مجهول می داند و تألیف او را نمی پذیرد.(۳) و الله العالم.

کتاب مزار ابن مشهدی دارای هشت قسمت است و هر قسمتی چند باب در ادعیه و زیارات و فضایل اماکن مقدسه دارد. ایشان در قسمت چهارم، ضمن باب شانزدهم به مناسبت ماه شعبان و در قسمت پنجم، ضمن باب نهم در زیارت حضرت صاحب الامر۴ به ذکر زیارت ودعای ندبه می پردازد و همچنین در قسمت هشتم، ضمن باب چهارم، زیارت و دعای عهد حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را بیان می کند.(۴)

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص۵۸ و کشف المحجه، ص ۳۰.

۲- امل الامل، ج ۲، ص۲۵۳، ش ۷۴۷.

۳- معجم الرجال، ج۱، ص۵۱.

۴- المزار الکبیر، ص۴۱۰، دعاء لصاحب الزمان، باب ۱۶، قسمت۴ و ص۵۶۶، زیاره مولانا الخلف، باب ۹، قسمت۵ و ص۵۳۷ و۶۶۲، مایزار به مولانا صاحب الزمان، باب ۴ قسمت ۸ و ص۶۶۳، عهد مامور به در زمان غیبت، باب ۴، قسمت ۸.

۱۱. مجموعه کتب سید بن طاوس

سیـد رضـی الـدین ابوالقاسم علی بن موسـی بن جعفر بن محمـد بن أحمـد بن محمـد بن احمد بن محمد بن محمد بن طاوس الحسینی درباره آثار خویش در ادعیه و زیارات می فرماید:

... انـا مرتب ذلـک بـالله جل جلاله فی عـده مجلـدات یحتسب ما ارجوه من المهمات و التتمات: المجلـد الاول و الثانی: اسـمیه کتاب «فلاح السائل فی عمل یوم و لیله» و هو مجلـدان و المجلـد الثالث: اسـمه کتاب «زهره الربیع فی ادعیه الاسا بیع» و المجلد الرابع: اسـمه کتـاب «جمـال الاسـبوع بکمال العمل المشـروع» و المجلـد الخامس: اسـمه کتاب «الـدروع الواقیه من الاخطار فیما یعمل مثله کل شـهر علی التکرار» و المجلد السادس: اسـمه کتاب «المضـمار للسباق و اللحاق بصوم شهر اطلاق الأرزاق و عتاق الاعناق» و المجلـد السابع: اسـمه کتاب «الاقبال بالاعمال الحسـنه» فیما نذکره مما یعمل میقاتا واحدا کل سـنه و المجلد العاشـر: اسـمه کتاب «السعادات بالعبادات التی لیس لها وقت معلوم فی الروایات بل وقتها بحسب الحادثات المقتضیه و الادوات المتعلقه بها.(۱)

شایان ذکر است «مهج الدعوات» و «مصباح الزائر» نیز از جمله تألیفات سید بن طاوس به شمار می آید.

سیـد بن طاوس (متوفای ۶۶۴ ق) و در بین علمـای امـامیه به زهـد و عبـادت و فقـاهت مشـهور است و میزان وثاقت و جلالت و عظمت شأن

ص:۹۱

۱- فلاـح السائل، ص۷، کتـاب «المجتبی من الـدعا» نیز ضـمن کتـاب مهـج الـدعوات موجود است. شایـان ذکر است ادعیه و زیارات فلاح السائل ضمن سایر منابع ذکر می شوند.

ایشـان زبـان زد خـاص و عـام است. او دارای مقـام نقـابت علویـان بوده و مرحوم شـیخ الطـائفه جـد مـادری وی می باشـد.(۱)
مجموعه کتب سید بن طاوس در ادعیه و زیارات از چند جهت اهمیت ویژه ای دارد:

الف) انگیزه سـیدبن طاوس از تألیف این کتاب ها، تکمیل «مصـباح المجتهد» شـیخ طوسـی است، از این رو بسیاری از ادعیه و زیارات مصباح المجتهد را با ذکر سند و ارائه طریق به شیخ الطائفه نقل می کند و در حقیقت مجموعه شیخ طوسی در ادعیه را تحقیق می کند.

ب) تألیف مجموعه ای از ادعیه و زیارات با استفاده از منابع زیادی که در اختیارش بوده است. مرحوم سید درباره کثرت منابع و مآخذ ادعیه و زیارات نزد ایشان می فرماید: «فان خزانه کتبنا فی هذه الاوقات اکثر من سبعین مجلدا فی الدعوات».(۲)

ج) بیان منابع و ذکر اسناد و طرق ایشان به گذشتگان و احیاء آن اسناد.

د) مجموعه سـید در ادعیه و زیـارات، به دلیـل بـازآفرینی آثـار گذشـته در این باب از جوامع ثانویه دعا و زیارت به شـمار می آیند.

مرحوم سـید بن طاوس در مجموعه خویش، ادعیه و زیارات مهـدوی را درآثار متعدد خویش نقل می کند؛ از جمله در« جمال الاسبوع» که

ص:۹۲

۱- جهت آشـنایی بیشتر با سـید بن طاوس منابع زیر معرفی می گردد: امل الامل، ج ۲، ص۲۰۵ و بحارالانوار، ج۵۳، ص ۱۰۴و ۲۰۶ و ۲۰۸و ۲۵/۲۰۳.
۲- مهج الدعوات ۴۱۱؛ البته در کشف المحجه لثمره المهجه می فرماید: شصت منبع از ادعیه و زیارات نزد ایشان بوده است.

دارای چهل و هفت فصل است، در فصل چهل و هفتم به دعا برای حضرت صاحب الامر۴ از امام هشتم۷ و دعایی در زمان غیبت می پردازد.(۱)

در جلد اول «اقبال الاعمال» که دارای سی و هفت باب است در باب های ۷، ۱۷، ۲۱ و ۳۷ ضمن ادعیه شبهای ماه مبارک رمضان در فصل اول و چهارم و بیست و یکم ادعیه ای در باب مهدویت می آورد.(۲)

در کتاب« فلاح السائل» با نقل دعای الحاح از حضرت مهدی و دعای امام صادق و کاظم علیهم السلام برای حضرت ادعیه ای نقل می کند.(۳)

در کتاب «مهج الدعوات» با ذکر قنوت حضرت و دعای علوی مصری و دعای غریق و دعای عهد، ادعیه مهدوی را یاد آور می شود.(۴) و در کتاب «مصباح الزائر» نیز با ذکر زیارات سرداب و دعای عهد در فصل هفده، ادعیه مهدوی را بیان می کند.(۵)

ادعیه و زیارات موجود در این منابع، پس از بررسی طبقه چهارم به صورت مستند مورد احصاء و شمارش قرار خواهند گرفت.

۱- جمال الاسبوع، ص۳۰۱ و ۳۰۷ و ۳۱۰ و ۳۱۵ فصل ۴۷.

۲- اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۹۹، باب ۷، فصل ۲۶ و ج۱، ص۲۸۷، باب ۱۷، فصل ۱ و ج۱، ص۳۱۰، باب ۲۱، فصل۱، و ج۱، ص۴۷۷، باب ۳۷، فصل ۴.

۳- فلاح السائل، ص۱۷۰، دعا للمهدی و ۱۸۱ دعای الحاح و ۱۹۹ دعاء للمولانا المهدی.

۴- مهج الدعوات، ص۹۰، قنوت حضرت و ۳۳۶ دعاء علوی مصری ۳۵۱- دعا برای قضاء حوائج، ۳۹۶، دعای غریق و ۳۹۸، دعای عهد.

۵- مصباح الزائر، فصل۱۷، ص۴۱۸.

بررسی طبقه چهارم (ادعیه و زیارات در جوامع ثانویه روایی)

بحارالانوار

تألیف محمد باقر مجلسی، متوفای (۱۱۱۱ ق) او محققی مدقّق و معروف به علامه مجلسی است و در بین محدثان و متکلمان و فقهای امامیه، از همه محاسن و فضایل بهره مند است. ایشان یگانه عصر خویش و فرزانه روزگار بوده است و نیاز به توصیف و تعریف و تمجید ندارد.

«بحارالانوار» مرحوم علامه، ویژگی های زیادی دارد که به صورت گذرا می توان به آنها چنین اشاره کرد:

الف) بازشناسی نسخ اصلی و جامع و صحیح، از نسخ ناقص و محرف و مندرس؛ زیرا مرحوم علامه مجلسی نسخه شناسی متبحر وپژوهشگری نخبه بوده است.(۱)

ب) دارای فهرست و طرح تفصیلی و بیان ریز مجموعه و زیر گونه.

ج) تبویب و تنظیم موضوعات اصلی و فرعی.

د) استفاده از آیات شریفه قرآن کریم به تناسب موضوعات مختلف.

ه) بیان و واکاوی وتحلیل روایات مشکل و پیچیده.

و) نقل وبررسی روایات متعارض.

ز) ذکر اسناد و منابع و مصادری که مجموعه بحار الانوار از آنها

ص:۹۴

۱- جهت آگاهی بیشتر از مطلب به توضیحات محمد باقر بهبودی و علامه شعرانی از محققین بحارالانوار مراجعه می شود. [رک: بحارالانوار، ج ۴۳، ص ۳۷۰ و ح۵۳، ص۳]

گردآوری شده است.

ح) حفظ میراث گذشته وبازنویسی مجدد وچینش نوین جوامع روایی.

بـا توجه به جـامعیت «بحارالاـنوار» در روایـات و احیـاء برخی آثار گذشـته، می توان دریافت مجموعه این اثر گران سـنگ، از جوامع ثانویه روایی است و اثر مرحوم علامه مجلسی تنها رهیافت محققین وپژوهشگران علوم حدیث به بعضی از کتب حدیثی گذشته بوده و میراث ماندگار روایی تلقی می گردد.

کاوش وبررسـی کتاب بحار الانوار نشان می دهد، ادعیه در جلد نود این اثر، تحت عنوان «الجزء الثانی من المجلد التاسع عشر فی ذکر الادعیه و الاذکار» ذکر شده اند.(۱) زیارات نیز در جلد نود و هفت آورده شده اند.

مرحوم علامه در این باره می فرمایند:

«اما بعد فهذا هو المجلد الثانی و العشرون من کتاب بحارالانوار الکاشف للأستار عن وجوه الزیارات النبی و الائمه الاطهار».(۲)

ادعیه و زیارات مهدوی به مناسبتهای مختلف در ابواب متعددی از بحارالانوار موجود است که جهت شناسایی آنها می توان به مجلدات ذیل مراجعه کرد.(۳)

۱- بحار الانوار، ج ۹۰، ص۱۴۸.

۲- بحار الانوار، ج۹۷، ص۱۰۱.

۳- بحار الانوار، ج۵۲، ص۱۴۶، باب ۲۱، ح ۷۰ و ج۵۲، ص۱۴۶، باب ۲۱، ح ۷۳، دعائه الذی یقرء فی زمن الغیبه، کمال الدین و ج۵۳، ۱۷۱، باب ۳۱، ح ۵، زیـاره مولانا المنتظر و ج۵۳، ص۱۷۸، ب ۳۱، ح ۸، فی دعایـدعی به فی زمن الغیبه، احتجـاج و ح۵۳، ص۱۲۲، ب ۳۱، دعا عبرات و صفحات ۲۲۵ و ۲۲۶ و ۲۳۰ با سه دعای درخواستی از حضـرت، کتب از سید بن طاوس. و ج۵۳، ص۳۲۵، ب ۳۱ فی ان المـداومه علی العبـاده و الاخلاص فی النیه اربعین یوما یسـتعدالمؤمن للتشـرف بلقایه و الادعیه الوارده. و ج۸۲، ص۲۱۱، ب ۳۳، فی القنوتات المرویه عن اهل البیت علیهم السـلام از مهج الدعوات و ج۸۳، ص۶۱، ح ۱، ب ۳۸، الـدعاء الـذی من قرئه بعـد کل فریضه یری صاحب العصـر، از مجالس المفید . و ج۸۳، ص۸۰، ح۸، ب ۴۰، الدعا لمولانا المهدی بعد صـلاه العصـر، از فلاح السائل. و ج۸۳، ص ۱۶۵، ش ۴۴، ب ۴۳، دعا الحریق، مصـباح کفعمی و ج۸۳، ص۲۷۱، ش۴۰، ب ۴۵، دعای عشرات، فلاح السائل. و ج۸۳، ص۳۵۴، ب ۴۵ دعا ساعت دوازدهم برای حضرت. و ج۹۱، ص ۲، ش ۴ باب ۲۸، کیفیه السـلام علی الائمه علیهم السـلام و ج۹۱، ص ۴۲، ش ۲۵، ب ۲۸، دعای عهـد و ج۹۱، ص۷۸، ش ۱، ب ۳۰، الصـلاه علی ولی المنتظر و ج۹۱، ص ۳۶۵، ش ۱ و ص۳۷۸، ب ۵۰ حرز و دعـای صاحب الزمان از مهـج الـدعوات و ج۹۲، ص۳۲۶، ب ۱۱۵، مـا ینبغی ان یـدعی به فی زمان الغیبه و ص۳۷۸، دعـای معرفت و غریق از کمال الـدین. و ج۹۲، ص۲۴، ب ۱۰۷، ش ۳۱ دعای یمانی از مهـج الـدعوات و ج۹۲، ص۲۶۶، ب ۱۰۷، ش ۳۴ دعای علوی مصـری و ج۹۵، ص۳۹۲، ب ۲۳

الـدعا الذى خرج من الناحیهالمقدسه برای ماه رجب و ج۹۵، ص۴۰۸، ب ۳۰ عمل لیله النصف من شعبان. و ج۹۸، ص۹۳، ب ۱۳ زیارته ۷ فی النصف من شـعبان البته زیارت مربوط به سیدالشـهداء است. و ج۹۹، ص۸۱، ب ۷ فی زیاره الامام المستتر عن الابصار با ۶ زیارت و دعای عهد و ندبه.

احصا و شمارش ادعیه و زیارات مهدوی

اشاره

ادعیه و زیارات متعددی در مورد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در کتب معتبر موجود است. این بخش از پژوهش با توجه به سیر زمان مند و ترتیب ورود در منابع به احصاء آنها می پردازد. شایان ذکر است به جهت اختصار به ذکر نام و سند و ابتدای آنها بسنده می شود. بنابر این درصورت نیاز به متن کامل دعا وزیارت مراجعه به مجموعه هایی که

ص:۹۶

در این زمینه گرد آوری شده اند، توصیه می گردد. از محتوای آنها نیز در فصل سوم و چهارم برای بیان سیمای وجودی و عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام بهره گیری خواهد شد.

ثمره علمی

هدف از انجام این کار، بازشناسی ادعیه و زیارات اختصاصی و اصلی مهدویت از عمومی و فرعی است که زمینه دعاشناسی مهدویت را به وجود می آورد و علاوه بر موضوع شناختی ادعیه و زیارات، مستند آنها از غیر مستند، و منشأ از غیر منشأ شناخته خواهد شد و امکان بررسی اجمالی اعتبار آنها نیز فراهم می گردد که به جهت فایده علمی این روش، توفیقی برای بیان ادعیه و زیارات به ترتیب ورود از معصوم علیه السلام حاصل نمی شود؛ به خصوص که اتصال تمام ادعیه و زیارات و انتساب آنها به معصوم۷ احراز نمی شود و این گونه استقراء در مقام عمل تداوم نخواهد داشت هر چند در شیوه سوم طبقه بندی به آن روش نیز پرداخته خواهدشد.بنابراین ناگزیر به مرور سیر زمان مند ادعیه و زیارات، شمارش آنها آغاز می گردد.

ادعیه و زیارات مهدوی در: کافی، الغیبه (نعمانی)، کامل الزیارات، کمال الدین، الغیبه (طوسی)

اشاره

نکته قابل توجه اینکه به لحاظ شمارش ادعیه در این قسمت از پژوهش فقط به آنها اشاره می شود و دعا یا زیارت ترجمه نمی شود.

ص:۹۷

۱. دعای معرفت ۱

نام گذاری این دعا به معرفت از سوی علماء ممکن است به جهت تأکید آن بر معرفت شناسی نسبت به خدا و اهل بیت به ویژه امام زمان باشد.

«عن الصادق علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک، فانک ان لم تعرفنی رسولک لم اعرف حجتک».(۱)

۲. دعای معرفت ۲

«عن الصادق علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک... فانك ان لم تعرفنی نبیک لم اعرفه قط».(۲)

۳. دعای معرفت ۳

«عن مولانا المهدی علیه السلام: اللهم عرفنی نفسک... اللهم لاتمتنی میته جاهلیه...».(۳)

۱- کافی، ج۱، ص۳۳۷، ح ۵، باب فی الغیبه: علی بن ابراهیم عن الحسن بن موسی الخشاب عن عبدالله بن موسی عن عبدالله بن بکیر عن زراره قال سمعت اباعبدالله علیه السلام غیبت نعمانی، ۱۷ ح ۶ باب ۱۰ فصل ۳. حدثنا محمد بن همام قال حدثنا جعفر بن محمد بن مالك قال حدثنا عباد بن یعقوب عن یحیی بن یعلی عن زراره...، کمال الدین، ص۳۴۲، ح ۲۴، باب ۳۳. حدثنا احمد بن محمد بن یحیی العطار قال حدثنا سعد بن عبدالله عن احمد بن محمد بن عیسی عن عثمان بن عیسی الکلابی عن خالد بن نجیح عن زراره... و غیبت شیخ طوسی، ص۳۳۳، ح ۲۹۷، فصل ۵... روی سعد بن عبدالله عن جماعه من اصحابنا عن عثمان بن عیسی عن خالد بن نجیح عن زراره بحارالانوار، ج۵۲، ص۱۴۶، ح ۷۰، ب ۲۲، ج۹۲، ص۳۲۶، ح ۲، ب ۱۱۵.

۲- کافی، ج۱، ص۳۴۲، ح ۲۹ باب فی الغیبه — الحسین بن احمد عن احمد بن هلال قال حدثنا عثمان بن عیسی عن خالد بن نجیح عن زراره...، جمال الاسبوع، ص۳۱۴ و ۴۷.

۳- رك: محمد بن علی الصدوق، کمال الدین، ص۵۱۲، ح ۴۳، ب ۴۵ حدثنا ابو محمد الحسین بن احمد المکتب قال حدثنا ابوعلی بن همام بهذاالدعا و ذکر ان الشیخ العمری املأه علیه و رك امالی الصدوق، ص۴۷۴، ش ۶۳۹/۱۸ بسیار مختصر؛ مصباح المتهجد، ص۴۱۱، ش ۵۳۶/ ۱۴۶ و ماروی عن ابی عمروبن سعید العمری قال اخبرنا جماعه عن ابی محمد هارون بن موسی التلعکبری ان ابا علی محمدبن همام اخبره بهذا الدعا؛ جمال الاسبوع، ص۳۱۵، فصل ۴۷. و الشیخ محمد باقر المجلسی: بحارالانوار، ج۵۳، ص۱۸۷، ح ۱۸ب ۳۰ و ج۹۲، ص ۳۲۷، ح ۳، ب ۱۱۵ و ج۹۹، ص۸۹، ب۶.

۴. دعای معرفت ۴

« من مولانا المهدی علیه السلام: اللهم انت عرفتنی نفسک».(۱)

۵. دعای غریق

نا م گذاری این دعا از سوی معصوم به این نام می تواند اشاره به نوعی سردرگمی در عصر غیبت باشد که با توسل به این دعا برطرف می شود.

«عن الصادق علیه السلام: یا الله یا رحمن یا رحیم یا مقلب القلوب ثبت قلبی علی دینک».(۲)

۶. دعای سلامتی امام زمان علیه السلام

«عن الصالحین۷: اللهم کن لولیک الحجه بن الحسن...».(۳)

ص:۹۹

۱- مهج الدعوات، ص۳۹۶ باسنادنا الی محمد بن احمد بن ابراهیم الجعفی؛ بحار الانوار، ج۹۲، ص۳۳۶،ح ۶، باب ۱۱۵.

۲- کمال الدین، ص۳۵۱، ح۴۹ و بهذا الاسناد عن محمد بن مسعود قال وجدت بخط جبرئیل بن احمد حدثنی العبیدی محمد بن عیسی عن یونس بن عبدالرحمن عن عبدالله بن سنان قال قال ابو عبدالله...؛ کافی، ج۲، ص۲۶۹، ح ۱۴ و ج ۲، ص۵۶۱، ح ۱۵ و ج ۸، ص۱۳۸، ح ۱۰۸ تاکید بر دعا بدون ذکر دعا؛ غیبت نعمانی، ص۱۶۱، ح ۴، باب ۱۰، فصل ۲ بدون دعا؛ مهج الدعوات، ص۳۹۶؛ مصباح المتهجد، ص۳۶۵ بااضافات و بحارالانوار، ج ۵۲، ص۱۴۸، ح ۷۳، باب ۲۱ و ج۹۲، ص۱۲۶، ح ۱، باب ۱۱۵.

۳- کافی، ج۴، ص۱۶۲، ح ۳ باب الدعا فی العشر الاواخر من شهر رمضان محمد بن عیسی باسناده عن الصالحین ۷ ؛ مصباح المتهجد، ص ۶۳۰؛ المزار الکبیر، ص۶۱۱، مصباح کنعمی، ص۵۸۶؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص ۱۹۱، فصل ۲۶؛ فلاح السائل، ص۴۶؛ بحارالانوار، ج۹۴، ص۳۹۴، باب ۲ و ح۸۶، ص ۳۴۰، باب ۴.

۷. صلوات ضراب اصفهانی

«عن مولانا الحجه علیه السلام: بسم الله الرحمن الرحیم، اللهم صل علی محمد سید المرسلین و خاتم النبیین...». (۱)

۸. زیارت و دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز واجب

«عن الباقر علیه السلام: السلام علیکم یا اهل بیت الرحمه... السلام علیک یا بقیه الله فی ارضه»(۲).

۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن زیارت امام رضا و حضرت زهرا علیها السلام

«عن بعضهم علیه السلام:... اللهم صل علی حجتک و ولیک و القائم فی خلقک».(۳)

ص:۱۰۰

۱- غیبت طوسی، ص۲۷۷، ح ۲۳۸، فصل ۳، عنه عن ابی الحسین. محمد بن جعفر الاسدی قال حدثنی الحسین بن محمد بن عامر الاشعری القمی قال حدثنی یعقوب یوسف الضراب الغسانی و مصباح المتهجد، ص۴۰۶، ش ۶۹۰، ص ۶۶ و ص۶۶۷، ب ۶؛ المصباح، ص۵۴۶؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۴، فصل ۴۷، بحارالانوار، ج۵۲، ص ۲۰، ح ۱۴، باب ۱۸ و ج۹۱، ص۸۱، ح ۲، ب ۳۰.

۲- کمال الدین، ص۶۵۳، ح ۱۸ و بهذا الاسناد و عن محمد بن سنان عن عمرو بن شمر عن جابر عن ابی جعفر علیه السلام ؛ بحارالانوار، ج۵۱، ۳۶، ح ۵ و ج۵۲، ص۳۱۷، ح ۱۶.

۳- کامل الزیارات، ۵۱۷، ح ۲ (۸۰۱) ضمن زیارت امام رضا علیه السلام ؛ عیون اخبار الرضا، ج۱، ص۳۰۱؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص۶۰۴؛ المزار الکبیر، ص ۶۵۰؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۴۶.

۱۰. دعا برای ظهور ضمن عرض تسلیت به عزاداران سیدالشهداء علیه السلام

«من الباقر علیه السلام: عظم الله اجورنا بمصابنا بالحسین علیه السلام... مع ولیه الامام المهدی».(۱)

۱۱. دعا برای ظهور از امام جواد علیه السلام

«عن الجواد علیه السلام: اللهم ولیک الحجه فاحفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله».(۲)

۱۲. دعایی دیگر برای ظهور از امام جواد علیه السلام

«و صل علی الحجه القائم بن الحسن بن علی اللهم احی به العدل و امت به الجور و زین ببقائه الارض».(۳)

دعا برای تعجیل ظهور

۱۳.« و عجل فرجهم»

این دعا با الفاظ بسیار متعددی وارده شده است که به آنها اشاره

۱- رک: جعفر بن محمـد بن قولویه، کامل الزیارات، ص۳۲۵، ح ۹ (۵۵۶): حدثنی حکیم بن داود بن حکیم و غیره عن محمد بن موسـی الهمدانی عن محمد بن خالد الطیالسـی عن سیف بن عمیره و صالح بن عقبه جمیعا عن علقمه بن محمد الحضرمی و محمـد بن اسـماعیل عن صالح بن عقبه عن مالک الجهنی عن ابی جعفر الباقر. شایان ذکر است این متن برای عرض تسـلیت به جهت روز عاشورا است و به مناسبت احصاء ادعیه مهدوی از کامل الزیارات، ضـمن زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام اشاره شد.

۲- کافی، ج۲، ص۵۴۸، ح ۶ باسـناده عن محمد بن الفرج قال کتب الی ابوجعفر الرضا محمد بن علی الصدوق؛ من لا یحضره الفقیه، ج۱، ص۳۲۷، ح ۹۶۰؛ بحارالانوار، ج ۸۳، ص۴۲، ح ۵۲، ب ۳۸.

۳- من لا یحضـره الفقیه، ج۲، ص۵۷۴، ش ۳۱۵۸؛ المزارابن المشهدی، ص۸۲، ب ۳، قسم ۲؛ بحارالانوار ۹، ج۷، ص۱۹۷،ح ۱۳، ب ۵ ضمن زیارت حضرت زهرا(س).

می گردد:

الف. کافی: ج۲، ص ۵۷۰ و ص ۵۸۳؛

ب. مصباح المهتجد:ص ۲۵۷،۲۶۶، ۵۵۸،۵۵۱،۳۷۸،۳۶۸،۲۸۴،۲۶۵ و ۲۵۶؛

ج. دعوات راوندی:صٌ۱۲۸؛

د. اقبال الاعمال:ج۱، ص۳۱۴ و ص۳۲۱ و ج۳؛ ص۶۹ ؛

هـ. جمال الاسبوع: ص۱۲۱، ۱۸۱، ۲۶۱و ۲۷۷؛

و. المصباح کفعمی: ص۶۴، ۶۵ ۱۳۳، ۴۲۱، ۵۷۱ و ۵۶۸؛

ز. بحارالانوار: ج۸۲، ص۲۶۹ و ۲۷۰؛ ج۸۳، ص۷۷؛ ج۸۶، ص۲۸۹؛ ص۳۴۱،۳۳۱، ۳۵۳ و ۳۶۳؛ ج۸۷، ص۶۵، ۹۱ و ۲۱۶؛ ج۹۲، ص۱۴۵؛ ج۹۵، ص۱۲۳ و ص۱۲۸؛ ج ۹۸، ص۳۱۲؛ ج۹۹، ص۱۵۹ و ۹۹ص۳۱۶.

۱۴. «و عجل فرجه»

الف) مصباح المتهجد: ص۶۱؛

ب) المزار ابن مشهدی:ص ۵۳۷ و ۶۶۵؛

ج) اقبال الاعمال:ج۱، ص ۲۱۵؛

د) المصباح کفعمی:ص ۳۲ و ۵۵۱؛

ه) بحارالانوار: ج۵۳، ص ۹۶، ج ۸۳، ص۶۱؛ ج۸۳، ص۶۲ و ۲۸۵؛ ج ۹۱، ص۴۲؛ ج۹۵، ص ۱۱۰ وج ۹۹، ص۱۱۲.

۱۵.« و فرج عن آل محمد»

الف) مصباح المتهجد:ص ۶۹۷؛

ب) المزار المفيد:ص ۱۳۶؛

ج) اقبال الاعمال: ج۲، ص ۱۱۰؛

د) المصباح كفعمی:ص ۶۷۰؛

ه) بحارالانوار:ج ۹۵، ص۲۳۴.

۱۶.« من بفرجه فرج»

الف) اقبال الاعمال:ج ۱، ص۳۶۸؛

ب) بحار الانوار:ج ۹۵، ص۱۵۸.

۱۷. «تعجل بها فرجه»

الف) كامل الزيارات:ص ۵۱۷؛

ب) عيون اخبار الرضا:ج۱، ص۳۰۱؛

ج) من لايحضره الفقيه:ج ۲، ص۶۰۴؛

د) المزار ابن المشهدی:ج ۶۵؛

ه) بحارالانوار:ج ۹۹، ص۴۶.

۱۸. «و عجل فرج وليک»

الف) المزار ابن المشهدی:ص ۵۴۳ وص ۵۵۴؛

ب) بحارالانوار:ج ۹۹، ص۱۱.

۱۹.« و ان تعجل فرج ولیک»

الف) مصباح المتهجد:ص ۱۴۰؛

ب) المصباح کفعمی:ص ۵۱؛

ج) بحارالانوار:ج ۸۴، ص۲۴۵.

۲۰.«اللهم عجل فرج ولیک»

الف) کامل الزیارات:ص ۵۲۱؛

ب) من لایحضره الفقیه: ج۲، ص۶۰۷؛

ج) المزار ابن المشهدی: ص۵۵۳ وص ۵۵۴؛

د) المزار الشهید الاول:ص ۲۰۲؛

ه) المصباح کفعمی:ص ۴۹۴؛

و) بحارالانوار:ج ۹۹، ص۷۴.

۲۱.« و عجل فرجنا بالقائم»

الف) اقبال الاعمال: ج۳، ص۶۸؛

ب) بحارالانوار: ج۹۸، ص ۳۱۱ و ج۹۹ ص ۲۲۶ «وعجل فرجنا به».

۲۲.« و عجل لولیک الفرج»

الف) مصباح المتهجد:ص ۵۸؛

ب) الدعوات الراوندی:ص ۱۳۴؛

ج) فلاح السائل:ص۱۶۸؛

د) المصباح کفعمی:ص ۲۴؛

ه) بحارالانوار: ج۸۳، ص۷.

۲۳. «اللهم عجل الروح و الفرج»

الف) اقبال الاعمال:ج۲، ص۱۲۶.

ص:۱۰۴

ب) بحارالانوار:ج ۲۷، ص ۱۲۱؛ ج ۶۵، ص۳۸؛ ج ۸۵، ص۹۸؛ ج ۹۲، ص۳۰۵ و ج ۹۵، ص ۲۴۵.

۲۴. «و ان تعجل فرج المنتقم»

الف) مصباح المتهجد: ص۷۴؛

ب) جمال الاسبوع:ص ۲۰۰؛

ج) المصباح کفعمی:ص ۳۴؛

د) بحارالانوار: ج۸۳، ص ۸۱.

۲۵.« و عجل فرج ال محمد»

الف) مصباح المتهجد: ص۵۳، ص ۶۷۰ وص ۷۸۳؛

ب) المزار ابن المشهدی:ص ۴۷۵؛

ج) بحارالانوار: ج۸۳، ص ۴۵؛ ج ۸۷، ص۶۵؛ ج ۹۱، ص ۲۶۶ وج ۹۸ ص ۳۰۵.

۲۶.« و عجل فرجی»

الف) المصباح کفعمی:ص ۸۰ وص ۲۱۹؛

ب) بحارالانوار:ج ۸۳، ص۱۷۶ و ج ۹۱، ص ۳۷۸.

۲۷.« عجل الله خروج قائمنا»، «عجل الله فرجه»، « عجل الله لک ما وعدک»، « عجل الله فرجک»

الف) الکافی: ج۵، ص۳۳، ح ۴؛

ب) غیبت، الطوسی:ص ۲۹۳، ح ۲۴۸ وص ۲۹۸، ح ۲۵۳؛

ج) المزار ابن المشهدی:ص ۶۶۱؛

د) جمال الاسبوع: ۴۱ « عجل الله لک ما وعدک»؛

ه) المزار الشهید الاول:ص ۲۱۳؛

و) بحارالانوار:ج ۳۶، ص۳۰۶ خروج قائمنا؛ ج ۵۲، ص۱۴۳؛ ج ۹۹، ص۹۸، ج ۷۵، ص۳۳۹ عجل الله فرجک وج ۹۹، ص۲۱۶ « عجل الله لک ما وعدک».

۲۸. «اللهم عجل فرجهم»

الف) المزار ابن المشهدی:ص ۵۶۳؛

ب) بحارالانوار: ج۹۹، ص۱۸۲.

۲۹. «اللهم عجل فرجه»

الف) کمال الدین و تمام النعمه: ص ۵۱۳؛

ب) جمال الاسبوع:ص ؛۳۱۷

ج) المزار ابن المشهدی:ص ۱۰۷؛

د) المصباح الکفعمی:ص ۷۲۰؛

ه) بحارالانوار: ج ۵۳، ص۱۸۸؛ ج ۹۲، ص ۳۲۸؛ ج ۹۹، ص ۹۰ و ص۱۹۴.

ادعیه و زیارات در مصباح المتهجد شیخ طوسی

۳۰. دعا به جهت دیدار و تشرف

«اللهم صل علی محمد و آل محمد، اللهم ان الصادق الامین۷ قال انک قلت ما ترددت فی شی انا فاعله...[شیخ طوسی: و روی ان من دعا بهذا...] عاش حتی

یمل الحیاه».(۱)

۳۱. دعا برای ظهور بعد از نماز ظهر

«[یا]ای سامع کل صوت...».(۲)

۳۲. دعا برای ظهور امام عصر علیه السلام بعد از نماز عصر

«انت الله...»(۳)

۳۳. دعا برای ظهور

و یستحب ان یدعوا هاتین الرکعتین «اللهم انی اسالک و لم یسال مثلک انت موضع مساله السائلین...».(۴)

ص:۱۰۷

۱- مصباح المتهجد، ص۵۸، ش ۹۰/۶۳ ؛ دعوات راوندی، ص۱۳۴؛ المصباح کفعمی، ص ۲۴؛ بحارالانوار، ج۸۳، ص۷، ح ۱۵.

۲- بحار الانوار، ص ۶۰، ش ۹۶/۶۹ ؛ فلاح السائل، ص ۱۷۰ ابومحمد و هبان الدنبلی عن ابی علی محمد ابن الحسن بن محمد بن جمهور العمی عن ابیه عن ابیه محمد بن جمهور عن احمد بن الحسین السکری عن عباد بن محمد المداینی قال دخلت علی ابی عبدالله علیه السلام بالمدینه حین فرغ من مکتوبه الظهر و قدرفع یدیه الی السماء و هو یقول: ... و المصباح کفعمی، ص۳۲.

۳- بحار الانوار، ص۷۳، ش ۱۱۹/۹۲؛ فلاح السائل، ص۱۹۹ محمد بن بشیر الازدی قال حدثنا احمد بن عمر بن موسی الکاتب قال حدثنا الحسن بن محمد بن جمهور القمی عن ابیه محمد بن جمهور عن یحیی بن الفضل النوفلی قال دخلت علی ابی الحسن موسی بن جعفر ۷ ببغداد حین فرغ من صلاه العصر فرفع یدیه الی السماء و سمعته یقول... و المصباح کفعمی، صص ۳۲ و ۳۴؛ بحارالانوار، ج۸۳، ص ۸۰، ح ۸.

۴- بحار الانوار، ص۱۳۹، ش ۲۲۷/۲۳ و مصباح الکفعمی: ج ۵۱؛ بحارالانوار، ج۸۴، ۲۴۵، ح ۵۵.

۳۴. دعای دیگر برای ظهور

ثم تقول عقیب ذلک: «یا رب انت الله ما شئت من امر یکون فصل علی محمد و ال محمد واجعل لی فیما تشاء...».(۱)

۳۵. قنوت امام حسن عسکری علیه السلام

«الحمدلله شکراً لنعمائه و استدعاء لمزیده و استجلاباً لرزقه و استخلاصاً له و به دون غیره...». (۲)

۱- بحار الانوار، ص۱۴۵، ش ۲۲۳/۲۹؛ بحارالانوار، ج ۸۴، ۲۵۰، ح ۵۷.

۲- بحار الانوار، ص۱۵۶، ش، ۲۵۰/۴۶؛ جمال الاسبوع، ص ۲۰۰؛ مهج الدعوات، ص ۸۵ ؛ بحارالانوار: ج۸۲، ص۳۲۹، ب ۳۳. شایان ذکر است مرحوم شیخ طوسی سند قنوتات اهل بیت علیهم السلام را در مصباح المتهجد نقل نکرده؛ ولی مرحوم سیدعلی بن موسی الطاوس در کتاب مهج الدعوات به صورت کلی در مورد آن ها می فرماید: وجدت فی الاصل الذی نقلت منه هذه القنوتات ما هذا لفظه ممایاتی ذکره بغیر اسناد ثم وجدت بعد سطر هذه القنونات اسنادها و کتاب عمل رجب و شعبان و شهر رمضان تألیف احمد بن عیاش رحمه الله فقال: حدثنی ابوالطیب الحسن بن احمد بن محمد بن عمد ابن عبدالله بن الصباح القزوینی و ابوالصباح محمد بن احمد بن محمد بن عبدالرحمن البغدادی الکاتبان قالا جری بحضره شیخنا فقیه العصابه ذکر مولانا ابی محمد الحسن... فقال لما رضی سیدنا الشیخ ابوجعفر محمد بن عثمان ففرغ من امره جلس الشیخ ابوالقاسم الحسین بن روح بن ابی بحر... فاخرج الیه ذکاء الخادم الابیض مدرجا و عکازا و حقه خشب مدهونه فاخذ العکاز فجعلها فی حجره علی فخذیه و اخذ المدرج بیمینه و الحقه بشماله فقال لورثته فی هذا المدرج ذکر و ودایع فنشره فاذا هی ادعیه و قنوت موالینا الائمه من آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم. جهت ملاحظه این مطلب به آدرس ذیل مراجعه شود: مهج الدعوات، ص۶۵؛ بحارالانوار، ج۸۲، ص۲۱۱.

۳۶. دعای حریق از امام باقر علیه السلام و مورد تاکید حضرت ولی عصر علیه السلام

«اللهم انی اصبحت اشهدک و کفی بک شهیدا».(۱)

۳۷.دعا برای ظهور ضمن تعقیب نماز

«عن الکاظم علیه السلام: یا من لا تخفی علیه اللغات... اللهم صل علی... الداعی الیک باذنک القائم بامرک». (۲)

۳۸. دعا برای حضرت ضمن تعقیب نماز حاجت

«عن الصادق علیه السلام: اللهم انی اسالک حسن الظن... و اتقرب الیک بالبقیه الباقی... خاتم الاوصیاء». (۳)

۳۹.دعا برای حضرت در قنوت نماز جمعه وقنوت نماز وتر

« عن الباقر علیه السلام: اللهم تم نورک... اللهم انا نشکو الیک فقد نبینا و غیبه ولینا».(۴)

۴۰.دعا برای حضرت بعد از نماز جمعه

« عن علی بن الحسین علیه السلام: اللهم اشتر من نفسی... تملأ به الارض عدلاً و قسطاً کما

ص:۱۰۹

۱- بحار الانوار، ص۲۲۰، ش ۳۲/۷۰؛ مصباح کفعمی، ص۷۲؛ بحارالانوار، ج۹۲، ص۲۰۴، ح ۳۸ عن کتاب العتیق الغروی: قال ابومحمد عبدالله بن محمد المروزی: حدثنی عماره بن زید قال حدثنی عبدالله بن العلاء عن جعفر بن محمد الصادق یقول قال کنت مع ابی محمد بن علی بن الحسین...

۲- بحار الانوار، ص۳۱۰ ضمن ش ۴۱۷/۲۹؛ جمال الاسبوع، ص ۱۸۶، ف ۳۰؛ بحارالانوار، ج ۸۸، ص۱۹۸ ضمن ح ۳، ب ۱۲.

۳- مصباح المتهجد، ص۳۲۸ ضمن ش ۴۳۶/۴۰۱؛ بحارالانوار، ج ۸۷، ص ۳۲، ب ۵.

۴- مصباح المتهجد، ص۳۶۶، ش ۴۹۲/۱۰۳؛ امالی صدوق، ص۴۷۴، ش ۶۳۹/۱۸؛ من لا یحضره الفقیه، ج۱، ص۴۸۷، ش ۱۴۰۴؛ امالی طوسی، ۴۳۲، ش: ۹۷/۲۸؛ جمال الاسبوع، ۲۵۷، ف ۳۴؛ بحارالانوار، ج۸۴، ص۱۹۸، ح ۶، ب ۱۸ و ج۸۶، ص ۱۹۰، ح ۲۹، ب ۳.

ملئت ظلماً و جوراً». (۱)

۴۱. دعای امام هشتم علیه السلام برای حضرت مهدی

«عن علی بن موسی الرضا علیه السلام: اللهم ادفع عن ولیک و خلیفتک و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک...».(۲)

۴۲. دعای سمات

«عن العمری (ره): اللهم انی اسالک باسمک العظیم الاعظم الاعز الاجل الاکرم... ».(۳)

۴۳.دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در ساعت دوازدهم

« یا من توحد بنفسه... اسالک بحق الخلف الصالح علیه السلام...».(۴)

۴۴. دعای افتتاح

« عن ناحیه المقدسه: اللهم انی افتتح الثناء بحمدک... اللهم صل علی ولی امرک

۱- مصباح المتهجد، ص۳۷۵ ش ۵۰۲/۱۱۲؛ جمال الاسبوع، ص۲۶۷، ب ۳۴؛ بحارالانوار، ج۸۷، ص۶۸، ح ۱۲، ب ۷.

۲- مصباح المتهجد، ص۴۰۹ ش ۵۳۹/۱۴۵؛ جمال الاسبوع، ص۳۱۰، ف ۴۷؛ بحارالانوار، ج۹۲، ص۳۳۳، ح ۵، ب ۱۱۵ و ج ۹۹، ص۱۱۲، ب ۷ از کتاب عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد با متنی متفاوت. این نام از سوی معصوم برده شده و ممکن است به لحاظ نجات از آتش باشد.

۳- مصباح المتهجد، ص۴۱۶ ش ۵۳۸/۱۴۸؛ جمال الاسبوع، ص۳۲۱؛ بحارالانوار، ج۸۷، ص۹۷، ح ۱۲، ب ۸.

۴- مصباح المتهجد، ص۵۲۷ ش ۶۰۱/۵۶؛ المصباح کفعمی، ص۱۴۶؛ بحارالانوار، ج۸۳، ص۳۵۴، ب ۴۶، ادعیه الساعات.

القائم المؤمل...»(۱)

۴۵. دعا برای حضرت در هر روز ماه مبارک رمضان

«عن علی بن الحسین: اللهم هذا شهر انزلت فیه القرآن... اسالک ان تنصر وصی محمد و خلیفه محمد».(۲)

۴۶. دعا برای حضرت در شب اول ماه مبارک رمضان

«ان الله و ملائکته یصلون علی النبی و اله... اللهم صل علی الخلف من بعده».(۳)

۴۷. دعا برای حضرت در موقف حج

«عن علی بن الحسین: اللهم انت الله رب العالمین... و فرج عن ال محمد واجعلهم ائمه یهدون بالحق...».(۴)

۴۸. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا

«عن الصادق: اللهم عذب الفجره... وعدالله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات

۱- مصباح المتهجد، ص۵۷۷ ش ۹۰/۶۶؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۳۸ محمد بن ابی قره باسناد قال حدثنی ابوالغنائم محمد بن محمد بن محمد بن عبدالله الحسنی قال اخبرنا ابوعمرو محمد بن محمد بن نصر السکونی قال سالت ابابکر احمد بن محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضا ان یدعوبها فاخرج الی دفتر مجلدا باحمد فنسخت منه ادعیه کثیره و کان من جملتها... افتتح.

۲- مصباح المتهجد، ص۶۱۴، ش ۶۹۶/۷۲؛ مصباح کفعمی، ص۶۲۲؛ بحارالانوار، ج ۴۲، ص۲۵۲ و ج۹۵، ص۱۰۴، ب ۶.

۳- مصباح المتهجد، ص۶۲۲ ش ۶۹۹/۷۵؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۲۱۵، ف ۶؛ المصباح کفعمی، ص ۶۳۰ ؛ بحارالانوار، ج۹۵، ص۱۱۰، ب ۶.

۴- مصباح المتهجد، ص۶۹۷ ش: ۷۷۱/۴۰، المزار مفید، ص ۱۶۳؛ اقبال الاعمال، ج ۲، ص۱۱۰، ف ۲۲؛ مصباح کفعمی، ص ۶۷۰؛ بحارالانوار، ج ۹۵، ص۲۳۴، ب ۲.

لیستخلفنهم فی الارض».(۱)

۴۹. دعا برای حضرت در شب سوم شعبان

«عن ناحیه المقدسه: خرج الی القاسم بن العلاء الهمدانی وکیل ابی محمد:۷ ان مولانا الحسین علیه السلام ولد یوم الخمیس لثلث خلون من شعبان فصمه و ادع فیه بهذا الدعاء: اللهم انی اسالک بحق الموعود فی هذا الیوم... ان الائمه من نسله و الشفاء فی تربته و الفوز معه فی اوبته و الاوصیاء من عترته بعد قائمهم و غیبته... ».(۲)

۵۰. دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان

«اللهم بحق لیلتنا و مولودها و حجتک و موعودها التی قرنت الی فضلها فضلک... ».(۳)

ادعیه و زیارات در احتجاج طبرسی

۵۱. زیارت «آل یس»

محمد بن جعفر الحمیری می گوید: خرج التوفیع من الناحیه المقدسه حرسها الله بعد المسائل: بسم الله الرحمن الرحیم لا لامره تعقلون و لا من اولیائه تقبلون، حکمه

۱- مصباح المتهجد، ص۷۸۳ ش ۵۸۳/۳؛ المزارابن المشهدی، ص ۴۷۷؛ اقبال الاعمال، ج۳، ص۶۸، ف ۱۳؛ بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۰۶، ح ۴، ب ۲۴.

۲- مصباح المتهجد، ص۸۲۶ ش ۸۸۶/۱؛ المزار ابن المشهدی، ص ۳۹۸؛ اقبال الاعمال، ج۳، ص۳۰۳، ف ۱۶؛ مصباح کفعمی، ص۵۴۳؛ بحارالانوار، ج۵۳، ص۹۵، ح ۱۰۷، ب ۲۷؛ بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۴۳، ح ۱، ب ۲۸.

۳- مصباح المتهجد، ص۸۴۲ ش ۹۰۸ /۲۰۳، المزار ابن المشهدی، ص ۴۱۰، ب ۱۶؛ المصباح کفعمی، ص۵۴۵؛ اقبال الاعمال، ج۳، ص ۳۳۰، ف ۵۱. شایان ذکر است ادعیه ماه رجب از ناحیه مقدسه فراز مهدوی ندارد.

بالغه فما تغن النذر عن قوم لایومنون؛ السـلام علینا و علی عبادالله الصالحین، فاذا اردتم التوجه بنا الی الله تعالی و الینا فقولوا کما قال الله تعالی: سلام علی ال یس، السلام علیک یا داعی الله و ربانی آیاته...».(۱)

لازم به ذکر است مرحوم طبرسی برای این زیارت و سایر اخباری که در احتجاج آورده است، سند را نقل نمی کند ولکن باید توجه داشت که این به معنی عـدم اعتبار این اخبار نیست؛ چرا که ایشان در مقدمه احتجاج می فرماید: «... و لا ناتی فی اکثر ما نورده من الاخبار باسـناده اما لوجود الاجماع علیه او موافقته لما دلت العقول الیه او لاشـتهاره فی السیر و الکتب بین المخالف و المؤالف الا ما اوردته عن ابی محمد الحسن العسـکری»؛(۲) سـند بسیاری از اخبار و روایات موجود در احتجاج ذکر نمی شود چرا که برخی از آنهـا اجماعی وبعضـی از ضـروریات معقول و بـدیهی مقبول و پاره ای از آنها بین موافقین و مخالفین مـذهب خاصه از شهرت روایی برخوردارند.

بنـابراین سـند زیـارت «آل یس» از نظر ایشـان نیاز بیان است و گویا در آن روز متن آن مورد اجماع و یا مشـهور و مقبول بوده است گذشته از این موافق، عقل و مؤید به نقل است.

۱- الاحتجاج، ج۲، ص۳۱۵؛ بحار الانوار، ج۵۳، ص۱۷۱، ح ۵، ب ۳۱ و ح۹۱، ص۲، ح ۴، ب ۲۸.

۲- احتجاج، ج۱، ص۷.

۵۲. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام

« و صل علی الحجه القائم بن الحسن بن علی، اللهم احی به العدل و امت به الجور و زین ببقائه الارض».(۱)

۵۳. زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام

«السلام علی الامام العالم الغائب عن الابصار و الحاضر فی الامصار ».(۲)

۵۴.زیارتی جامع برای هر یک از ائمه علیه السلام

«والحجه بن الحسن صاحب العصر و الزمان وصی الاوصیاء و بقیه الانبیاء».(۳)

۵۵. زیارت ندبه برای حضرت صاحب الامر علیه السلام

«عن ناحیه المقدسه: السلام علی آل یس، ذلک هو الفضل المبین و الله ذوالفضل العظیم لمن یهدی صراطه المستقیم، قد اتاکم الله یا آل یس خلافته و علم مجاری امره فیما قضاه ».(۴)

۱- المزار الکبیر، ص۸۲، ب ۳، قسم ۲ که نقل آن از مَن لایحضره الفقیه گذشت.
۲- المزار الکبیر، ص۱۰۷، ب ۱۲، قسم ۲؛ بحارالانوار، ج ۹۹، ص۱۹۳، ب۸.
۳- المزار الکبیر، ص۵۶۱، ب ۸، قسم ۵؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۸۱، ب ۸ زیارت ۷. مرحوم علامه می فرماید: قال السید (ره) هی مرویه عن ابی الحسن الثالث صلوات الله علیه تستأذن بما قدمناه فی زیاره صاحب الامر علیه السلام .
۴- المزار الکبیر، ص۵۶۶، ب ۹، قسم ۵: حدثنا الشیخ الاجل الفقیه العالم ابومحمد عربی بن مسافر العبادی رضی الله عنه قراءه علیه بداره بالحله السیفیه فی شهر ربیع الاول سنه ثلاث و سبعین و خمسمائه و حدثنی الشیخ العفیف ابوالبقاء هبه الله بن نماء بن علی بن حمدون رحمه الله قراءه ایضا بالحله السیفیه قالا جمیعا حدثنا الشیخ الامین ابوعبدالله الحسین بن احمد بن محمد بن علی بن طحال المقداری رحمه الله بمشهد مولانا امیرالمؤمنین... قال حدثنا الشیخ الاجل السید المفید ابوعلی الحسن بن محمد الطوسی قال حدثنا السید السعید الوالد ابوجعفر محمد بن الحسن الطوسی عن محمد بن اسماعیل عن محمد بن اشناس البزار قال اخبرنا ابوالحسین محمد بن احمد بن یحیی القمی قال حدثنا محمد بن علی بن زنجویه القمی قال حدثنا ابوجعفر محمد بن عبدالله بن جعفر الحمیری قال قال ابوعلی الحسن بن اشناس و اخبرنا ابوالفضل محمد بن عبدالله الشیبانی ان اباجعفر محمد بن

عبـدالله بن جعفر الحمیری اخبره و اجـاز له جمیع مـارواه انه خرج الیه من الناحیه المقـدسه حرسـها الله بعـد المسائل و الصـلاه و التوجه... نیز مصباح الزائر، ص۴۳۰، ف۱۷؛ بحارالانوار، ج ۵۳، ص۱۷۴، ح ۶، ب ۳۰ و ج۹۹، ص۹۵، ب ۷ بدون ذکر زیارت.

این زیارت با متنی متمایز از دعای ندبه، مضمونی شبیه دعای ندبه دارد و از جمله زیارات سرداب مقدس به شمار می آید.

۵۶. دعای ندبه

« قال محمـد بن ابی قره: نقلت من کتاب ابی جعفر محمـد بن الحسـین البزوفری رضـی الله عنه هـذا الـدعاء و ذکر فیه انه الـدعا لصاحب الزمان... الحمدالله ربّ العالمین و صلّی الله علی سیدنا محمد نبیه و آله وسلّم تسلیماً».(۱)

۵۷. زیارت سرداب

«السلام علیک یا خلیفه الله و خلیفه آبائه المهدیین، السلام علیک یا وصی الاوصیاء الماضین».(۲)

۱- مصباح الزائر، ص۵۷۳، ب ۹؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۵۰۴، ف ۳۰؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۰۴، ب ۷.

۲- مصـباح الزائر، ص۵۸۶، ح ۴، ب ۹؛ مصـباح الزائر ۲۲۸؛ المزارللشـهیدالاول، ص۲۰۸، ف ۸؛ المصـباح کفعمی، ص۴۹۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۱۶، ب ۷ و ج۹۹، ص۱۰۱، ب ۷ با اختلاف متن.

در ادامه به پنج زیارت دیگر در مورد سرداب مقدس اشاره خواهد شد.

۵۸. دعای فرج

«اللهم عظم البلاء و برح الخفاء و انکشف الغطاء و ضاقت الارض و منعت السماء ».(۱)

۵۹. دعای عهد

«اللهم بلغ مولای صاحب الزمان صلوات الله علیه عن جمیع المؤمنین و المؤمنات».(۲)

۶۰. دعای عهد دیگر

« اللهم رب نور العظیم و رب الکرسی الرفیع و رب البحر المسجور ».(۳)

۶۱. استغاثه به صاحب الزمان علیه السلام

« سلام الله الکامل التام الشامل العام و صلواته و برکاته القائمه التامه». (۴)

۱- المزار، ص۵۹۱، ب ۹، جمال الاسبوع، ص۱۸۱، ف ۳۰؛ المزار الشهید الاول، ص۲۱۰، ف ۸؛ المصباح کفعمی، ص۱۷۶؛ بحارالانوار، ج۵۳، ص۲۷۵، ب ۳۱ و ج۸۸، ص۱۹۰، ب ۶ و ج۹۹، ص۲۰، ب ۱ و ص۱۱۹، ب ۷.

۲- المزار، ص۶۶۲، ب ۴؛ مصباح الزائر، ۴۵۴، ف۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص ۱۱۰ ب ۷؛ بحارالانوار ۸۳/۶۱ ب ۳۸ از ابن عبدالباقی با متنی دیگر.

۳- المزار، ص۶۶۳، ب ۵؛ مصباح الزائر، ۴۵۵؛ المصباح کفعمی، ص۵۸۶؛ بحارالانوار، ۵۳، ص۹۵، ح ۱۱۱، ب ۲۷ و ج۹۱، ص۴۲، ح ۲۵، ب ۲۸.

۴- المزار، ص ۶۷۰، ب ۷؛ مصباح الزائر، ص۴۳۵؛ بحارالانوار، ج۹۱، ص۳۱ ضمن ح ۲۱، ب ۲۸ عن قبس المصباح و ۹۸/۳۷۳ ح ۱۶ ب۳۲ عن المزار و ۹۹/۹۷ ب ۷ عن مصباح الزائر، ۹۹/۲۴۶ ح ۸ ب ۹ عن قبس المصباح باختلاف متن.

۶۲. دعا برای ظهور در شب ۲۳ ماه رمضان

« اللهم کن لولیک».(۱)

۶۳. دعا برای ظهور در روز ۱۳ رمضان

«اللهم انی ادینک... و ادفع عن ولیک و خلیفتک و لسانک و القائم بقسطک و المعظم لحرمتک».(۲)

۶۴. دعا برای ظهور در روز ۱۸ رمضان

«اللهم ان الظلمه کفروا بکتابک... و ان مولانا و سیدنا صاحب الزمان، الهادی المهدی».(۳)

۶۵. دعا برای ظهور در روز ۲۰ رمضان

«اللهم انی اسالک باسمک المخزون... و ان تجعلنی ممن تنتصر به لدینک و تقاتل به عدوک».(۴)

۶۶. دعا برای ظهور در جمعه و عید فطر و قربان

«اللهم من تهیأ فی هذا الیوم... اللهم افتح له فتحا یسیرا و انصره نصرا عزیزا».(۵)

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص ۱۹۱ فصل ۲۶ که قبلا گذشت.

۲- اقبال الاعمال، ج۱، ص ۲۸۷ ف ب ۱۷۱؛ بحارالانوار، ج۹۵، ص ۳۷.

۳- اقبال الاعمال، ج۱، ص ۳۱۰ ف ۱ ب ۲۱؛ بحارالانوار، ج۹۵، ص ۴۹.

۴- اقبال الاعمال، ج۱، ص۳۵۴، ف ۱، ب ۲۴؛ بحارالانوار، ج۹۵، ص ۵۱؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۳۶۸، ف ۱، باب ۲۵ که ضمن دعا برای تعجیل فرج گذشت.

۵- اقبال الاعمال، ج۱، ص۴۷۵، ف ۴، ب ۳۷؛ بحارالانوار، ج۸۸، ص.۵.

۶۷. دعا برای ظهور ضمن دعا در مسیر نماز عید

«اللهم صل علی ولیک المنتظر امرک، المنتظر لفرج اولیائک، اللهم اشعب به الصدع».(۱)

۶۸. دعا برای ظهور ضمن دعا قبل از عید از امام سجاد علیه السلام

«... و اعنی اللهم علی جهاد عدوک فی سبیلک مع ولیک...».(۲)

ادعیه و زیارات در «جمال الاسبوع»

۶۹. دعا دوران غیبت

این دعا به طریق معتبر از ناحیه امام هشتم علیه السلام وارد شده و بر خواندن آن در عصر غیبت تأکید شده است.

عن یونس بن عبدالرحمن ان الرضا علیه السلام کان یأمر بالدعاء لصاحب الامر بهذا: اللهم ادفع عن ولیک و خلیفتک و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک باذنک».(۳)

ص:۱۱۸

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص۴۸۵ ف ۱۲ ب ۳۷؛ بحارالانوار، ج۸۸، ص۱۷.
۲- اقبال الاعمال، ج۱، ص۴۹۲ ف ۱۶ ب ۳۷؛ المصباح کفعمی، ص۶۷۴؛ بحارالانوار، ج۹۵، ص۲۴۵؛ اقبال الاعمال، ج۲، ص۱۲۶، ف ۲۲؛ بحارالانوار، ج۸۵، ص۲۴۵ که ضمن دعا برای تعجیل فرج گذشت.
۳- جمال الاسبوع، ص۳۰۷ که ضمن ادعیه مصباح المتهجد گذشت و اینجا به دلیل ذکر سند متعرض آن شدیم. « حدثنی الجماعه الذین قدمت ذکر هم فی عده مواضع من هذا الکتاب باسناد هم لی جدی ابی جعفر الطوسی تلقاه الله جل جلاله بالامان و الرضوان یوم الحساب قال اخبرنا ابن ابی الجید عن محمد بن الحسن بن سعید بن عبدالله و الحمیری و علی بن ابراهیم و الصفار کلهم عن ابراهیم بن هاشم عن اسماعیل مولد و صالح بن السندی عن یونس بن عبدالرحمن و رواه جدی ابوجعفر الطوسی فیما یرویه عن یونس بن عبدالرحمن بعده طرق ترکت ذکرها کراهیه للاطاله فی هذاالمکان یروی.

۷۰. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه

«السلام علیک یا حجه الله فی ارضه، السلام علیک یا عین الله فی خلقه».(۱)

ادعیه و زیارات مطلقه حضرت مهدی علیه السلام در «مصباح الزائر»

۷۱. زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام

«... اتوسل الیک یا رب بامامنا و محقق زماننا، الیوم الموعود و الشاهد المشهود و النور الازهر».(۲)

زیارات سرداب مقدس

۷۲. زیارت اول

قال السید علی بن طاوس نورالله مرقده: اذا فرغت من زیاره العسکریین فامض الی السرداب المقدس و قف علی بابه و قل: الهی انی قد وقفت علی باب بیت من بیوت نبیک(۳) وقتی از زیارت امام هادی و امام حسن عسکری فارغ شدی به سوی سرداب مقدس برو و بایست و بگو: خداوندا من بر در یکی از خانه های پیامبر تو ایستاده ام و به حضرت سلام بده: «... سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان صاحب الضیاء و النور»(۴)

۱- اقبال الاعمال، ج۱، ص۴۱، ف ۳؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۲۱۵، ب ۹.

۲- مصباح الزائر، ص۴۱۲، فصل ۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۶۹، ح ۸، ب ۶.

۳- مصباح الزائر، ص۴۱۸، فصل ۱۷.

۴- مصباح الزائر، ص۴۱۹، ف ۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۸۳، ح ۲، ب ۷.

۷۳. زیارت دوم

« سلام الله الکامل التام، الشامل العام، و صلواته و برکاته الدائمه علی حجه الله».(۱)

۷۴. زیارت سوم

«السلام علیک یا خلیفه الله فی ارضه و خلیفه رسوله و آبائه الائمه المعصومین المهدیین».(۲)

۷۵. زیارت چهارم

«السلام علی الحق الجدید و العالم الذی علمه لا یبید، السلام علی محیی المؤمنین ».(۳)

۷۶. زیارت پنجم

«الله اکبر الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر و لله الحمد، الحمدلله الذی هدانا لهذا و عرفنا اولیائه».(۴)

۷۷. زیارت ششم از مزار ابن مشهدی و متن مشابه آن از شهید اول

«السلام علیک یا خلیفه الله و خلیفه آبائه المهدیین، السلام علیک یا وصی الاوصیاء الماضین ».(۵)

۱- مصباح الزائر، ص۴۳۵، ف ۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۹۷ و ۹۸.

۲- مصباح الزائر، ص۴۳۷، ف۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۲۴۵، ح ۸، ب ۷ از قبس المصباح با اندکی اختلاف.

۳- مصباح الزائر، ص۴۴۱، ف ۱۷؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۰۱، ب ۷.

۴- مصباح الزائر، ص۴۴۴، ف ۱۷، بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۰۲، ب ۷.

۵- المزار الشهید، ص۲۰۳ که متن آن متمایز از سایر متون است؛ المصباح کفعمی، ص ۴۹۵ باختلاف متن؛ المزار الکبیر، ص۵۸۶، ح ۴، ب ۹؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۱۱۶، ب ۷ عنه و ص۱۰۱، ب ۷ از عتیق غروی.

۷۸. زیارت مطلقه هفتم از کتاب عتیق غروی

«السلام علیک یا حجه الله فی عباده و خلیفته فی بلاده و نوره فی سمائه و ارضه...» (۱)

ادعیه و زیارات مهدوی درمهج الدعوات

۷۹. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام جواد علیه السلام

«اللهم انت الاول بلا اولیه معدوده... و للامام المنتظر القائم بالقسط تابعین... «.(۲)

۸۰. دعا برای حضرت مهدی ضمن قنوت امام حسن عسکری علیه السلام

« الحمد لله شکر النعمائه... اللهم و اظهر به الحق و اصبح به فی غسق الظلم و بهم الحیره، اللهم و احی به القلوب المیته».(۳)

۸۱. دعای حضرت مهدی علیه السلام برای خویش ضمن قنوت

«اللهم مالک الملک... یا من لا یخلف المیعاد و انجز لی ما وعدتنی و اجمع لی اصحابی و صبرهم».(۴)

۱- بحارالانوار، ج۹۹، ص۲۲۷، ب ۹. شایان ذکر است مرحوم علامه مجلسی سند زیارات را در بحارالانوار، ج۹۹، ۹۸ به ج۹۹، ص۲۲۷، ح ۱، ب ۱۰ ارجاع می دهند.

۲- مهج الدعوات، ص ۸۰؛ بحارالانوار، ج ۸۲، ص۲۲۵، ب ۳۳.

۳- مهج الدعوات، ص۸۵ و بحارالانوار، ج۸۲، ص۲۲۹، ب ۳۳؛ این دعا قبلا مورد اشاره قرار گرفته است.

۴- مهج الدعوات، ص ۹۰؛ بحارالانوار، ج۸۲، ص۲۳۳.

۸۲. حجاب حضرت مهدی علیه السلام

۸۲. حجاب حضرت مهدی علیه السلام (۱)

«اللهم احجبنی عن عیون اعدائی واجمع بینی و بین اولیایی و انجز لی ما وعدتنی و اخفظنی فی غیبتی».(۲)

۸۳. دعای یمانی

۸۳. دعای یمانی(۳)

این دعـا از امیرالمؤمنین علیه السـلام است و امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشـریف قرائت آن را برای قاری، تصـحیح می کند.(۴)

۸۴. دعای علوی مصری

۸۴. دعای علوی مصری (۵)

این دعا را حضرت به علوی مصری می آموزد که برای حل مشکلات

ص:۱۲۲

۱- شایـان ذکر است بـا توجه به شـباهت لحن و آهنـگ متن حجب وحرز ائمه بـا ادعیه [۱] وزیـارات، حجب اهل بیت نیز دعا محسوب می گردد.
۲- مهج الدعوات، ص ۳۶۰؛ المصباح کفعمی، ص۲۰۹؛ بحارالانوار، ج ۹۱، ص ۳۷۸.
۳- دعـاء یمـانی از حضـرت علی علیه السـلام صـادر شـده است وحضـرت صـاحب الا ـمر عجل الله تعالی فرجه الشـریف آن را تکمیل می کند و فراز مهدوی ندارد.
۴- مهج الدعوات، ص۱۳۷ و ۱۴۷ با سـندی دیگر [حدثنا الشـریف ابو الحسن زید بن جعفر العلوی المحمدی...]؛ بحارالانوار، ج۹۲، ص ۲۴۰، ح۳۱. و ج۹۲، ص۲۴۶، ح۳۲.
۵- دعا علوی مصـری توسط حضـرت ولی عصر ارواحنا فداه به او تعلیم می شود: ابوالحسن علی بن حماد المصری قال اخبرنی ابوعبدالله الحسین بن محمد العلوی قال حدثنی محمد بن علی العلوی الحسینی المصری قال اصابنی غم شدید... فقصدت مشهد سـاداتی و آبائی صـلوات الله علیهم بالحائر... و اتضـرع لیلا و نهارا فترائی لی قائم الزمان و ولی الرحمن علیه و علی آبائه افضـل التحیه و السـلام فاتـانی و أنـا بین النائم و الیقضان... فقال لی هلا دعوت الله... فقال لی... و ادع بهـذا الـدعاء... رب من ذا الـذی دعاك فلم تجبه؟

بخواند.(۱)

سید بن طاووس سند دیگری برای دعای علوی مصری به این شرح ذکر کرده است:

احمد بن محمد العلوی العریضی عن محمد بن علی العلوی الحسینی... (۲)

۸۵. دعای عهد

دعای عهد به چهار صورت وارد شده است که در این قسمت از پژوهش به یکی از انواع غیر مشهور آن اشاره می شود:

حدثنا محمد بن علی بن دقاق القمی ابوجعفر قال حدثنا ابوالحسن محمد بن احمد بن علی بن الحسن بن شاذان القمی قال حدثنا ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه القمی عن ابیه عن عبدالله بن جعفر عن العباس بن معروف عن عبدالسلام بن سالم قال حدثنا محمد بن سنان عن یونس بن ظبیان عن جابر بن یزید الجحفی قال: قال ابوجعفر «علیه السلام »:... اللهم یا اله الالهه یا واحد یا احد یا آخر الاخرین یا قاهر

۱- مهج الدعوات، ص۳۳۶: «اخبرنا ابوعبدالله الحسین بن ابراهیم بن علی القمی المعروف بابن الخیاط عن هارون بن موسی التلعکبری عن عبدالواحد بن عبدالله بن یونس الموصلی عن علی بن محمد بن احمد العلوی عن عبدالرحمن بن علی بن زیاد قال قال عبدالله بن عباس و عبدالله بن جعفر... قال مولانا امیرالمؤمنین... و کتب له «الیمانی» هذا الدعاء و هو: بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انت الله الملک الحق الذی لااله الا انت» و من ذا الذی سالک فلم تعطه؟ و من ذالذی ناجاک فخیبته؟...»، (بحارالانوار، ج۹۲، ص۲۶۶، ح ۳۴).

۲- مهج الدعوات، ص ۳۵۰؛ بحارالانوار، ج ۵۱، ص۳۰۷، ح ۲۳.

القاهرين يا على يا عظيم انت العلى الاعلى....(۱)

۸۶. دعای عبرات

این دعا توصیه امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف به سید رضی الدین است. وی کتابی در ادعیه و زیارات به نام «منهاج الصلاح» دارد: «حدثنی صدیقی و المواخی لی محمد بن محمد القاضی الاوی...: اللهم انی اسالک یا راحم العبرات و یا کاشف الکربات، انت الذی تقشع سحاب المحن و قد امست اثقالا...».(۲)

المصباح کفعمی

۸۷. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه»

الفصل التاسع و العشرون فی ادعیه ماثوره و فضائلها المشهوره و لیس لها اسماء تعرف بها مذکوره و هی فی مظانها فی کتب علمائنا مزبوره و فی دفاترهم مسطوره فمن ذلک دعاء مروی عن المهدی علیه السلام: «اللهم ارزقنا توفیق الطاعه و بعد

۱- مهج الدعوات، ص۳۹۷ بحارالانوار، ج ۹۲، ص۳۳۷، ح ۸.

۲- مهج الدعوات، ص۴۰۳؛ بحارالانوار، ج۵۳، ص۲۲۱، بدون متن و ج۹۲، ص۳۷۷، ح۲۸.متن دعا در ج۹۲، ص۳۸۱. به نظرمی آید این دعا همان دعایی باشد که مرحوم شیخ طوسی به مناسبت دهه ی اول ذی الحجه به روایت ابوحمزه ثمالی از امام صادق علیه السلام نقل می کند؛ مصباح المتهجد، ص۶۷۳ و اقبال الاعمال، ج۲، ص۴۵. یادآوری: هر چند اختلاف متن آن زیاد است؛ ولی دو قرینه وجود دارد: ۱- علامه حلی دعا را از امام صادق می داند ۲- سید بن طاوس می فرماید: و رایت هذا الدعا فی نسخه عتیقه قد اصاب بعضا بلل و فیه زیاده و نقصان... و یمکن ان یکون هذا الدعا کان موجود فی الکتب و ما کان اخی الرضا الاوی یعرف موضعه.

المعصیه...».(۱)

دعای اختصاصی بحارالانوار

۸۸. دعای توسل

« اللهم انی اسالک و اتوجه الیک بنبیک نبی الرحمه... یا وصی الحسن و الخلف الحجه ایها القائم المنتظر...».(۲)

شیوه دوم: طبقه بندی بر اساس محتوای مهدوی

اشاره

فائده علمی: ثمره علمی این شیوه، دعا شناسی مهدویت خواهد بود؛ به گونه ای که در پی آن معلوم خواهد شد دعاها و زیاراتی که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و یا آموزه مهدویت اختصاص دارند کدام است و ادعیه و زیاراتی که فرازی مهدوی در آنها قرار دارد کدام است.

لازم به ذکر است به منابع و مستندات ادعیه و زیاراتی که در این شیوه مورد اشاره قرار می گیرند در شیوه اول طبقه بندی پرداخته شده است و نیازی به تکرار مجدد آنها نمی باشد.

۱- المصباح کفعمی، ص ۲۸۰، ف ۲۹.
۲- بحارالانوار، ج۹۹،ص۲۴۹، ح ۸، ب ۷ اقول وجدت فی نسخه قدیمه من مولفات بعض اصحابنا ماهذا لفظه: هذا الدعا رواه محمد بن بابویه (ره) عن الائمه علیهم السلام ؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۲۴۹، ح ۹، ب ۷عن الکتاب العتیق الغروی روی مثله الا انه روی فی الکل بصیغه المتکلم وحده و زاد فی آخره: یا سادتی وموالی انی توجهت بکم ائمتی وعدتی لیوم فقری و حاجتی الی الله.

ادعیه و زیارات مختص به حضرت مهدی علیه السلام

اشاره

مراد از این گونه دعا وزیارت، ادعیه و زیاراتی است که مجموع محتوای آنها به موضوع امامت ومهدویت ویا پدیده های مرتبط با آن می پردازد.

الف)دعاهای مخصوص حضرت مهدی علیه السلام

اول: دعای معرفت «اللهم عرفنی نفسک» که با چهار محتوا و به صورت مختصر و مفصل موجود است و به مناسبت دوران غیبت وارد شده است.

دوم: دعای غریق «یا الله یا رحمن...» با محتوایی مورد وفاق و با روایات زیادی در تأکید بر آن موجود است.

سوم: دعای سلامتی حضرت مهدی علیه السلام «اللهم کن لولیک» با محتوایی مورد اتفاق موجود است.خواندن این دعا در شب بیست وسوم ماه مبارک رمضان توصیه شده است.

چهارم: دعای عهد با چهار صورت متفاوت به صورت مختصر و مفصل موجود است وخواندن آنها به زمان خاصی اختصاص ندارد؛ هر چند به انس والفت با آنها در زمان غیبت توصیه شده است.

پنجم: دعای ندبه که متن مشهور آن منحصر به مزار کبیر است؛ ولکن فرازهای متعددی از آن در مجموعه کتب سید بن طاوس به صورت پراکنده مشاهده می شود ودر اعیاد اربعه بزرگ اسلامی خوانده می شود.

ششم: دعای فرج که محتوا آن با «اللهم عظم البلاء» آغاز می شود و

ص:۱۲۶

در منابع مهدوی بدون تفاوت متن موجود است.

هفتم: دعا برای تعجیل فرج که قریب به بیست صورت آن در منابع مهدوی وارد شده است.

هشتم: دعای شب نیمه شعبان که با مضمونی مورد وفاق، در منابع متعدد مهدوی موجود است.

ب)زیارات مخصوص حضرت مهدی

اول: زیارت آل یس که از ناحیه مقدسه برای توجه و توسل به امام عصر علیه السلام رسیده است وبه وقت خاصی اختصاص ندارد.

دوم: زیارت ندبه که ابتدای آن شبیه زیارت آل یس است؛ ولی با محتوایی متفاوت از ناحیه مقدسه رسیده است ودر هنگام زیارت سرداب شریف خوانده می شود.

سوم: زیارت سرداب که با محتوایی متفاوت، تعداد آنها به شش زیارت می رسد.

چهارم: زیارت مطلقه که با محتوایی متفاوت، تعداد آنها به چهار زیارت می رسد؛ هر چند یک زیارت در بعضی منابع برای روز جمعه است ولکن خواندن آنها به زمان و مکان خاصی مقید نشده است.

ادعیه و زیارات غیر اختصاصی به حضرت مهدی علیه السلام

اشاره

مراد از این قبیل دعا و زیارت، ادعیه و زیارتی است که ضمن زیارات سایر معصومین علیهم السلام و یا در بین ادعیه غیر مرتبط با مهدویت؛ فرازهایی مرتبط با آموزه امامت ومهدویت در آنها یافت می شود.

ص:۱۲۷

الف) دعاهای غیر مختص به مهدویت

دعای افتتاح: این دعا به مناسبت شبهای ماه مبارك رمضان وارد شده است وفرازهایی مهدوی در توصیف دوران غیبت دارد.

دعای سمات: این دعا از ناحیه مقدسه توسط جناب عمری وکیل امام عصر علیه السلام صادر شده و به تاریخ انبیاء می پردازد.

دعای یمانی: اصل این دعا از حضرت علی علیه السلام است و حضرت مهدی علیه السلام اشتباهات قاری را تصحیح می کند.

دعای عبرات: این دعا توصیه امام عصر علیه السلام به سید رضی الدین در سختی ها و مشکلات است.

دعای توسل: برای طلب یاری از اهل بیت علیهم السلام است که با توسل به امام عصر علیه السلام خاتمه می یابد.

دعای علوی مصری: این دعا تعلیم حضرت صاحب الامر علیه السلام به علوی مصر در رؤیاست.

دعای الحاح: این دعا از امام صادق علیه السلام است وحضرت مهدی علیه السلام کیفیت آن را در ایام حج به ابونعیم انصاری و همراهان می آموزد.

دعا برای ظهور: قریب به بیست مورد با مضامین متفاوت و ادعیه به مناسبت های مختلف به درخواست ظهور می پردازد ومتداول ترین مضمون آن «وعجل فرجهم» است.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام: قریب به دوازده مورد از ادعیه با سیاق وادبیات مختلف به دعا برای حضرت مهدی علیه السلام به صورت کلی وبه نوعی طلب ظهور اشاره دارد.

ص:۱۲۸

دعا برای تشرف: مواردی از دعاها به صورت پراکنده و محدود به جهت تشرف به محضر ولی عصر علیه السلام وارد شده است.

قنوت ائمه علیهم السلام: در قنوت امام حسن عسکری علیه السلام و امام جواد علیه السلام دعا برای حضرت مهدی علیه السلام در فرازهایی وجود دارد.

دعا در دوران غیبت: مضمون آن به دوران غیبت وتوصیف این امر می پردازد.

دعای حریق: این دعا از ناحیه حضرت ولی عصر علیه السلام برای تکمیل دعای امام سجاد علیه السلام وارد شده است.

ب) زیارات غیر اختصاصی به مهدویت

زیارت حضرت زهرا علیها السلام و حضرت رضا علیه السلام از جمله زیاراتی هستندکه فرازهایی در آنها به زیارت حضرت مهدی اختصاص یافته است.

صلوات ضراب اصفهانی: این صلوات از ناحیه مقدسه صادر شده و با صلوات و درود بر امام عصر علیه السلام ختم می شود.

استغاثه به امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف: متن آن هماهنگ با سایر ادعیه و برای توجه و توسل به امام عصر علیه السلام است.

حجاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف: در خواست تحقق وعده الهی برای حضرت مهدی علیه السلام محوری است که به آن در حجاب حضرت پرداخته می شود.

لازم به ذکر است این پژوهش به ابعاد وشئون حضرت مهدی علیه السلام می پردازد وبه همین جهت توفیقی برای احصا و شمارش ادعیه و زیارات خارج از این موضوع نیست؛ بلکه در موسوعه ادعیه و زیارات به آنها پرداخته می شود. بنابراین فقط ادعیه و زیارات بیان گر موضوع

این کتاب، احصاء و گردآوری شده و مورد کاوش نسبت به سیمای وجودی وعمل کردی امام دوازدهم علیه السلام قرار خواهند گرفت.

سیر ورود ادعیه و زیارات مهدوی در منابع

اشاره

نمودار پیش رو به سیر زمان مند ادعیه وزیارات مهدوی در منابع مهدویت پرداخته است:

سایر منابع

بحارالانوار

مجموعه سید بن طاووس

مصباح المتهجد

الغیبه، الطوسی

کمال الدین و تمام النعمه

الغیبه، نعمانی

اصول کافی

دعا و زیارت

۵۲/۱۴۶/۷۰ باب ۲۲

۹۲/۳۲۶/۲باب ۱۱۵

۳۳۳/۲۷۹ ف ۵

۳۴۲/۲۴ باب ۳۳

۱۷۰/۶باب ۱۰ فصل ۳

۱/۳۳۷/۵ باب فی الغیبه

معرفت ۱

جمال الاسبوع: ۳۱۴ فصل۴۷

۱/۳۴۲/۲۹، باب فی الغیبه

معرفت ۲

۵۳/۱۸۷/۱۸ باب ۳۰

۹۲/۳۲۷/۳ باب۱۱۵

و ۹۹/۸۹ باب۶

جمال الاسبوع: ۳۱۵ فصل۴۷

۴۱۱ش، ۵۳۶/۱۴۶

۵۱۲/۴۳ باب۴۵ و امالی ۴۷۴ش ۶۳۹/۱۸

معرفت ۳

۹۲/۳۳۶/۶ باب۱۱۵

مهج الدعوات۳۹۶

معرفت ۴

۲۲۲/۱باب۱۳

بدون نام

۵۲/۱۴۸/۷۳ باب۲۱

۹۲/۱۲۶/۱ باب ۱۱۵

مهج الدعوات۳۹۶

۳۶۵ش ۴۹۱/۱۰۲ با اضافات

۳۵۱/۴۹ باب۳۳ و ۳۴۸/۴۰ باب۳۳ بدون دعا

۱۶۱/۴ باب۱۰ فصل۲ بدون دعا

۲/۲۹۶/۱۴ و ۲/۵۶۱/۱۵ و ۸/۱۳۸/۱۰۳ بدون دعا

غریق

المزارالكبير: ۶۱۱ و المصباح کفعمی: ۵۸۶

۹۴/۳۹۴ باب۲

۸۶/۳۴۰ باب۴

۹۹/۳۱۴

اقبال الاعمال/۱۹۱ فصل۲۶و فلاح السائل۴۶

۶۳۰ش ۷۰۹/۸۵

۴/۱۶۲/۳ ب الدعا فی العشر الاواخر من شهر رمضان

برای ظهور «اللهم کن لولیک الصالحین

المزارالکبیر: ۶۶۳ باب۵ و المصباح کفعمی۵۵۰

۵۳/۶۵/۱۱۱ باب ۲۷

۹۱/۴۲/۲۵ باب۲۸

مصباح الزائر، ۴۵۵

دعای عهد ۱ــ چهل روز می خوانند

المزار الکبیر: ۶۶۲ باب۴

۹۹/۱۱۰ باب۷ و

۸۳/۶۱ باب۳۸

مصباح الزائر، ۴۵۴

عهد ۲ــ اللهم بلّغ

۹۲/۳۳۷/۸ باب ۱۱۵

مهج الدعوات ۳۹۸

عهد ۳

ص:۱۳۲

۹۹/۱۱۲ باب۷ از عتیق غروی

عهد ۴ اللهم یا اله الهه

المزارالکبیر۴۱۰ باب۱۶ و المصباح الکفعمی۵۴۵

اقبال الاعمال ۳/۳۳۰ فصل۱۵

۸۴۲ ش ۹۰۸/۲۰۳

دعای شب نیمه شعبان

المزارالکبیر: ۵۷۳ باب۹

۹۹/۱۰۴ باب۷

اقبال الاعمال ۱/۵۰۴ ف۱۸

دعای ندبه

المزرالکبیر: ۵۹۱ باب۹ و المزار الشهید الاول: ۲۱۰ فصل۸ و المصباح الکفعمی: ۱۷۶

۵۳/۲۷۵ باب۳۱

و ۸۸/۱۹۰ باب۶

و ۹۹/۲۰ باب۱

و ۹۹/۱۱۹ با۷

جمال الاسبوع: ۱۸۱ فصل۳۰ ومصباح الزائر: ۲۰۲

دعای فرج: اللهم عظم البلاء

المصباح الکفعمی۵۷۸

۹۹/۱۱۹ باب۷

۲۴/۱۶۶ باب۴۷ بدون دعا

اقبال الاعمال ۱/۱۳۸ فصل ۱۴

۵۷۷ ش ۶۹۰/۶۶

دعا افتتاح

ص:۱۳۳

الاحتجاج، الطبرسی۲/۳۱۶

۵۳/۱۷۱/۵ باب۳۱، ۹۱/۱۲/۴ باب ۲۸، ۹۹/۸۱ بدون زیارت

زیارت آل یس

المزاالکبیر ۵۶۱ باب۸

۹۹/۱۸۱ باب۸ زیارت۷

زیارت مطلقه حضرت

المزالکبیر ۵۶۶ باب۹

۵۳/۱۷۴/۶ باب ۳۰ بدون زیارت

۹۱/۳۷ باب۲۸

۹۹/۹۲ باب۷

مصباح الزائر: ۴۳۰

زیارت ندبه

۹۹/۸۴ باب۷

۹۹/۹۷ و ۹۸/ ۲۴۵ باب۷

مصباح الزائر۴۱۹، ۴۳۵، ۴۳۷

سرداب ۱ و ۲ و ۳

المزار الشهید الاول: ۲۰۸، ف۸

المزار ابن المشهدی ۵۸۶ والمصباح کفعمی۴۹۷

۹۹/۱۱۶ باب۷

مصباح الزائر، ۴۴۱

سرداب۴

۹۹/ ۱۰۱ و ۱۰۲ باب۷

مصباح الزائر، ۴۴۵

سرداب ۵ و ۶

ص:۱۳۴

۹۹/۲۲۷ باب ۹

بحارالانوار ۹۹/۲۱۶، ازعتیق غروی

زیارت مطلقه حضرت۲

المزار کبیر۶۷۷ باب۶ و المصباح الکفعمی۵۴۶

۵۲/۲۰/۱۴ باب۱۸

۹۱/۸۱/۲ باب ۳۰

جمال الاسبوع: ۳۰۴ فصل۴۷

۴۰۶ش ۵۳۴/۱۴۴

۲۷۷ ح۲۳۸ فصل۳

صلوات ضراب اصفهانی

سایر منابع

مجموعه سید بن طاووس

منابع از سال ۳۲۰ الی۵۴۸

بحاالانوار

دعا، زیارت

کمال الدین و تمام النعمه، ۶۵۳ ح۱۸

۵۱/۳۶ ح۶ و ۳۱۷//۵۲ ح۱۶

زیارت مطلقه حضرت مهدی: السلام علیک یا بقیه الله

کامل ال زیارات: ۵۱۷ ح۲ [۸۰۱] و عیون اخبارالرضا۱/۳۰۱ و من لا یحضر۲/ ۶۰۴

۹۹/۴۶

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت رضا

ص:۱۳۵

المزار ابن المشهدی ۴۸۰ المزار الشهید اول ۱۸۰ و المصباح کفعمی ۴۸۳

مصباح الزائر ۱۴۵ و اقبال الاعمال ۳/۷۳

کامل الزیارات ۳۲۵ ح۹ [۵۵۶]

۹۸/۲۹۱

سلام بر مهدی ضمن عرض تسلیت ایام عاشورا

عن ناحیه المقدسه بدون فراز مهدوی

کامل الزیارات ۳۲۹ مصباح المتهجد ۷۷۳

زیارت عاشورا

دعوات راوندی: ۱۳۴ و المصباح الکفعمی۲۴

مصباح المتهجد ۵۸ ش۹۰/۶۹

۸۳/ ۷ ح۱۵

دعا برای تشرف

المصباح الکفعمی۳۲

فلاح السائل ۱۷۰

مصباح المتهجد ۶۰ ش ۹۶/۶۹

۸۳/۸۰ ح۸

دعا برای ظهور ۱

ص:۱۳۶

المصباح الکفعمی ۳۴

فلاح السائل ۹۹

مصباح المتهجد ۷۳ش۱۱۹/۹۲

دعا برای ظهور۲

المصباح الکفعمی ۵۱

مصباح المتهجد ۱۳۹ ش۲۲۷/۲۳

۸۴/۲۴۵ ح۵۵

دعا برای ظهور۳

مصباح متهجد ۱۴۵ ش۲۲۳/۲۹

۸۴/ ۲۵۰ ح۵۷

دعا برای ظهور۴

جمال الاسبوع ۱۸۶ ف۳۰

مصابح المتهجد ۳۱۰ ش۴۱۷/۲۹

۸۸/ ۱۹۸ ح۳ ب۱۲

دعا برای ظهور۵

المزار ابن المشهدی ۴۷۷

اقبال الاعمال ۳/۶۸ ف۱۳

مصابح المتهجد ۷۸۳ ش۸۵۳/۸

۹۸/۳۰۶ ح۴ ب۲۴

دعا برای ظهور۶

المزار ابن المشهدی ۶۱۱ و المصباح الکفعمی ۵۸۶

اقبال الاعمال ۱/۱۹۱ ف۲۶

اصول کافی ۴/۱۶۲ ح۳ و مصباح المتهجد ۶۳۰ش ۷۰۹/۸۵

۸۶/ ۳۴۰ ب۴ و ۹۴/ ۳۹۴ ب۲

دعا برای ظهور۷

ص:۱۳۷

اقبال الاعمال ۱/۲۸۷ ب۱۷ و ۳۱۰ ب۲۱ و ۳۵۴ ب۲۴ و ۳۶۸ ب۲۵ و ۴۷۶ ب۳۷ و ۴۸۵ ب۳۷و ۴۹۲ ب۳۷ و ۲/۱۲۶

بحارالانوار ۹۵/۳۷ و ۹۵/۴۹ و ۹۵/۵۱ و ۹۵/۱۵۸ و ۸۸/۵ و ۸۸/۱۷ و ۹۵/۲۴۵ و ۹۸/۳۷۴ ح۱۶ تحت عنوان زیارت جامع ائمه از بعید

دعا برای ظهور۸ الی۱۵

مصباح المتهجد ۳۲۸ ش ۴۳۶/۴۸

۸۷/۳۲ ب۵

دعا برای حضرت: ۱. ضمن تعقبی نماز حاجت

جمال الاسبوع ۲۵۷ ب۳۴

مصباح المتهجد ۳۶۶ ش ۴۹۲/۱۰۳ و امالی الصدوق: ۴۷۴ و من لایحضر ۱/۴۸۷ و امالی الطوسی ۴۳۲ ش۹۷۱/۲۶

۸۴/۱۹۸ ح۶ ب۱۸ و ۸۶/۱۹۰ ح۲۹ ب۳

دعا برای حضرت: ۲. در قنوت جمعه

ص:۱۳۸

جمال الاسبوع ۲۶۷ ب۳۴ و ۳۱۰ ف۴۷

مصباح المتهجد ۳۷۵ ش۵۰۳/۱۱۲ و ۴۰۹ ش۵۳۵/۱۴۵

۹۲/۳۳۳ ح۵ ب۱۱۵ و ۹۹/۱۱۲ ب۷ از کتاب عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد با متنی متفاوت

دعا برای حضرت: ۳ و ۴. بعد از ظهر جمعه

المصباح الکفعمی: ۱۴۶

مصباح المتهجد ۵۱۷ ش۶۰۱/۵۶

۸۳/۳۵۴ ب۴۶

دعا برای حضرت: ۵. هنگام اصفر شمس

المصباح الکفعمی ۶۲۲

مصباح المتهجد ۶۱۴ ش ۶۹۶/۷۲

۴۲/۲۵۲ و ۹۵/ ۱۰۴ ب۶

دعا برای حضرت: ۶. در هر روز ماه رمضان

المصباح الکفعمی ۶۳۰ و المزار المفید ۱۶۳

اقبال الاعمال ۱/۲۱۵ ف۶ و ۲/۱۱۰ ف۲۲

مصباح المتهجد ۶۲۲ ش۶۹۹/۷۵ و امام سجاد در موقف برای حضرت مهدی و مصباح المتهجد ۶۹۷ ش ۷۷۱/۴۰

۹۵/۱۱۰ ب۶ و ۹۵/۲۳۴ ب۲

۷ و ۸. دعا روز اول ماه رمضان و دعای امام سجاد در موقف برای حرت مهدی

ص:۱۳۹

المزار ابن المشهدی ۳۹۸ و ۴۱۰و المصباح الکفعمی ۵۴۳ و ۵۴۵

اقبال الاعمال ۳/۳۰۳ ف۱۶ و ۳۳۰ ف۵۱

مصباح المتجهد ۸۲۶ ش۸۸۶/۱ و مصباح المتهجد ۸۴۲ ش۹۰۸/ ۲۰۳

۵۳/۹۵ ح۱۰۷ ب۲۷ و ۹۸/۳۴۷ ح۱ ب۲۸

۹ و ۱۰ در سوم و نیمه شعبان

کافی ۲/۵۴۸ ح۶ و من لایحضر ۱/۳۲۷ ح۹۶۰

۸۳/۴۲ ح۵۲ ب۳۸

۱۱ بعد صلاه الفجر

المصباح الکفعمی ۷۲

مصباح المتهجد ۲۲۰ ش۳۲/۷۰

۹۲/ ۲۰۴ح ۳۸ از عتیق غروی

دعای حریق

جمال الاسبوع ۳۲۱

مصباح المتهجد ۴۱۶ش ۵۳۸/۱۴۸

۸۷/ ۹۷ ح۱۲ ب۱۲

دعای سمات

اقبال الاعمال ۱/ ۱۳۸

مصباح المتهجد ۵۷۷ ش۹۰/ ۶۶

دعای افتتاح

مهج الدعوات ۱۳۷ و ۱۴۷

۹۲/ ۲۴۰ ح۳۱ و ۲۴۶ ح۳۲

دعای یمانی

ص:۱۴۰

مهج الدعوات ۳۳۶ و ۳۵۰

۹۲/ ۲۶۶ ح۳۴ و ۵۱/ ۳۰۷ ح۲۳

دعای علوی مصری

۹۹/ ۲۴۹ ح۸ ب۷ من مولفات بعض اصحابنا و ۹۹/۲۴۹ ح۹ ب۷ از عتیق غروی

دعای توسل

المصباح الکفعمی ۲۸۰ ف۲۹

مهج الدعوات ۴۲۵

دعای طلب صفات محموه: اللهم ارزقنا توفیق الطاعه

مهج الدعوات ۸۰

۸۲/ ۲۲۵ ب۳۳

قنوت امام جواد علیه السلام

مهج الدعوات ۸۵ و جمال الاسبوع ۲۰۰

مصباح المتهجد ۱۵۶ ش۲۵۰/ ۴۶

۸۲/ ۲۲۹ ب۳۳

قنوت امام حسن عسکری علیه السلام

مهج الدعوات ۹۰

۸۲/ ۲۳۳

قنوت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

المصباح الكفعمی ۲۰۹

مهج الدعوات ۳۶۰

۹۱/ ۳۷۸

حجاب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

المزار ابن المشهدی ۶۷۰ ب۷

مصباح الزائر ۴۳۵

۹۱/ ۳۱ ح۲۱ ب۲۸ از قبس المصباح و ۹۸/ ۳۷۳ ح۱۶ ب۳۲ از مزار ۹۹/ ۹۷ ب۷ از مصباح الزائر و ۹۹/ ۲۴۶ ح۸ ب۹ از قبس المصباح

استغاثه به امام عصر۴

جمال الاسبوع ۴۱ ف ۳

۹۹// ۲۱۵ ب۹

زیارت مطلقه حضرت مهدی در روز جمعه

جمال الاسبوع ۳۰۷ ف ۴۷

مصباح المتهجد ۴۰۹ ش۵۳۵/ ۱۴۵

۹۲/ ۳۳۳/ ح۵ ب۱۱۵ از جمال الاسبوع و ۹۹/۱۱۲ ب۷ از عتیق غروی تحت عنوان دعای عهد

دعای دوران غیبت ۱

ص:۱۴۲

مهج الدعوات ۳۹۶ و ۴۰۰

۹۲/ ۳۳۶ ح۷

دعای دوران غیبت ۲

مفاتیح الجنان ۱۵۵

مهج الدعوات ۴۰۳

۹۲/ ۳۷۷

دعای عدیله و دعای عبرات به توصیه حضرت

المزار ابن المشهدی ۸۲

من لایحضر ۲/۵۷۴

۹۷/ ۱۹۷ ب۵

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت حضرت زهرا

۹۹/ ۶۹ ب۶

زیارت حضرت مهدی ضمن زیارت امام حسن عسکری علیه السلام

المزار ابن المشهدی ۱۰۷

۹۹/ ۱۹۳ ب۸

زیارت جامع برای هر یک از ائمه با سلام بر هر یک

المزار ابن المشهدی ۵۶۱

۹۹/۱۸۱ ب۸ زیارت ۷

زیارت جامع برای هر یک از ائمه

جمال الاسبوع ۴۱ ف۳

۹۹/ ۲۱۵ ب۹

زیارت حضرت مهدی در روز جمعه

المصباح الکفعمی ۲۰۹

مهج الدعوات ۹۰ و ۳۶۰

۹۲/ ۲۳۳ و ۹۱/۳۷۸

قنوت و حجاب حضرت مهدی

دعا برای تعجیل فرج که قریب به بیست شماره در آن متصور است و بعد از ادعیه و زیارات منابع طبقه دوم قرار گرفت.

* یادآوری: جهت درج آدرس کامل در جدول ناگزیر از «/» به جای «ج» و «ص» برای اشاره به جلد و صفحه استفاده شده است.

یادآوری

ادعیه و زیارات بر اساس ورود در منابع اولیه و صـدور از معصوم علیه السـلام طبقه بنـدی شـده اند، از این رو فهرستی از کتب ادعیه و زیارات مهدوی از زمان غیبت صغری تاکنون ارائه می گردد:

۱. صحیفه سجادیه

۲. الکافی، کلینی

۳. الغیبه، نعمانی

۴. کامل الزیارات، ابن قولویه

۵. کمال الدین و تمام النعمه، شیخ صدوق

۶. من لایحضره الفقیه، شیخ صدوق

۷. ثواب الاعمال، شیخ صدوق

۸. دلائل الامامه، طبری

۹. المزار، شیخ مفید

۱۰. الغیبه، شیخ طوسی

۱۱. مصباح المتهجد، شیخ طوسی

۱۲. الاحتجاج، طبرسی

۱۳. الدعوات، راوندی

۱۴. المزار، ابن مشهدی

۱۵. اقبال الاعمال، ابن طاوس

۱۶. جمال الاسبوع، ابن طاوس

۱۷. مصباح الزائر، ابن طاوس

۱. مهج الدعوات، ابن طاوس

۲. فلاح السائل، ابن طاوس

۳. المزار، شهید اول

۴. عده الداعی، ابن فهد

۵. المصباح، کفعمی

۶. بلد الامین، کفعمی

۷. بحار الانوار، علامه مجلسی

۸. مفاتیح الفلاح، شیخ بهایی

۹. مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی

۱۰. الغدیر، علامه امینی

۱۱. صحیفه مهدیه، مجتهدی

۱۲. مکیال المکارم، اصفهانی

۱۳. صحیفه صادقیه، قرشی

۱۴. صحیفه مهدیه، قیومی

۱۵. موسوعه زیارات، موسسه امام هادی علیه السلام

قالب وساختار ادعیه وزیارت

اشاره

ادعیه و زیارات، بخش قابل توجهی از مسأله امامت و مهدویت را به تناسب موضوعات مختلف در برگرفته است و به همین جهت از تنوع خاصی نیز برخوردار ند. به رغم ورود بعضی از آنها به صورت خاص دعا یا زیارت، برخی دیگر در قالب توقیع یا تعقیب و یا حجاب و حرز و یا استغاثه و امثال آن از معصومین علیهم السلام صادر شده است و هر یک از این

موارد، شکل و صورت خاصی از دعا و زیارت نیز محسوب می گردد.

در این قسمت از پژوهش ضمن شناخت تیپ های دعا و زیارت به طبقه بندی آنها بر اساس صدور از معصوم نیز پرداخته می شود؛ هر چند همان طور که در ابتدای فصل دوم اشاره شد، توفیقی برای طبقه بندی تمام ادعیه و زیارات مهدوی بر اساس صدور از معصوم وجود ندارد. چرا که صدور همه موارد ادعیه و زیارات از معصوم معین نشده است و یا اگر هم مشخص گردیده، به جهت حذف سند در برخی منابع؛ مانند کتاب «المزار ابن المشهدی» صدور دعا یا زیارت از معصوم در پاره ای از موارد، با ابهام و اجمال مواجه است. لازم به ذکر است با توجه به ارائه مستندات ادعیه و زیارات ضمن احصا و شمارش آنها، در این قسمت از پژوهش به ذکر نام آنها بسنده می شود.

سخنی در تیپ شناسی ادعیه مهدوی

اشاره

دعاهای مهدوی به دو صورت در مورد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد شده اند و به ابعاد و شئون حضرت پرداخته اند:

صورت اول: موادی که مجموع دعای وارده در مورد حضرت مهدی علیه السلام و یا موضوعات مربوط به مسأله امامت و مهدویت است. صورت دوم:

مواردی که فرازهایی از دعا مربوط به امامت و مهدویت است؛ هر چند مجموع دعا به مسأله دیگری می پردازد.

ص:۱۴۷

الف) صورت اول: دعاهای ویژه و خاصه مهدویت

ادعیه وارده برای زمان غیبت

دعاهایی از امام صادق علیه السلام همانند دعای معرفت و دعای غریق و دعای عهد که بر خواندن آن در دوران غیبت تاکید شده است؛ دعایی از امام هشتم علیه السلام که به یونس بن عبدالرحمن تعلیم فرمودند و نیز دعایی که سید بن طاوس در کتاب مهج الدعوات به مناسب ایام غیبت ولی عصر علیه السلام ذکر می کند؛ برای زمان غیبت امام دوازدهم علیه السلام وارد شده اند.

دعای عهد

مجموع دعاهای عهد با مضامین متفاوتی که دارند از جمله دعاهای خاص حضرت مهدی علیه السلام به شمار می آیند.

دعای سلامتی حضرت مهدی

دعا برای سلامتی حضرت مهدی علیه السلام با اندکی اختلاف در مضامین وارد در آن نیز از ادعیه خاص حضرت است.

دعای شب نیمه شعبان

دعا برای حضرت در شب نیمه شعبان به حضرت مهدی علیه السلام اختصاص دارد و به ابعاد و شئون حضرت می پردازد.

دعای ندبه

دعای ندبه با موضوعات متعدد مهدوی از جمله دعاهای ویژه امامت

ص:۱۴۸

و مهدویت است.

دعای فرج

دعای فرج نیز از جمله دعاهای خاص مهدوی به شمار می آید که می توان گفت به استغاثه منتظر به امام عصر علیه السلام در زمان غیبت اشاره دارد.

ادعیه تعجیل فرج

دعا برای تعجیل فرج حضرت مهدی علیه السلام هرچند ممکن است ضمن دعای دیگری باشد؛ ولی به دلیل اهمیت توجه به موضوعیت خاص تعجیل فرج حضرت مهدی علیه السلام؛ با ادبیات متعددی و قریب به بیست مضمون از جمله دعاهای خاص مهدوی است.

ب) صورت دوم: ادعیه مهدوی ضمن دعاهای دیگر

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن تعقیبات نماز

فرازهای مهدوی این دعاها ضمن تعقیبات نماز صبح و ظهر و عصر و نماز حاجت قرار گرفته است. دعا برای حضرت، هنگام اصفرار(۱) شمس و بعد از سعی در مناسک حج را نیز می توان در این تیپ دعا قرار داد.

۱- بلند شدن آفتاب، تمام شدن قرص خورشید.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن ادعیه ماه مبارک رمضان

فرازهای متعددی از ادعیه ماه مبارك رمضان به امامت و مهدویت اختصاص یافته است که دعای اول و سیزدهم و هجدهم و بیستم تا بیست و سوم و دعای هر روز ماه مبارك رمضان و دعای افتتاح از جمله آنهاست. دعای عید فطر و دعا در مسیر نماز و قبل از نماز عید فطر و قربان نیز در این زمره می گنجد.

دعا برای امام زمان علیه السلام ضمن دعاهای ماه شعبان

دعاهای مهدوی ماه شعبان به صورت خاص و عام به مناسبت سوم و نیمه شعبان وارد شده اند. شایان ذکر است دعای کمیل برای نیمه شعبان هم وارد شده است؛ ولی به مهدویت نمی پردازد.

دعا برای صاحب الامر علیه السلام ضمن دعاهای ماه ذی الحجه

فرازهای دعاهای مهدوی در دعای عرفه و دعای موقف از علی بن الحسین علیه السلام قرار گرفته است.

دعا برای ولی عصر علیه السلام ضمن قنوت اهل بیت علیهم السلام

قنوت امام جواد و امام حسن عسکری و حضرت مهدی علیهم السلام به فرازهایی در مورد امامت و مهدویت پرداخته اند. همچنین امام رضا علیه السلام در قنوت نماز جمعه به فرازهای مهدوی اشاره می کند.

دعا برای حضرت مهدی علیه السلام ضمن دعای توسل

دعای توسل در توجه به اهل بیت علیهم السلام وارد شده است که در پایان آن توجه و توسل به امام عصر علیه السلام صورت می گیرد؛ همان گونه که در

صلوات ضراب اصفهانی نیز این سیر مشاهده می شود. از این رو شایسته است این صلوات در این نوع از ادعیه قرار گیرد.

استغاثه به حضرت مهدی علیه السلام و حجاب حضرت مهدی علیه السلام

حجاب و حرز و استغاثه هماهنگ با ادعیه و زیارات به ابعاد امامت و مهدویت اشاره دارند.

تیپ شناسی زیارات حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

زیارات حضرت مهدی علیه السلام به دو صورت در منابع حدیثی وارد شده اند:

صورت اول: زیارات وارده در خصوص حضرت مهدی علیه السلام است که فقط به زیارت ایشان می پردازد.

صورت دوم: زیارات حضرت مهدی علیه السلام که ضمن زیارات سایر معصومین علیهم السلام صورت می گیرد.

صورت اول: زیارات مخصوص حضرت مهدی علیه السلام

زیارات سرداب مقدس

سرداب مقدس دارای شش زیارت، ویژه امام دوازدهم علیه السلام است که هر یک با مضمونی متمایز از دیگری، به بیان سیمای وجودی و عمل کردی حضرت مهدی علیه السلام می پردازد.

زیارت حضرت مهدی علیه السلام هنگام رؤیت از امام باقر علیه السلام

زیارت امام مهدی علیه السلام هنگام رویت آن حضرت، بسیار مختصر است و محدود به سلام بر حضرت می شود ودر آن آمده است: «السلام علیک

ص:۱۵۱

یا بقیه الله فی ارضه».

زیارات مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از امام رضا علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام طبق توضیح سید بن طاووس از امام رضا علیه السلام مخصوص امام دوازدهم علیه السلام صادر شده است.

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه

این زیارت به نظر می آید از امام هادی علیه السلام صادر شده است و به مناسبت روز جمعه برای حضرت مهدی علیه السلام است.

صورت دوم: زیارات حضرت مهدی ضمن زیارات اهل بیت علیهم السلام

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت سایر اهل بیت علیهم السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در پایان زیارات اهل بیت علیهم السلام صورت می گیرد.

زیارت مطلقه حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارتی جامع برای ائمه علیهم السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت زهرا علیها السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام

زیارت حضرت مهدی علیه السلام در انتهای این زیارات مورد عنایت و توجه قرار می گیرد. همچنین در زیارت عاشورا از امام باقر علیه السلام به روایت علقمه بن محمد الحضرمی، فرازهایی در مورد مهدویت وجود دارد و می توان حضرت مهدی علیه السلام را با آنها زیارت کرد.

تأملی در زیارات مطلقه برای هر یک از ائمه

زیاراتی ماننـد زیارت جامعه کبیره و زیارت رجبیه برای زیارت هر یک از ائمه7 وارد شده اند ولکن به رغم مطلقه بودن آنها، شامـل زیـارات امـام عصـر علیه السـلام نمی شونـد؛ زیرا این زیـارات برای زیـارت هر یـک از ائمه علیه السـلام در کنار مزار و مشاهـد شـریف ایشان وارد شـده اند؛ چرا که وقتی موسـی بن عمران نخعی از امام هادی علیه السـلام درخواست تعلیم زیارتی کامل و جامع برای زیارت هر یک از ائمه می نماید؛ امام هادی علیه السلام در پاسخ او می فرماید:

اذا صـرت الی الباب فقف و اشهد الشهادتین و انت علی غسل فاذا دخلت و رایت القبر فقف... ثم أذن من القبر و کبرالله اربعین مره تمام مأه تکبیره، ثم قل: السـلام علیکم یا اهل بیت النبوه...(1)؛ هنگامی که با غسل زیارت به حرم رسـیدی، درآستانه درب حرم ایستاده، شهادتین بر زبان جاری می کنی و وارد حرم می شوی وآنگاه که قبر مطهر را دیدی، ایستاده واذن ورود

۱- عیون اخبار الرضا، ج۱،ص۳۰۵، ح۱، ب۶۸؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص۶۰۹؛ المزار ابن المشهدی، ص۵۲۴، ب۱، قسم ۵؛ بحـار الانوار، ج ۹۹، ص۱۲۷، ح۴: حـدثنا علی بن احمـد بن محمـد بن عمران الـدقاق و محمد بن احمد السـنانی وعلی بن عبدالوراق و الحسین بن ابراهیم بن احمد بن هشام المکتب قالو احدثنا محمد بن اسماعیل المکی البرمکی قال حدثنا موسی بن عمران النخعی قـال قلـت لعلی بـن محمـد بن علی بن موسـی بن جعفر بن محمـد بن علی بن الحسـین بن علی بن طـالب علیهم السلام علمنی یا بن رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قولا اقوله بلیغا کاملا اذا زرت واحدا منکم.

می طلبی وتکبیر می گویی؛ سپس بر اهل بیت پیامبر علیهم السلام سلام می نمایی.

زیارت رجبیه نیز شامل زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نمی شود؛ زیرا حسین بن روح نوبختی درباره آن می فرماید: «ایّ المشاهد کنت بحضرتها فی رجب تقول: الحمدلله الذی اشهدنا مشهد اولیائه...»،(۱) مشاهد هر یک از ائمه را در ماه رجب زیارت نمودی، چنین می گویی...

ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه

اشاره

ادعیه و زیارات صادره از ناحیه مقدسه و یا وارده در توقیعات به سه دسته تقسیم می شوند:

دسته اول:

ادعیه و زیارات وارده در توقیعات و یا صادره از ناحیه مقدسه متعلق به سایر معصومین علیهم السلام که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف آنها را تصحیح و یا تکمیل و در مواردی هم بیان می فرماید و به رغم باز خوانی آنها توسط حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف فرازی مهدوی و یا بیان گر مهدویت در آنها وجود ندارد. این دعاها به ترتیب صدور از معصوم عبارتند از:

۱. دعای عظیم الشأن از امام علی علیه السلام که محمد بن عثمان عمری آن را نقل و بر آن تأکید می کند.

۱- مصباح المجتهد، ص۸۲۱، ش ۸۸۵؛ المزار ابن المشهدی، ص۲۰۳؛ اقبال الاعمال، ج۳، ص۱۸۳؛ بحار الانوار، ج۵۳،ص۹۴، ح ۱۰۶، رویناها باسنادنا الی جدی ابی جعفر الطوسی فیما ذکره عن ابن عیاش قال حدثنا خیر بن عبدالله عن مولانا.

۲. دعای یمانی از امام علی علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشتباهات امیراسحاق استر آبادی را هنگام قرائت آن تصحیح می کند.

شایان ذکر است دعای کمیل از حضرت علی علیه السلام برای شب نیمه شعبان وارد شده است.

۳. دعای حریق از امام سجاد علیه السلام که حضرت مهدی علیه السلام آن را تکمیل می کند.

۴. دعای سمات از امام باقر علیه السلام که محمد بن عثمان العمری آن را نقل و بر اهتمام به آن تاکید می کند.

۵. دعای الحاح از امام صادق علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مناسک حج، کیفیت آن را برای ابونعیم انصاری بیان می کند.

۷. دعای عبرات از امام صادق علیه السلام که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آن را برای حل مشکلات به سید رضی الدین توصیه می کند.

۸. ادعیه ماه رجب.

۹. ادعیه ماه شعبان؛ توقیعاتی توسط محمد بن عثمان و حسین بن روح نوبختی از نواب خاص حضرت ولی عصر علیه السلام در خصوص آنها به ویژه روزهای سوم این دو ماه صادر شده است وآنها را ابن عیاش و محمد بن عبدالله تستری و قاسم بن علاء همدانی روایت می کنند و در بین آنها فقط دعای روز سوم شعبان فرازهایی مربوط به مهدویت دارد.(۱)

ص:۱۵۵

۱- مصباح المجتهد، ص۷۰۱ و ۷۰۳ و ۷۷۲ و ۸۰۵.

۱۰. دعاهای قنوت نماز اهل بیت علیهم السلام که آنها را احمد بن محمد بن عثمان البغدادی، برادر زاده محمد بن عثمان بن سعید العمری (ره) از مجموعه ای که عموی ایشان در اختیارش قرار می دهد، نقل می کند.

لازم به ذکر است ادعیه دیگری هم وجود دارند که از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف روایت شده اند و لکن به جهت اینکه به ابعاد و شئون حضرت نمی پردازند از آنها ذکری نخواهد شد. به خصوص که منابع آنها از میزان اعتبار لازم برخوردار نیست.(۱)

دسته دوم:

ادعیه و زیاراتی که از ناحیه مقدسه برای زیارت سایر معصومین علیهم السلام و یا مناسبت خاص وارد شده است و به امامت و مهدویت نمی پردازند؛ مانند زیارت رجبیه که به رغم صدور آن از ناحیه مقدسه، به جهت زیارت مشاهد هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده است و توضیح آن ضمن زیارات مطلقه برای هر یک از ائمه علیهم السلام گذشت.

زیارت عاشورا نیز که در آن به نام شهداء واقعه کربلا اشاره می شود؛ به رغم صدور آن از ناحیه مقدسه برای زیارت سیدالشهدا ارتباطی به امامت و مهدویت ندارد.(۲)

۱- جهت آشنایی با آنها به صحیفه ی مهدیه سید مرتضی مجتهدی باب ششم مراجعه شود.
۲- اقبال الاعمال، ج۳، ص۷۳، ب۲، فصل۱۴: فیما نذکره من زیاره الشهداء فی یوم عاشورا رویناها باسنادنا الی جدی محمد بن حسن الطوسی (ره)، قال حدثنا الشیخ ابوعبدالله محمد بن احمد بن احمد بن عیاش قال حدثنی الشیخ الصالح ابومنصور بن عبدالمنعم بن النعمان البغدادی (ره) قال خرج من الناحیه المقدسه سنه اثنین و خمسین و مأئین علی ید الشیخ محمد بن غالب الاصفهانی حین وفاه ابی (ره) و کنت حدیث السن و کتبت استأذن فی زیاره مولای ابی اعبدالله علیه السلام و زیاره الشهدا (ره) فخرج الی منه...

زیارت ناحیه مقدسه برای زیارت سیدالشهداء علیه السلام در روز عاشورا از ناحیه مقدسه صادر شده است و حضرت مهدی علیه السلام در آن می فرماید: «فلئن اخرتنی الدهور و عافنی عن نصرک المقدور ولم اکن لمن حاربک محاربا و لمن نصب لک العداوه مناصبا فلاندبنک صباحا و مساء و لابکین علیک بدل الدموع دما حسره علیک و تاسفا علی ما دهاک و تلهفا حق اموت بلوعه المصاب و غصه الاکتیاب»؛(۱) اگر زمانه مرا به تأخیر انداخت وفرصتی برای یاری ات پیدا نکردم و نبودم تا با دشمنانت مبارزه و مقابله کنم، هر صبح وشام برایت ندبه و ناله می کنم و به جای اشک برایت خون گریه می کنم واز داغ جانسوز ومصیبت جانکاهت تأسف می خورم وآه حسرت می کشم.

دسته سوم:

ادعیه و زیارات صادر از امام دوازدهم علیه السلام که ضمن طبقه بندی ادعیه و زیارات بر اساس صدور از معصومین علیهم السلام در همین فصل به آنها اشاره خواهد شد.

یاد آوری

همان گونه که پژوهش معارف مهدویت وبررسی مسأله نشان

۱- المزار مشهدی، ص۴۹۶، ب۱۸، قسم۴، خرج من الناحیه المقدسه الی احد الابواب؛ بحارالانوار، ج۹۸، ص۳۱۷، ب۲۴، زیارت۸ از مفید.

می دهد، صدور ادعیه وزیارات از ناحیه مقدسه مستلزم صدور از امام دوازدهم علیه السلام نیست و ممکن است دعا یا زیارت از امام دیگری صادر شده باشد و حضرت مهدی علیه السلام آن را تصحیح و یا تکمیل نماید و یا مورد توصیه و تاکید قرار دهد.

شیوه سوم: طبقه بندی بر اساس صدور از معصوم علیه السلام

اشاره

فایده علمی: ثمره علمی طبقه بندی به این شیوه، شناسایی میزان صدور ادعیه از اهل بیت علیهم السلام وباز شناسی ادعیه و زیارات مأثور مهدوی از غیر مأثور است. علاوه برآن سبب صدور دعا یا زیارت نیز شناخته می شود.

ادعیه و زیارات صادره از حضرت علی علیه السلام

دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن توصیف امام دوازدهم علیه السلام

ادعیه و زیارات صادره از امام سجاد علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در هر روز ماه مبارک رمضان؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهر جمعه؛

۳. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در موقف حج؛

۴. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در روز عرفه.

ادعیه و زیارات صادره از امام باقر علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن عرض تسلیت به مناسبت روز

ص:۱۵۸

عاشورا و پرداختن به مهدویت در روز عاشورا؛

۳. زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هنگام رؤیت آن حضرت؛

۴. دعای عهد «اللهم یا اله الالهه...».

ادعیه و زیارات صادره از امام صادق علیه السلام

۱.دعای معرفت به صورت مختصر و مفصل؛

۲. دعای غریق؛

۳. دعای عهد که چهل روز خوانده می شود؛

۴. دعا برای ظهور بعد از نماز ظهر؛

۵. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز حاجت؛

۶. دعا برای ظهور در ظهر عاشورا؛

۷. زیارت جامع ائمه علیهم السلام از راه دور.

ادعیه و زیارات وارده از امام کاظم علیه السلام

۱. دعا برای ظهور، بعداز نماز عصر؛

۲. دعا برای ظهور، ضمن تعقیب نماز.

ادعیه و زیارات صادره از امام رضا علیه السلام

۱. زیارت مطلقه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمان غیبت؛

۳. دعای شب نیمه شعبان؛

۴. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در قنوت نماز جمعه؛

۵. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهر جمعه؛

۶. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در زمان غیبت.

ادعیه و زیارات صادره از امام جواد علیه السلام

۱. دعا برای حضرت مهدی ضمن تعقیب نماز صبح؛.

۲. قنوت امام جواد علیه السلام .

ادعیه و زیارات صادره از امام هادی علیه السلام

۱. زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه؛

۲. دعا برای حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ضمن تعقیب نماز صبح؛

۳. قنوت امام جواد علیه السلام .

ادعیه و زیارات صادره از امام حسن عسکری علیه السلام

۱. قنوت امام حسن عسکری علیه السلام .

شایان ذکر است مواردی وجود دارد که به صدور دعا از امام خاصی اشاره نشده است؛ از جمله:

۱. دعایی مهدوی عن الصالحین۷؛

۲. دعای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف؛

۳. زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از برخی از امامان؛

۴. زیارت حضرت مهدی علیه السلام ضمن زیارت حضرت رضا علیه السلام .

ادعیه و زیارات خاصه صادره از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

۱. دعای معرفت

ابوعلی همام می فرماید: جناب عمری، نایب خاص امام علیه السلام دعای

معرفت را برای او املاء نموده است. سید بن طاوس هم آن را با متنی مختصر از ناحیه مقدسه نقل می کند.

۲. دعای فرج «اللهم عظم البلاء»

۳. دعای طلب صفات محموده «اللهم ارزقنا...»

مرحوم کفعمی در مصباح می فرماید: حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف این دعا را به شخص محبوس در زندان تعلیم نموده است. همچنین ایشان دعای طلب صفات محموده (اللهم ارزقنا توفیق الطاعه) را مروی از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف می داند.

۴. دعای افتتاح

احمد بن محمد بن عثمان البغدادی، دعای افتتاح را از مجموعه ای که عموی ایشان، محمد بن عثمان بن سعید العمری در اختیار او قرار می دهد، نقل می کند.

۵. صلوات ضراب اصفهانی

یعقوب بن یوسف، معروف به ضراب، این صلوات را از توقیع حضرت، به قاسم بن علاء آذربایجان روایت می کند.

۶. زیارت آل یس

زیارت فوق از ناحیه مقدسه صادر شده است وبه جهت توجه به امام عصر علیه السلام مورد توصیه وتأکید قرار گرفته است.

۷. زیارت ندبه

محمـد بن عبـدالله بن جعفر الحمیدی برای توجه به امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به دو زیارت فوق الذکر اشاره می کنـد که از ناحیه مقـدسه صادر شده اند و با مضامینی متفاوت از یکدیگر، به بیان سیمای وجودی و عمل کردی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازند.

۸. زیارات سرداب

سرداب به مکـان زنـدگی امـام زمان اطلاق می شود که هم اکنون در سامرا به عنوان سـرداب غیبت امام دوازدهم علیه السـلام مشهور است علت این مطلب این است که امام زمان آخرین بار در آن مکان دیده شده است.

۹. زیارتی دیگر

بعضی مشایخ محمد بن علی بن بابویه زیارتی را نقل می کند که مضمون آن بسیار قریب به مضمون زیارات سرداب است.(۱)

ص:۱۶۲

۱- ۱. بحـار الانوار، ج۹۹، ص۲۴۵، ش۸؛ قبس المصـباح، سـمعت الشـیخ اباعبدالله الحسـین بن الحسن بن بابویه رضی الله عنه بالری سنه اربعین و اربعمأئه یروی عن عمه ابی جعفر محمد بن علی ابن بابویه رحمه الله قال حدثنی بعض مشایخ القمیین قال... فنمت و انـا به مغموم فرایت فی النوم رجلاـ حسن الوجه حسن اللباس طیب الرایحه خلته بعض مشایخنا القمیین الـذین کنت اقرأ علیهم... فابتدانی و قال ارجع فیما انت بسبیله الی الله و استعن بصاحب الزمان ۷ و اتخذه لک مفزعا فانه نعم المعین و هو عصمه اولیائه المؤمنین ثم اخذ بیده الیمنی و قال زره و سلم علیه و رسله ان یشفع لک الی الله تعالی فی حاجتک فقلت له علمنی کیف اقول ... فتنفس الصـعداء و قال... و قل سـلام الله الکامل... به نظر می آید این زیارت تعلیم حضـرت صاحب الامر ۴ است و الله العالم.

جمع بندی و نتیجه گیری

بررسی منابع مهدویت نشان می دهد قریب به صد مورد دعا و زیارت بدون تکرار با مضامینی مطابق آیات وروایات درمورد امام دوازدهم علیه السلام از اهل بیت علیهم السلام صادر شده است وصدور مستمر و توجه مداوم ائمه علیهم السلام به آنها حاکی از اهتمام اهل بیت علیهم السلام به این آموزه درقالب ادعیه وزیارات است.

درنگی در سایر ادعیه وزیارات موجب جستار کامل تری در وادی معرفت خواهد بود. و تثبیت بیشتری از اعتقاد به مهدویت در جامعه منتظران به ارمغان می آورد.

دو. ادعیه و زیارات غیر مأثور

تأملی درادعیه و زیارات غیر مأثور

اشاره

مراد از ادعیه و زیارات غیرمأثور، ادعیه و زیاراتی است که در روایات اهل بیت علیهم السلام مورد اشاره قرار نگرفته اند و از ناحیه بزرگان امامیه به آنها پرداخته شده است. توجه به این مطلب لازم است که این حالت برخاسته از حالت التجاء و التماس علما است و این امر به معنی انشاء دعا از سوی آنها نیست؛ بلکه می تواند به نوعی خواسته و دغدغه ایشان که برگرفته از دعا و زیارات است را بیان نماید. به جهت تقریب به ذهن می توان دعای علما برای امام زمان را مثال زد

ص:۱۶۳

که به زبان فارسی می گویند: «خداوندا فرج امام زمان را برسان» که این دعا ریشه در روایات دارد و استفاده از این گونه دعا برای امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف به خاطر انس و الفت با دعاست و... برای بعضی بزرگان مانند سید بن طاووس و یا خواجه نصیر طوسی روی داده است.

ادعیه و زیارات الهامی در خواب

اشاره

برخی از ادعیه و زیاراتی که در خواب دیده شده اند از این قرار هستند:

دعا در دوران غیبت

سید بن طاوس در اشاره به ادعیه و زیارت الهامی در خواب می فرماید:

و رایت انا فی المنام من یعلمنی دعاء یصلح لایام الغیبه و هذه الفاظه: « یا من فضل آل ابراهیم و آل اسرائیل علی العالمین باختیاره و اظهر فی ملکوت السمات و الارض عزه اقتداره و اودع محمد صلی الله علیه و اله و اهل بیته غرائب اسراره، صل علی محمد و اله و اجعلنی من اعوان حجتک علی عبادک و انصاره»؛(۱) من در خواب، شخصی را دیدم که دعایی را برای زمان غیبت به من می آموزد و سپس دعای فوق را ذکر می کند.

ادعیه وارده در خاطر مؤلف

[ادعیه و زیاراتی که به ذهن مؤلف خطور نموده] و یا به نوعی بر

۱- مهج الدعوات، ص۳۹۶؛ بحارالانوار، ج۹۲، ص۳۳۶، ح ۷.

زبان او جاری شده است.

همان گونه که در ابتدای بحث اشاره شد، جاری شدن بعضی الفاظ دعا بر زبان بزرگان به جهت حالت التجاء و انس و الفت آنها با دعا و زیارت است که به نوعی دغدغه و فهم خود از ادعیه و زیارات را بیان می کنند و این امر ریشه در توجه ایشان به دعا دارد. مرحوم سید تحت عنوان «دعوات للمؤلف» نیز می فرماید: من الفاظ دعوات جرت فی خاطری فی الخلوات (از الفاظی که در هنگام تنهایی به ذهن مولف خطور کرده است)؛ چند دعا ذکر می کند؛ از جمله: «اللهم ان هذا الذی یخاطبک منی هو العقل الذی لم یزل موافقا لکم فی اقبالکم علی و اعراضکم عنی».(۱)

شایان ذکر است، آداب دعا و زیارت اقتضا می کند منتظران، به ویژه در مسأله مهدویت به ادعیه مأثور تمسک نمایند؛ هرچند انشاء ادعیه ای اندک از سوی بزرگانی چون سید بن طاووس صورت گرفته است و لکن نمی توان به استناد به آن به این شیوه توسل پیدا کرد؛ به خصوص در زمان معاصر که ممکن است روزنه ای برای برخورد ناصواب با مسأله مهدویت صورت گیرد. به همین روی ضمن آرزوی بخشش و مغفرت گذشتگان از علما، از عموم منتظران انتظار می رود توجه و توسل خویش را به ادعیه و زیارات وارده از معصومین علیهم السلام معطوف دارند.

۱- مهج الدعوات، ص ۴۰۰.

ادعیه و زیارات انشایی از ناحیه علما

الف) دعای توسل خواجه نصیر

بسم الله الرحمن الرحیم... اللهم صل و سلم و زد و بارک علی النبی الامی و... الغیبه الالهیه القائم بالحق و الداعی الی الصدق کلمه الله و امان الله و حجه الله الغالب بامرالله.(۱)

ب)دعای عدیله

این دعا طبق اشاره مرحوم آغابزرگ از فرازهای ادعیه و زیارات اهل بیت اخذ شده است و در قالب این الفاظ از اهل بیت وارد نشده است. به هر روی در آن آمده است:

«شهدالله انه لا اله الا هو... ثم الحجه الخلف القائم المنتظر المهدی المرجی الذی ببقائه بقیت الدنیا و بیمنه رزق الوری و بوجوده ثبتت الارض و السماء».(۲)

واکاوی ادعیه و زیارات انشایی توسط علما

مراد از این نوع دعا و زیارت، بکارگیری الفاظی با آهنگ دعا وزیارت با ادبیات غیر روایی وغیر صادره از معصوم است. جستار در ادعیه و

۱- مهج الدعوات، ص۴۲۵؛ مصباح کفعمی، ص۷۱۶.

۲- الذریعه، ج۹، ص۱۹۲، ش ۷۵۸ دعاء العدیله المبدو بآیه الشهاده... انشاء بعض العلماء قد شرح فیه العقائد الحقه مع الاقرار بها و التصدیق بحقیقتها و فصل فیه ما اجمل ذکره فی دعاء الوصیه و العهد الذی رواه الکلینی فی الکافی و اوله (اللهم فاطر السموات)... و ضمنه بعض فقرات دعاء الاعتقاد المروی فی مهج الدعوات الذی رواه علی بن مهزیار من موسی بن جعفر فدعا العدیله المشهور لم یکن بعین هذه الالفاظ المرتبه المرکبه کذلک مأثورا و لا فی کتب جمله الاحایث علی هذا النهج مسطورا ولکن فقراته مأخوذه من الادعیه.

زیارات نشان می دهد دعای توسل خواجه نصیر طوسی و دعای عدیله توسط علماء انشاء شده است؛ همچنین زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که در موارد ترسناک خوانده می شود نمی تواند مأثور باشد؛ چرا که فرازهای آن مانند «السلام علیک یا جاده الله، السلام علیک یا قطب العالم، السلام علیک یا امام المسیح» در هیچ روایت و یا دعا و زیارتی وارد نشده است؛ هر چند بعضی فرازهای آن مانند دعای عدیله از ادعیه دیگر گرفته شده است.(۱)

به همین لحاظ توسل به حضرت مهدی علیه السلام در آنها صورت نمی پذیرد و شایسته است منتظران به ادعیه و زیارات معصومین علیهم السلام توجه نموده و توسل از طریق آنها را در هر صورت انتخاب نمایند.

سنجش وبررسی اجمالی اعتبار ادعیه و زیارات مهدوی

بررسی ادعیه و زیارات در منابع اولیه مهدویت و طبقه بندی آنها نشان می دهد روش و منش علماء سلف بر نقل بی کم و کاست احادیث و روایات و اتصال آنها به معصوم است؛ به گونه ای که به رسم امانت داری حتی در ترویج و تبلیغ و نشر احادیث، در نظریات خود از عین الفاظ روایی استفاده می کنند و به رغم صدور فتوا به حفظ ساختار روایی اهتمام می ورزند. از این رو هنگام نقل در مواردی که انشاء یا املاء و یا خواب و امثال آن مورد استفاده قرار گیرد، به تناسب متن نسبت به آن تذکر داده و توضیحات لازم را ارائه

۱- المجموع الرائق، ج۱، ص۱۴۵.

می دهند.(۱) به رغم این اهتمام، به جهت حفظ میراث حدیثی در دوران غیبت اجازه نقل حدیث برای ناقل حدیث را لازم می دانند؛ چرا که احادیث اهل بیت علیهم السلام در سایه این روش از دسّ و تزویر و یا هر گونه تحریف و تصحیف و زیاده و نقصان و هر نوع خطر احتمالی دیگر محافظت می گردد. علاوه بر این در این حرکت روش مند و خرد ورز لازم است، اسناد روایت به شیخ اجازه و فردی که مجاز به نقل روایت است مشخص باشد و طریق وحلقه اتصال وارتباط ایشان به معصوم معین گردد.

بنابراین متون ادعیه و زیارات به عنوان یک میراث حدیثی محفوظ وصیانت شده، در اختیار ما قرار گرفته اند. از این رو دعا وزیارتی که مستندات و منابع آن مشخص است، مشکلی برای پذیرش ندارند و با بررسی سند آنها که خود پژوهش مستقلی می طلبد می توان از آنها دفاع کرد؛ به خصوص که در برخی از آنها مانند دعاهای معرفت، ندبه و عهد و دعا برای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مستندی صحیح ملاحظه می شود.(۲) تواتر معنوی ادعیه تعجیل فرج نیز صحت وقوت آنها را تأمین می کند. روش و منش محدثانی مانند کلینی، نعمانی، صدوق و طوسی در آثار ایشان هم حاکی از گرد آوری متون صحیح روایی است؛ بنابراین ادعیه و زیارات در این منابع؛ اعتبار لازم، جهت قبول

۱- بحار الانوار، ج۱، ص۴۶، و لو کان فی المتن اختلاف مغیر للمعنی نبیّنه.

۲- سند ادعیه مذکور در فصلنامه تخصصی انتظار موعود، ج۱، ص۲۵۱ و ج۱۸، ص۲۵۹ و شرح دعای عهد هرندی توسط محققین، صحیح ارزیابی شده است.

وپذیرش را دارا هستند.

لازم به ذکر است که در این میان ادعیه و زیاراتی هستند که حتی در منابع اولیه نیز سندی متصل به معصوم برای آنها ذکر نمی شود که در مقابل این دسته از ادعیه و زیارات باید گفت با توجه به سوختن دارالعلم و آتش زدن کتابخانه های شاپور اردشیر وزیر آل بویه و شیخ طوسی توسط حنابله بغداد و کتابخانه سید مرتضی و فاطمیون توسط مغولان در قرن پنجم و ششم، چه بسا اکثر نسخ اصلی و یا پشتیبان ادعیه و زیارات از بین رفته باشد(1) و در دوران بعد بر اساس نسخ پراکنده و مندرس دیگر که در اطراف و اکناف و یا در محفوظات علما وجود داشته است متون فعلی بازیابی و بازنویسی شده باشد.

و بخشی دیگر توسط بعضی علما بازسازی شده و اسناد آن بازشناسی شده است. از این قبیل می توان به کتبی از سید بن طاوس؛ چون اقبال الاعمال، جمال الاسبوع، مصباح الزائر و مهج الدعوات اشاره کرد که با طرق و اسناد خود به جدش، شیخ طوسی، ادعیه و زیارات غیر مستند در مصباح المجتهد را به صورت مستند گرد آوری و تدوین می نماید و به دفاع از ادعیه و زیارات می پردازد. ممکن است بخشی از ادعیه و زیارات در کتبی باشد که آن روز مشهور و معروف و مقبول و معتبر بوده است؛ به گونه ای که مؤلف به جهت شهرت، به ذکر دعا وزیارت، بدون سند بسنده نموده است؛

۱- ر ک: المنتظم، ذیل حوادث؛ اعیان الشیعه، ج۹، ص۱۵۹.

چنان که طبرسی در احتجاج به این مطلب اشاره کرده و می فرماید:

و لاناتی فی اکثر ما نورده من الاخبار باسناده اما لوجود الاجماع علیه او موافقته لما دلت العقول الیه او لاشتهاره فی السیر و الکتب... ؛(۱) در بیشتر موارد اسناد اخباری که نقل می شود آورده نشده است دلیل عدم نقل اسناد اخبار به خاطر اجماعی بودن مطلب و یا معقول بودن و یا مشهور بودن آن در سیره و کتب مؤلفین است.

مؤلف مزار کبیر نیز می فرماید: « فانی قد جمعت فی کتابی هذا من فنون الزیارات... مما اتصلت به من ثقاه الرواه السادات».(۲)

از این گذشته عمل مشهور فقهاء در برخورد و تعامل با متون ادعیه و زیارات که تا امروز در توجهات و توسلات ایشان به اهل بیت علیهم السلام دیده می شود، نشان گر تلقی علماء از متون ادعیه و زیارات به قبول است و این غیر از قول به جبران ضعف سند ادعیه و زیارات است؛ چرا که اگر عمل مشهور حدسی باشد برای فقیه کار آمد نیست و ضعف سند را جبران نمی کند و اگر حسی باشد به معنی وجود قرینه و یا دلیلی نزد مشهور فقها برای پذیرش این متون است که در این صورت نیز از باب رجوع به خبره و اِخبار و گواه عدلین بر مطلب، مورد استقبال قرار می گیرد و درمی یابیم مستندی نزد ایشان بوده است که به جهت گذشت زمان و گسست حلقات ارتباطی بین علوم، به دست ما

۱- الاحتجاج، ج۱، ص۷.

۲- المزار، ص۲۷.

نرسیده است.

در نتیجه مشکلی برای پذیرش ادعیه مستند وجود ندارد و برای دفاع از ادعیه و زیاراتی که سند مخدوش و یا ضعیفی دارند می توان به سیره متشرعه و یا قوت متن آنها تسمک کرد؛ همان گونه که یکی از محققین با اتخاذ این مبنا و عمل به این راه کار می فرماید: «استدرکنا علی المصنف طاب ثراه کثیرا من الطعون علی الخلفاء الثلاثه بمصادرها العامیه بعد ان قوینا المتن بما راینا مناسباً».(۱)

از این رو بهره گیری از این شیوه در ادعیه و زیارات استبعادی ندارد؛ به خصوص که توسل و توجه به اهل بیت علیهم السلام در طول دوران غیبت با این ادعیه و زیارات بدون هیچ گونه تشکیکی؛ از ناحیه بزرگان همواره ره توشه منتظران و نجوای شیفتگان ظهور حضرتش قرار گرفته است.

ادعیه و زیاراتی که رهیافتی به آنها جز خواب و رؤیا و یا کشف و شهود وجود ندارد قابل پذیرش نبوده ومستند قوی برای پذیرش آنها وجود ندارد. برخی زیارات نیز که از ناحیه عوام خوانده می شود مستند معتمدی ندارند. به جهت اشاره به نمونه ای از آنها می توان در جملات ذیل دقت نمود: «السلام علیک یا صاحب العصر و الزمان و یا خلیفه الرحمن و یا شریک القرآن الغوث و الامان من جور الزمان عجل الله تعالی فرجک و سهل الله مخرجک و رحمه الله و برکاته».

۱- بحار الانوار، ج۲۹، ص۴۵، ش۶ مقدمه محقق عبدالزهرا العلوی.

هر چنـد فرازهـای این زیـارت در بین ادعیه مهـدوی موجود است ولی دعـا یـا زیارتی به این مضـمون وارد نشـده است و دلیل معتـبری بر پـذیرش آن و امثـال آن وجـود نـدارد. و بهـتر اسـت منتظران نیز از آنـان بپرهیزنـد و از طریـق ادعیـه وارده از نـاحیه معصومین علیهم السلام به امام عصر علیه السلام توجه وتوسل جویند.

نتیجه گیری

سیر ورود ادعیه و زیـارات در منابع معتبر روایی نشان می دهـد آنها نیز از جمله معارف حـدیثی ومیراث روایی اهل بیت علیهم السـلام به شـمار می آینـد. مضـمون آنهـا معـارفی بس ژرف و عمیـق در حـوزه کلاـم و اعتقـادات؛ به خصوص آموزه امـامت ومهدویت می پردازد که به صورت مستند، توسط محدثان بزرگ شیعه تهیه، تنظیم و تدوین شده اند.

نگاهی کلی به ادعیه و زیارات نشان می دهد، محتوای آنها هماهنگ با آیات ومطابق با روایات به روشـی خاص، ویژگی های شخصـی ونوعی حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف را تبیین و توصیف می کنند. بنابراین فصل مستقلی در پژوهش برای بیان سیمای وجودی و عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات قرار می گیرد.

ص:۱۷۲

فصل سوم: سیمای وجودی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

اشاره

ص:۱۷۳

مقدمه

شناخت ابعاد و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان انسان کامل، موجب ارتباطی وثیق ومطمئن با این آموزه در عصر غیبت خواهد شد؛ چرا که موعود در اندیشه اسلامی دارای چهره ای معین وماهیتی مشخص می باشد. جستار در ادعیه و زیارات نشان می دهد می توان در سایه متون غنی وقوی آنها آموزه امامت ومهدویت به ویژه شخصیت امام دوازدهم علیه السلام را تبیین کرد و چهره ای نیکو از این مسأله ترسیم نمود. در این قسمت از پژوهش تلاش خواهد شد سیمای وجودی حضرت در ادعیه و زیارات مورد واکاوی قرار گیرد.

۱. ماهیت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه وزیارات

الف) نام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هم نام پیامبر است.

نام امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات حضرت، همان نام پیامبر

ص:۱۷۴

اعظم صلی الله علیه و آله و سلم است. در ادعیه و زیارات وارد شده است: « اللهم فاظهر لی ولیك و ابن بنت نبیك المسمی باسم نبیک».(۱)

در بعضی از ادعیه انشایی نیز این مضمون وارد شده است: «فاظهر اللهم لنا ولیك و ابن ولیك و ابن بنت نبیك المسمی باسم رسولك صلی الله علیه و آله و سلم».(۲) بنابر این حضرت، هم نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. به جهت اشاره به این مطلب در دعای شب بیست و سوم ماه مبارک رمضان آمده است: «اللهم كن لولیك القائم بامرک الحجه، محمدبن الحسن المهدی علیه السلام»؛ بنابراین دعا، نام وجود مبارک حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف «محمد» است.(۳)

ب) نسب حضرت مهدی علیه السلام

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در امتداد سلسله جلیله امامت به عنوان آخرین امام در بیت امام عسکری علیه السلام متولد شد. طبق آنچه در روایات وارد شده و در تاریخ مورد تأیید قرار گرفته است، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهمی همانند زیارت آل یس و دعای ندبه آمده است: «سلام علی آل یس»(۴) به نظر همه کارشناسان و صاحب نظران تفسیر، مراد از «یس» پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم

ص:۱۷۵

۱- المزار، ص۶۶۵.

۲- بحار الانوار، ج۸۳، ص۲۸۵.

۳- اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۹۱.

۴- .۱ الاحتجاج، ج۲، ص۳۱۶؛ المزار، ص۷۵۲.

است؛ همان گونه که از این زیارات استفاده می شود نسب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می رسد.

در دعای بعداز ظهر روز جمعه، هم از امام باقر علیه السلام در خصوص نسب حضرت آمده است «اللهم اشتر منی نفسی الموقوفه علیک المحبوبه لامرک بالجنه مع معصوم من عتره نبیک صلی الله علیه و آله و سلم» طبق این دعا نیز امام عصر علیه السلام از عترت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم است.(۱)

عترت از ماده «عتر» به معنی حلقه اتصال جدایی ناپذیر است واین فراز گویای این واقعیت است که تصور مهدویت بدون توجه به خاندان وحی و بیت امامت معنی نخواهد داشت؛ چرا که مهدویت بدون ایشان، به نوعی گرایش به انحراف ومدعیان دروغین است.

در دعای ندبه درباره نسب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «این ابن النبی المصطفی و ابن علی المرتضی و ابن خدیجه الغراء و ابن فاطمه الکبری» در ادامه به صورت شفاف می فرماید: «و صل علی محمد جده و رسولک السید الاکبر و علی ابیه سید الاصغر و جدته الصدیقه الکبری فاطمه بنت محمد».(۲)

بنابر این همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از نسل پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم است. ایشان فرزند علی و فاطمه زهرا علیها السلام ودر میان فرزندان ایشان از نسل سید الشهدا علیه السلام است. همان گونه که در دعای شب سوم شعبان در اشاره به این حقیقت می فرماید:

«اللهم انی اسئلک بحق المولود فی هذا الیوم الموعود بشهادته قبل

ص:۱۷۶

۱- مصباح المتهجد، ص۳۷۵، ش۵۰۲، ۱۱۲.

۲- المزار، صص ۵۸۳-۵۷۹.

استهلاله و ولادته بکته السماء و من فیها والارض و من علیها و لایطاء لابتیها قتیل العبره و سید الاسره الممدود بالنصره یوم الکره المعوض من قتله ان الائمه من نسله و الشفاء فی تربته».(۱)

طبق این دعا دیگر توجیهی برای مهدویت از نسل امام حسن مجتبی علیه السلام باقی نمی ماند! و این همان دانش افزایی ادعیه و زیارات است.(۲)

آنچه در ادامه می توان گفت و از ادعیه و زیارات بر می آید بنوت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف برای امام عسکری علیه السلام است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

«سلام الله و برکاته و تحیاته علی مولای صاحب الزمان... و خلف الحسن الاما م الموتمن و القائم المعتمد».(۳)

در دعای دیگری آمده است: «وصل علی ولی الحسن وصیه ووارثه»(۴).

بنابراین در خصوص نسب حضرت در ادعیه و زیارات می توان چنین نتیجه گرفت که امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است و

ص:۱۷۷

۱- مصباح المتهجد، ص۸۲۶.

۲- دلیل این که چرا بعد از سید الشهدا امام بعدی در ادعیه و زیارات به عنوان حامل نسل امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف وارد نشده، خارج از این پژوهش است. و با وجود بیان سلسله امامت و روایات و تاریخ، خللی به این بحث وارد نمی آید؛ به خصوص که ادعیه و زیارات دانش مکمل و متمم روایات است و طبیعی است که به بعضی از موارد اشاره ای نداشته باشد، شاید هم به دست ما نرسیده است.

۳- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.

۴- مصباح الزائر، ص۴۴۱؛ بحار انوار، ج۹۹، ص۱۰۲.

این سلسله منتهی به سید الشهدا، امیر المؤمنین و فاطمه زهرا و سر سلسله آن خاتم انبیا۶ است، بنابراین حضرت مهدی علیه السلام از سادات بنی هاشم و حسینی است و فرزند امام حسن عسکری علیه السلام می باشد.

۲. ویژگیهای شخصی حضرت مهدی علیه السلام

تأملی در تفاوت کنیه، لقب وصفت

ادعیه و زیارات مملو است از کنیه و القاب و صفاتی که هر یک به نوعی بیان گر شخصیت امام دوازدهم علیه السلام هستند؛ به رغم وجوه مشترکی که بین آنها وجود دارد، در پاره ای از موارد تفاوتهایی بین آنها دیده می شود. هر چند هر یک از آنها فرق اساسی با دیگری ندارد و همه آنها در راستای بیان شخصیت حضرت مهدی علیه السلام هستند؛ لکن به جهت تبیین بهتر ابعاد مسأله به تفاوتهایی ضمن توضیح آنها اشاره می شود.

کنیه: استفاده از کنیه در زبان عرب برای تعریف ویا برای تعظیم است، هرچند، گاه برای تحقیرشخص نیز مورد استفاده قرار می گیرد. به نظر می آید با توجه به فضای مهدی ستیزی زمان امام دوازدهم علیه السلام کنایه، گزینه مناسبی برای معرفی مسأله امامت ومهدویت باشد؛ به خصوص که می تواند به صورت غیر مستقیم، عظمت آن حضرت را نیز برای اهلش بیان نماید.

لقب: لقب بر مسمای مشهور وفراگیر اطلاق می شود. القاب حضرت مهدی علیه السلام از تحقق کامل اهداف خلقت وکار کرد امامت به دست امام

ص:۱۷۸

دوازدهم خبر می دهند؛ چرا که با اقدامات آن حضرت، تمام ارزشها در جامعه مشهور ومعروف ونهادینه وفراگیرخواهد شد.

صفت: صفت در مقام تمجید ونکو داشت و بزرگداشت استفاده می شود، در حقیقت صفات بیان گر حالات نیکوی امام هستند. بنا بر این، صفات نمی توانند همانند القاب به اقدامات فراگیر حضرت بپردازند و از کنایه نمی توان انتظار داشت به مثابه صفات، تصویر روشنی از امام ترسیم نمایند؛ هر چند در تمام آنها به بزرگی از آن امام همام یاد می شود.(۱)

کنیه های امام دوازدهم علیه السلام

سیاست شوم عباسیان مبنی بر قطع رابطه امام علیه السلام با مردم موجب شد، بخشی از زندگی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به دوران اختفا و پنهان زیستی اختصاص یابد. به همین لحاظ بیت امامت ناگریر به اتخاذ روشی غیر مستقیم برای معرفی چهره موعود بر آمد که از مزایای آن، عدم جلب توجه دستگاه خلافت عباسی نسبت به تبیین ویژگی های شخصی امام دوازدهم علیه السلام می باشد.

ساختار کنیه نزد عرب شامل کلماتی می شود که در ابتدای آنها واژه « اب، ام، ابن، بنت» قرار می گیرد.(۲) بنابراین معیار، کنیه های امام دوازدهم علیه السلام در ادعیه و زیارات در این قالب شناخته شده اند. مرور

۱- الفروق اللغویه، صفحات ۴۵۸ و ۳۴۵ و ۵۲ .

۲- تاج العروس، ج ۲۰، ص ۱۳۴.

ساختار ادبیات عرب نشان می دهد «کنایه» راهکار مناسبی برای شناسایی معارف این آموزه به شمار می آید و می تواند رسالت تبیینی مناسب از این مسأله را بر عهده گیرد؛ چرا که شیوه ویژه ای درانتقال معارف به مخاطب در این ساختار لحاظ شده است. به همین روی، استفاده از «کنایه» به این امر مهم اختصاص یافت.

بررسی «کنایه» نشان می دهد استفاده از این واژه برای تعریف وتبیین مکنی است و همان هدفی رانشانه می رود که اسم آن را نسبت به مسمی اثبات می کند؛ با این تفاوت که «کنایه» برای تعظیم وگاه نیز برای تحقیر به کار می رود. تحقیقات نشان می دهد «کنایه» همیشه مأثور نیست ودر پاره ای از موارد غیر مأثور است؛ به عنوان نمونه می توان به کنیه «ابا صالح» برای امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره کرد که در منابع روایی وارد نشده است و این امر موجب اختلال در بیان سیمای مکنی نمی شود؛ هر چند «کنایه» وارده در احادیث و ادعیه و زیارات، قدرت بسیار زیادی در تبیین ویژگی های شخصی مکنی دارند؛ چرا که از زاویه ای دقیق و عمیق به آموزه مورد نظر پرداخته اند. به جهت اشاره به آنها در مسأله مهدویت در ادعیه وزیارات فرازهایی آمده است که به آنها ضمن مطلب اشاره خواهد شد.

کاوش فضای سیاسی حاکم بر آموزه امامت ومهدویت نشان می دهد دشمنان هرگز قادر به مبارزه صریح و آشکار با این مسأله نشدند و جامعه اسلامی نیز چنین ستیزشی را تحت هیچ شرایطی تحمل نمی نمود؛ از این رو دشمنان در پی تخریب این مسأله بر آمدند ودر پی

ص:۱۸۰

تخریب وستیزش امامت ومهدویت فتنه ها بر افروختند تا بتوانند در سایه آن از عظمت و ابهت مهدویت بکاهند. به جهت اشاره به این مطلب در حدیثی نبوی آمده است «بابی ابن خیره الاماء ابن النوبیه الطیبه الفم المنتجبه الرحم ویلهم لعن الله الاعیبس وذرصاحب الفتنه لعن الله الاعیبس».(۱)

ساختار کنایی موجود در دعا وزیارت می تواند به خوبی با سیاه نمایی مهدی ستیزان مبارزه نماید؛ چرا که ادبیات آن اگر چه ازسوی عرب گاه برای تحقیر مورد به کار برده می شود ولکن کنایه همواره در مقام تعظیم شخص مورد استفاده قرار گرفته است و می تواند در مسأله مهدویت بر شکوه هر چه بیشتر آموزه مهدویت و اهمیت آن در اندیشه اسلامی به عنوان اندیشه راهبردی تأ کید نماید و ساختار آنها موجب می شود به عنوان یک مسأله اساسی وبنیادین از سوی جامعه مورد استقبال قرار گیرد.

بررسی کنیه های امام دوازهم عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین می نماید که استفاده از «کنایه» در ادعیه و زیارات به جهت یاد آوری ابهت و شکوه هر چه بیشتر مهدویت و جایگاه رفیع آن حضرت۷ در اندیشه اسلامی است. در باره راز تعدد آنها نیز می توان به این مطلب اشاره نمود که مجد و عظمت حضرت به اندازه ای است که بیان ویژگی های شخصی آن حضرت نیاز به استفاده از کنیه های متعددی دارد تا امکان ترسیم ویژگیهای شخصی امام عصر علیه السلام در سایه آنها پدید آید. به همین لحاظ

۱- کافی، ج۱، ص۳۲۳، ح۱۴ .

در این قسمت از پژوهش به ویژگیهای شخصی حضرت در آنها به ترتیب ذیل به صورت کلی اشاره می شود:

الف) نسب امام زمان علیه السلام: به جهت اشاره به آن در ادعیه آمده است«این ابن النبی المصطفی وابن علی المرتضی و ابن خدیجه الغراء و ابن فاطمه الکبری»؛(۱) حضرت مهدی علیه السلام از خاندان پیامبری است که برگزیده خداوند متعال است و ذریه او در وصیش علی مرتضی قرار گرفته است. او فرزند خدیجه کبری و فاطمه زهرا است، او فرزند بهترین بندگان مقرب خدا و نیکان روزگار است.

ب) تبارشناسی امام زمان علیه السلام: حضرت مهدی علیه السلام فرزند افرادی بخشنده و فداکار و کریم و وفادار است. اجداد طاهرین آن حضرت، همگی پاک و مطهر و معصومند؛ بنابر این هرگز شخصی قادر نخواهد بود با تظاهر به تشریفات بیت امامت جایگزین آن امام همام گردد. برای بیان این منظور در ادعیه آمده است:

بابی انت و امی و نفسی لک الوقاء و الحمی، یابن الساده المقربین، یابن النجباء الاکرمین، یابن الهداه المهدیین، یا بن الخیره المهذبین، یا بن الغطارفه الانجبین، یا بن الاطائب المطهرین، یا بن الخضارمه المنتجبین، یابن القماقمه الاکرمین.(۲)

ج) سیمای پدیدارشناسی مهدی علیه السلام: رسالت کنیه، ترسیم تصویری شفاف وگویا از مکنی است. از آنجا که کنیه های امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقام

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۰ .

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۰ .

بیان ویژگی های شخصی حضرت وارد شده اند، در آنها به حقایقی پرداخته می شود که ماهیت و شخصیت آن امام را مورد شناخت قرار دهد. به همین روی طبق محتوای آنها امام عصر علیه السلام چون ماه تابان وچراغ فروزان و ستاره ای درخشان، راه مستقیم را به جویندگان حقیقت نشان می دهد و همانند نشانه ای گویا، راهنمای جامعه به شمار می آید؛ به ویژه که حضرت مهدی علیه السلام از تبار صاحبان دانش و سنتهای پسندیده است به جهت اشاره به این مطلب، در ادعیه مهدوی آمده است:

یابن البدور المنیره، یابن السرج المضیئه، یابن الشهب الثاقبه، یابن الانجم الزاهره، یابن السبل الواضحه، یابن الاعلام اللائحه، یابن العلوم الکامله، یابن السنن المشهوره، یا بن المعالم المأثوره، یابن المعجزات الموجوده، یابن الدلایل المشهوره، یابن الصراط المستقیم، یابن النباء العظیم، یابن من هو فی ام الکتاب لدی الله علی حکیم، یابن الآیات البینات، یابن الدلایل الظاهرات، یابن البراهین الواضحات الباهرات یابن الحجج البالغات.(۱)

د) انسان کامل: مهدویت، استمرار نبوت وختم ولایت است؛ چرا که او دارای تمام فضایل اخلاقی وکمالات انسانی است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه آمده است: یابن النعم السابغات، یابن طه و المحکمات، یابن یس و الذاریات، یابن الطور و العادیات، یابن من دنی فتدلی(۲).

۱- المزار الکبیر، ص ۵۸۰ .

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۰ .

او عصاره نبوت و ثمره ولایت و مستجمع همه کمالات است. به گونه ای که حضور او در نظام آفرینش، تداعی بخش حضور دو باره پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله، علی مرتضی، فاطمه زهرا، وائمه هدی علیهم السلام و همه ی خوبان است؛ چرا که او انسان کامل است و می تواند الگوی مجسم کمالات آرمانی جامعه قرار گیرد.

۳. القاب امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

القاب گوناگونی برای امام عصر علیه السلام در ادعیه و زیارات وارد شده است. به رغم تکریم و تمجید از امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف با زبان کنایی، القاب نیز بیان گر شخصیت جهانی وابعاد فراگیر حضرت مهدی علیه السلام هستند و به معرفی غیر مستقیم ایشان می پردازند. در این قسمت از پژوهش به القاب حضرت اشاره خواهد شد:

۱. حجت

این لقب را می توان در دعایی که در دوران غیبت توصیه شده است یافت نمود که متن آنان چنین است: «اللهم عرفنی حجتک فانک ان لم تعرفنی حجتک ضللت عن دینی».(۱)

طبق این فراز، امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف حجت خداوند متعال را در عصر ظهور در سرتاسر مجموعه هستی تمام خواهد نمود.

۱- کافی، ج۱، ص۳۳۷؛ الاحتجاج، ج۲، ص۳۱۷ بامتنی متفاوت.

۲. ولی

این لقب به ضـمیمه القاب دیگر نیز در دعایی که به مناسـبت غیبت، مورد توصـیه قرار گرفته، وارد شده است و به ولایت عالم گیر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر همگان اشاره دارد. در ادعیه آمده است:

«و امرک ینتظر و انت العالم غیر معلم بالوقت الذی فیه صلاح امر ولیک».

موارد دیگر

۱. رضیتک یا مولای اماماً و هادیاً و لیاً و مرشداً

۲. أنت الولوی الذی لا تدافع

۳. زیارت آل یاس

۳. خلف صالح

لقب «خلف صالـح» به جهت اصـلاح جـامعه جهـانی در عصـر ظهور نویـد می دهـد. در ادعیه چنین آمـده است: «و صـل علی الخلف الصالح الهادی المهدی».(۱)

۴. موعود

لقب موعود، تحقق وعده الهی آمدن موعود را بشارت می دهد. در دعای شب نیمه شعبان در مورد آن چنین وارد شده است: «اللهم بحق لیلتنا و مولودها و حجتک و موعودها».(۲)

۱- غیبت طوسی، ص۲۷۹.

۲- مصباح المتهجد، ص۸۴۲.

۵. غائب مستور

این لقب در ادامه فرازهای دعای قبلی موجود است وبه آن چنین اشاره می شود: «... نورک المتألق و ضیاوک المشرق و العلم النور فی طخیاء الدیجوز الغائب المستور جلّ مولده و کرم محتده».(۱)

البته در بعضی ادعیه فقط به لقب «غائب» اشاره شده و چنین آمده است: «و الغائب فی خلقک».(۲)

۶. قائم

در خصوص لقب قائم که از القاب مشهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است، ادعیه و زیارات زیادی وجود دارند که نهضت فراگیر مهدوی را یاد آوری می نمایند؛ برای اشاره به این لقب در ادعیه مهدوی آمده است: «اللهم وصل علی ولی امرک القائم المؤمل و العدل المنتظر»؛ (۳)

«اللهم بلغ مولانا الامام الهادی المهدی القائم بامر الله»؛(۴) «اللهم کن لولیک القائم بامرک».(۵)

۷. منتظر

انتظار حضرت مهدی، پیشینه ای طولانی دارد و از دیر زمان، انبیاء

۱- مصباح المتهجد، ص۸۴۲.

۲- بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۲.

۳- مصباح المتهجد، ص ۵۸۰؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۱۰۲ با القائم بامرک.

۴- المزار الکبیر، ص۶۶۴؛ بحار الانوار، ج۸۳، ص۲۸۵.

۵- اقبال الاعمال، ص۱۹۱.

و اولیاءعلیه السلام به امید آمدنش روزگار سپری کرده اند. ادعیه و زیارات در بیان این حقیقت به لقب منتظر چنین اشاره می کنند: «اللهم وصل علی ولی امرک القائم المومل و العدل المنتظر»؛(۱)

«... و اتقرب الیک بالامام المنتظر المهدی».(۲)

۸. مهدی

این لقب مشهور، در ادعیه و زیارات زیادی وارد شده است وهدایت گسترده جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را خاطر نشان می سازد و در ضمن ادعیه ای که به مناسبت القاب دیگر به آنها اشاره شد، مورد توجه قرار گرفت. به همین جهت فقط به ذکر آدرس آنها اکتفا می شود.(۳)

مرور مسأله مهدویت نشان می دهد کارکرد گرایی این آموزه، اختصاص به جامعه اسلامی ندارد ورسالت امام دوازدهم امری فرا ملیتی است ودامنه آن به ممالک اسلامی محدود نخواهد شد. به جهت اشاره به این مطلب در زیارت امام دوازدهم علیه السلام آمده است: «السلام علی مهدی الامم وجامع الکلم». تحلیل وبررسی القاب امام دوازدهم حکایت از جهانی بودن این آموزه دارد، به همین روی ادعیه وزیارات در مقام تبیین چهره ای کارکرد گرا در عرصه جهانی از موعود بر آمده وبر وابستگی نجات ورهایش جامعه از مشکلات به حرکت در

۱- مصباح المتهجد، ص ۵۸۰.
۲- بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۸.
۳- بحار الانوار، ج ۹۲، ص ۳۳۸؛ کمال الدین، ص ۵۱۳ و رک: غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ المزار الکبیر، ص ۶۶۴.

سایه موعود تأ کید می نمایند وعامل اصلی نجات بخشی موعود باوران، شخص حقیقی موعود بر می شمارند. بنابر این رسالت القـاب، تأکیـد بر کـارکردگرایی فراگیر موعود در انـدیشه اسـلامی است، به نظر می آیـد این انـدیشه در مقابـل انـدیشه منجی گرایان ومدعیان دروغین مقاومت نموده و بیان گر سیر تحول جوامع در آینده جهان به سوی موعود باوری می باشند.

شمایل حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

شمایـل حضـرت مهـدی در ادعیـه و زیـارات، نمـود چنـدانی نـدارد؛ چراکه درادعیه و زیـارات، چهره آرایی از امـام دوازدهم صورت نمی گیرد؛ ولکن با نگاهی گـذرا می توان شـمایل حضـرتش را در ادعیه و زیارات در فراز زیر ارزیابی نمود و به دور نمایی از آن دست یافت. در دعای عهد به جهت اشاره به آن آمده است: «اللهم ارنی الطلعه الرشیده و الغره الحمیده».(۱)

امـام دوازدهم عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف چهره ای زیبا و درخشان دارد. نگاه به آن حضـرت، چشم را می نوازد و موجب ازدیاد شور ونشاط در بیننـدگان آن سـیمای نورانی خواهد شد. به رغم معنی مذکور، این فراز می تواند اشاره به عصـر طلایی ظهور با حضور نگین آفرینش در جامعه باشد که بر زیبایی جهان با رونمایی از چهره آفتاب می افزاید؛ هر چند قبول معنی اول نیز دور از واقعیت نیست.

۱- بحار الانوار، ج۸۳، ص۲۸۵.

صفات امام مهدی علیه السلام

اشاره

حضور انسان کامل در هر عصر وبرای هر نسل، سنتی الهی وقانونی حاکم بر نظام آفرینش به شمار می آید؛ چراکه «لو بقیت الارض بغیر امام لساخت».(۱) حضور انبیاء الهی در طول تاریخ به لحاظ این سنت الهی است. به همین روی پس از ختم نبوت و پایان رسالت، امامت استمرار رسالت شناخته شده است. مرور صفات امام در ادعیه و زیارات نشان می دهد تفاوت صفت با کنیه در نگرش جزئی آن به موصوف با رویکرد تمجید و ستایش است؛ به گونه ای که برای مخاطب، امکان ترسیم تصویری مناسب از موصوف فراهم می آید.

صفات امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات مهدوی در مقام توضیح وتبیین انسان کامل از ائمه علیهم السلام صادر شده اند و بیانگر نکاتی چون شباهت های حضرت مهدی علیه السلام به انبیاء گذشته و نظیر آن می باشند. این در حالی است که کنیه به ترسیم تصویری برابر مسمی با روی کرد تعظیم وگاه برای تحقیر به صورت کلی می پردازد و به بیان ابعاد شخصیت مسمی نمی پردازد.

تفاوت صفت با لقب در این است که صفت دامنه مشخص ومحدودی رابرای موصوف تعیین می کند؛ به عنوان نمونه وقتی در دعاء امام عصر علیه السلام به عنوان کشتی نجات توصیف می شود، نجات برای افرادی اتفاق خواهد افتاد که به امام زمان علیه السلام گرایش پیدا کنند؛ لکن

۱- کافی، ج۱، ص۱۷۹، ح۱۰ .

لقب به بیان ابعاد فراگیر، همانند قیام می پردازد.

بررسی ساختار صفت نشان می دهد، توسعه بیان آن خصوصیت و شأن را نیز در بر می گیرد؛ هر چند می توان از تحلیل آن نتیجه گرفت که تفاوت صفت با شأن در این است که صفت به بیان ابعاد مشترک موصوف با همتای مشترک آن می پردازد و موضوع آن بررسی وجوه مشترک بین امام علیه السلام و شخصیتی برابر او، نظیر پیامبر صلی الله علیه و آله است ولکن شأن به جایگاه اختصاصی امام علیه السلام وعلو مرتبه او می پردازد؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی تابد.

در تفاوت صفت با خصوصیت نیز می توان گفت: خصایص به بیان وصف اختصاصی وویژه به موصوف می پردازند ودرصورت عدم لحاظ این مطلب، خود وصفی از موصوف به شمار می آیند(۱) . ازاین رو در این قسمت از نوشتار به صورت مستقل به صفات اشاره می شود.

صفات امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات را می توان به دو دسته تقسیم کرد:

دسته اول: اوصاف وجودی حضرت مهدی علیه السلام که در این قسمت از پژوهش به تناسب سیمای وجودی امام عصر علیه السلام از منظر ادعیه و زیارات به آنها اشاره می شود.

دسته دوم: اوصاف عمل کردی حضرت مهدی علیه السلام که به آنها در فصل بعدی این نوشتار به مناسبت بحث از سیمای عمل کردی امام عصر

۱- فروق اللغه ابو هلال، صص ۵۲ و ۳۴۵ و ۴۵۸ .

پرداخته خواهد شد.

شایان ذکر است، به رغم تبیین شخصیت امام دوازدهم علیه السلام، در ادعیه و زیارات با استفاده از کنیه ها و القاب، صفات امام دوازدهم علیه السلام نیز به صورت شفاف تر و بر جسته تر و با روی کرد ستایش و بزرگداشت، بیان گر ابعاد، حالات و شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف هستند و به نکوداشت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از زبان معصومین علیهم السلام می پردازند. ازاین رو در این قسمت از پژوهش به صورت مستقل به آنها اشاره می شود.

۱. مؤید و منصور

در ادعیه و زیارات متعددی از حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به عنوان امامی مؤید و منصور از جانب خداوند متعال یاد می شود؛ در زیارت عاشورا به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «فاسال الله الذی اکرم مقامک و اکرمنی بک ان یرزقنی طلب ثارک مع امام منصور من اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله و سلم».(۱)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است و اهل بیت علیهم السلام تعلیم مهدی باوران فرموده اند، نصرت و پیروزی خداوند متعال از آن مهدی آل محمد علیهم السلام است. واهل ایمان با توجه به تحقق این وعده الهی برای امام دوازدهم علیه السلام آن را از خداوند متعال طلب می کنند.

در فرازهای بسیاری از ادعیه و زیارات به این صفت اشاره شده است؛ از جمله در دعا برای سلامتی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است: «اللهم ولیک فلان فاحفظه من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه و عن شماله و من

۱- مصباح المتهجد، ص۷۷۴.

فوقه ومن تحته».(۱)

در زیارت حضرت نیز آمده است: «السلام علیک یا محفوظا بالله».(۲) در فرازی دیگر آمده است: «اللهم انی انشدك بایوائک علی نفسک لاولیائک لتظفرنهم بعدوك وعدوهم ان تصلی علی محمد».(۳) و همچنین در دعا برای حضرت در شب بیست و سوم ماه مبارك رمضان چنین وارد شده است: «اللهم کن لولیک فلان بن فلان فی هذه الساعه و فی کل ساعه ولیا و حافظا و ناصرا و دلیلا و قاعدا و عونا».(۴)

در دعا برای تعجیل فرج نیز آمده است: « اللهم عجل فرجه و ایده بالنصر و انصر ناصریه و اخذل خاذلیه».(۵)

در فراز دیگری این گونه وارد شده است: «اللهم و الداعی الیک و القائم بالقسط من عبادك الفقیر الی رحمتک و المحتاج الی معونتک... فاشدد اللهم ازره بنصرك».(۶)

در دعای دیگری آمده است: «اللهم وصل علی ولی امرك القائم المؤمل و العدل المنتظر احففه بملائکتک المقربین و ایده بروح القدس یا رب العالمین».(۷)

ص:۱۹۲

۱- کافی، ج۲، ص۵۴۸؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۸ با اندکی اختلاف ؛ کافی، ج۴، ص۱۶۲ با اندکی اختلاف (دعا برای سلامتی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف)

۲- المزار، ص۵۶۹.

۳- کافی، ج۳، ص۳۲۵.

۴- کافی، ج۴، ص ۱۶۲؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۹۱ با اندکی اختلاف.

۵- کمال الدین، ص۵۱۳.

۶- مصباح المتهجد، ص۱۵۹و ۱۶۰.

۷- مصباح المتهجد، ص ۵۸۰.

به جهت اشاره به این صفت همچنین آمده است:

اللهم و عجل فرج آل محمـد و اجعل صـلواتک علیه و علیهم و اسـتنقذهم من ایـدی المنافقین المضـلین و الکفره الجاحـدین و افتح لهم فتحا یسیرا و ا تح لهم روحا و فرجا قریبا و اجعل لهم من لدنک علی عدوک و عدوهم سلطانا نصیرا.(۱)

در فراز دیگری آمده است: «والله ناصره و مویده اذا آن میعاده و الملائکه امداده».(۲)

در فراز دیگری می یابیم: «وایده بالنصر و انصره بالرعب».(۳)

در فراز دیگری به جهت اشاره به این صفت آمده است: «السلام علیک ایها المنصور علی من اعتدی».(۴)

طبق ادعیه و زیـارات وارده، حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف از جـانب خداونـد متعال یاری می شود و بر همه مشکلات فائق می آید و بر دشمنان پیروز می شود.

۲. شبیه انبیاء

تبیین شخصیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف درآن فضای سیاسی تعقیب گریز و مهدی ستیز، امری بس سخت و دشوار به نظر می آمـد که پیامـدهای نـاگواری به دنبـال داشت؛ لکن امام دوازدهـم عجل الله تعالی فرجه الشـریف زمانی متولد شد که

۱- مصباح المتهجد، ص۷۸۳.
۲- مصباح المتهجد، ص۸۴۲.
۳- جمال الاسبوع، ص۳۰۸.
۴- بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۶.

باورهای مـذهبی به جهت حضور انبیاء و اولیاء علیهم السـلام در طول تاریـخ بر اساس زنـدگی ایشان شـکل گرفته و اسـتحکام یافته بودو مردم شـناخت اجمالی از شخصـیت آنها داشـتند و کم و بیش به تبادل و تکامل اطلاعات در خصوص پیغمبران الهی می پرداختنـد. بنابراین با توجه به امامت ومهـدویت در ادامه حرکت انبیاء و امامت اولیاء، زمینه توصـیف غیر مسـتقیم حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف فراهم آمد و تشبیه حرکات و سـکنات و ابعاد و شـئون حضرتش به انبیاء میسر گردید؛ از این رو اهـل بیت علیهم السـلام از این بسـتر برای گسترش معرفت نسـبت به مهـدویت از ادعیه و زیـارات بهره گرفتنـد و بـدون تحریک دشـمنان، به بیان سـیمای وجودی امام زمان علیه السـلام پرداختند. در نتیجه درباره شـباهت های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به انبیاء در ادعیه و زیارات چنین آمده است:

اللهم صـل علی حجتـک فی ارضـک... المرتقب الخـائف و الولی الناصـح سـفینه النجاه و علم الهـدی و نور الابصار و خیر من تقمص وارتدی و مجلی العمی الذی یملأ الارض قسطا و عدلا.(۱)

حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف همانند حضرت موسی علیه السلام مخفیانه متولد شد و دارای دو غیبت است که یکی از آنها طولانی تر از دیگری است. حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف نیز نظیر حضـرت موسـی علیه السلام به دلیل خوف از امت و اختلافات درون گروهی و برون گروهی که همواره دشمنان به آن دامن می زدند، ناگزیر به غیبت شد و پیروان و شیعیان او رنجهای زیادی را تحمل کردند، تا زمانی که زمینه ظهور فراهم گردد و روزگار

ص:۱۹۴

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۸.

رهایی برسد و دشمنان حضرت مهدی علیه السلام در زمین فرو روند؛ همان گونه که دشمنان موسی گرفتار شدند. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همانند حضرت نوح علیه السلام عمری طولانی دارد. نوح پیامبر۷ کشتی نجات ساخت و موجب رهایش جامعه ازهلاکت ونجات از عذاب الهی گردید؛ همان گونه که حضرت مهدی علیه السلام کشتی نجات امت پیامبر و حتی پیروان ادیان است. به همین روی، هرگونه مقابله و ستیز با آن موجب هلاکت خواهد بود.

از دیگر سو جامعه برای درک حقیقت ونیل به سعادت نا گزیر به گرایش به امام دوازدهم علیه السلام خواهد بود؛ چرا که آینده روشن و روزگار رهایی از آن مهدی آل محمد علیهم السلام است؛ همان گونه که گشایش و فرج برای حضرت نوح علیه السلام اتفاق افتاد.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بهترین گزینه ای است که می تواند همانند و هماهنگ با همه انبیاء گذشته علیهم السلام مردم را هدایت کند و بر بینش و بصیرت مردم بیفزاید؛ چرا که او شبیه ترین مردم به انبیاء است و می تواند مانند آنها حرکت کند و با ضلالت و گمراهی مبارزه نماید. امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف تنها کسی است که عدالت و برابری و مساوات را در تمام زمین بر پا می کند و آن را از ظلم و ستم پاک می نماید.

۳. وارث انبیاء

مسأله مهدویت در ادامه نبوت و امامت است. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ولایت بر جامعه و هدایت مردم، وارث انبیاء و اوصیاء گذشته است و راه ایشان را ادامه خواهند داد. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

«و انت یا حجه الله و بقیته کمال نعمته و وارث انبیائه و خلفائه ما بلغنا من دهرنا».(۱)

در فرازی دیگر آمده است: «السلام علی مفرج الکربات... و المنتهی الیه مواریث الانبیاء و لدیه موجود آثار الاوصیاء».(۲)

طبق آنچه در ادعیه و زیارات آمده است، به رغم وراثت امام دوازدهم علیه السلام نسبت به میراث معنوی پیغمبران گذشته؛ میراث علمی ایشان نیز در اختیار مهدی آل محمد علیهم السلام قرار می گیرد. در این خصوص در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا وارث علوم النبیین».(۳)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به همراه ذخائر جمیع انبیاء الهی، به خصوص گنجینه علوم ایشان ظاهر می شوند و تمام ویژگیهای انبیاء و اوصیاء و ابزار و ادوات رسالت و امامت به ایشان به ارث می رسد.

۴. علیم وحکیم

عقل و خرد در عصر ظهور به اوج رشد و کمال می رسد. حضرت مهدی علیه السلام آگاه ترین مردم است و دارای شخصیتی علیم و حکیم است. درادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

انت الحکیم الـذی لاـ تجهله الحمیه، مجاهـدتک فی الله ذات مشیه الله و مقارعتک فی الله ذات انتقال الله و صبرک فی الله ذو اناهالله و شکرک

۱- المزار الکبیر، ۵۶۸. در ص ۵۹۰ نیز آمده است: « السلام علی وارث الانبیاء ».

۲- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحارالانوار، ج ۹۹، ص۸۴.

۳- مصباح کفعمی، ص۴۹۵.

ذو مزید الله و رحمته.(۱)

سیاست شوم بنی عباس مبنی بر قطع رابطه امام با مردم، موجب توقف عـده ای در مقابل امامت و مهدویت شد؛ به گونه ای که به بازگشت ایشان به دوران جاهلیت انجامیـد و ممکن است مخالفت آنها با امامت ومهـدویت تا عصـر ظهور نیز ادامه یابـد؛ به رغم این ستیزش ها حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف نه تنها اجازه بازسازی و بازیابی دوران جاهلیت و تعصب و عصبیت نمی دهند و در عمل انجام شده قرار نمی گیرند؛ بلکه در اقدامی حکیمانه به مبارزه با ایشان بر می خیزد و تمام تلاش و کوشش خود را به کار می گیرد تا خواست خداوند متعال مورد پذیرش واقع شود و با سرکوب کردن دشمنان و ایجاد توجه و تنبه در ایشـان، آنهـا را در مسـیر یکتـا پرستی قرار دهـد. امـام دوازدهم علیه السـلام با صبر و اسـتقامت، اقـدام به تلاش برای بازگشت ایشان به سوی خـدا می نمایـد و به شـکرانه و سـپاس از خداوند متعال برای ترویج خداباوری و بهره مندی از رحمت واسـعه الهی، می پردازد و هرگز اقـدامی، دور از شـأن امـامت نخواهـد داشـت؛ چرا که حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشریف خزانه دار همه علوم است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «وانک خازن کل علم و فاتق کل رتق».(۲)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف موضوعات پیچیده علمی را بررسی و رموز آنها را باز گشایی می نماید. تمام علوم اولین و آخرین در اختیار مهدی آل

ص:۱۹۷

۱- المزار الکبیر، ص۵۶۹.
۲- المزار الکبیر، ۵۸۷.

محمد عجل الله تعالی فرجه الشریف است. با ظهور آن حضرت، ابواب تمام علوم هستی گشایش می یابد؛ همان گونه که در زیارات آمده است «سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان... و عیبه علمه» (۱).

در فرازی دیگر از ادعیه وارد شده است: «السلام علیک یا معدن العلوم النبویه».(۲)

بنابراین گنجینه تمام علوم و معارف نظام آفرینش در اختیار امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریفاست. از این رو در عصر ظهور، انفجار علوم رخ خواهد داد و انقلاب علمی امام عصر علیه السلام باعث رشد و تکامل می شود و امام علیه السلام، راهنما و الگو قرارمی گیرد؛ همان گونه که خداوند متعال او را راهنما قرار داده و در زیارات آمده است: «السلام علیک ایّها العلم المنصوب و العلم المصبوب». (۳)

با توجه به احاطه و اشراف حضرت مهدی علیه السلامبرعلوم و معارف الهی خداوند متعال او را برای امر و نهی و مدیریت جامعه و حکومت جهانی منصوب نموده است تا با آن دانش وسیع، جای گزین سمبل های غیر الهی شود و کانون توجه به خدای یکتا گردد.

۵. مؤتمن

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ساحل امنی است که کشتی ایمان و سکنه مؤمن

۱- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.
۲- المزار الکبیر، ص۵۸۶.
۳- احتجاج، ص۳۱۶؛ المزار الکبیر، ص۵۶۸.

آن می تواننـد در آن پهلو گرفته، برای برپـایی قسـط و عـدالت و رسـیدن به سـعادت و نیـل به قله عبودیت و رشـد و کمـال و معنویت به او اعتماد نماینـد؛ همان گونه که در زیارت سـرداب آمده است: «سـلام الله و برکاته و تحیاته و صـلواته علی مولای صاحب الزمان... الامام الموتمن و القائم المعتمد».(۱)

امامت و مهدویت، تنها راه سعادتی است که می شود از آن به حق و حقیقت کامل دست یافت.

۶.پناه و یاور مهدی باوران

حضـرت مهـدی عجـل الله تعـالی فرجه الشـریف پنـاه و یـاور مهـدی بـاوران است، در ادعیه و زیـارات آمـده است: «و الکهف والعضد و عماد الاسلام و رکن الانام»:(۲) در دوران غیبت که از هر طرف و در هر لحظه، امواج خروشان فتنه و شـبهات از راه می رسـد و بر حیرت ناشـی از غیبت می افزایـد، عنـایت به حضـرت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف به عنوان یاور و پناه مهـدی یاوران، ما را از کـج تابه و انحراف مصون می دارد؛ چرا که حصن حصـین ولایت، دژی مسـتحکم و پناهگاهی امن در برابر آفات و آسیب های فرهنگی و اعتقادی است.

۷. وحید فرید

توجه و تمسک به امامت و مهدویت، تنها راه سعادت بشریت و نجات از مشکلات جامعه بشری است. رشد و تکامل و هدایت و تحقق

۱- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.
۲- مصباح الزائر، ص۴۱۹

همه آرمانها و نکوداشت تمام ارزشها با ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معنی خواهد شد؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک ایها الامام الفرید »(۱).

با حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بهترین دوران زندگی بشر شکل می گیرد؛ چرا که امامت و مهدویت، درخشش خورشید ولایت است و عصر ظهور مهدی آل محمد علیهم السلام تجلی عبادت و اطاعت است. همان گونه که عدد یک، سر آغاز سایر اعداد قرار می گیرد، امام عصر علیه السلام نیز پس از غیبتی طولانی، آغازگر دورانی جدید و نویدبخش زندگی خواهد بود. با دمیدن صبح امید وارث انبیاء علیهم السلام و خاتم اولیاء علیه السلام به کامل ترین و بهترین شکل به مدیریت مدینه فاضله می پردازد. او تنها کسی است که تلاش انبیاء گذشته از آدم تا خاتم صلی الله علیه و آله و سلم را به ثمر می رساند؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک ایها الامام الوحید و القائم الرشید، السلام علیک ایها الامام الفرید» (۲).

امام دوازدهم دردانه خداوند متعال و یگانه عصر ظهور و فرزانه روزگار است، بنابراین در توصیف شخصیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات درمی یابیم او بی نظیر است.

خصائص حضرت مهدی در ادعیه و زیارات

خصایص و ویژگی های حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات، ایشان را

۱- مصباح الزائر، ص۴۲۱؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۶. با اندکی اختلاف بین نسخه بحار الانوار ونسخه مرجع (مصباح الزائر) [السلام علیک ایها الامام الوحید].

۲- مصباح الزائر، ص۴۲۱

در دو مورد ازسایر انبیاء و اولیاء الهی علیهم السلام ممتاز می نماید:

اول: به لحاظ خاتم الاوصیاء بودن حضرت مهدی علیه السلام که در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم فصل علی خاتمهم (۱) و قائمهم المستور عن عوالهم».

در فراز دیگری آمده است: « السلام علیک یا خاتم الاوصیاء».(۲)

برابر ادعیه، امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف، تنها شخصی است که مقام خاتمیت اوصیاء۷ را دارد و بعد از او امام دیگری به مقام امامت نمی رسد.

دوم: به لحاظ حکومت جهانی؛ حضرت مهدی علیه السلام مردم را به خداوند متعال دعوت می کند و در حرکتی نهادینه، حکومتی الهی تشکیل می دهد. امتیاز این حکومت، فرامنطقه ای بودن آن است. در ادعیه مهدوی آمده است:

«... وانه الهادی المهدی... و تجمع له ملک المملکات کلها قریبها وبعیدها و عزیزها و ذلیلها حتی یجری حکمه علی کل حکم و تغلب بحقه کل باطل».(۳)

طبق این فراز و آنچه در ادامه اشاره می شود، تشکیل حکومت یکپارچه جهانی با آن گستردگی و وسعت دامنه از امتیازات ویژه امام عصر علیه السلام است واهداف نظام آفرینش در آن به صورت کامل تحقق خواهد یافت.

۱- مصباح المتهجد، ص۸۴۳.
۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۱ و بحارالانوار، ج۹۹، ص۸۵.
۳- مصباح المتهجد، ص ۴۱۰.

مقامات معنوی و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

جایگاه امام معصوم از آموزه های مهم تفکر اسلامی است. در روایات مختلف که در مجامع شیعه و سنی نقل شده است، معرفت به امام، جدا کننده اسلام و جاهلیت دانسته شده است. این پژوهش می کوشد، ضمن تبیین سیمای وجودی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به مقامات معنوی و شئون ایشان از منظر ادعیه و زیارات مهدوی اشاره کند. به رغم اشاره به این جایگاه در اوصاف والقاب، به جهت اهمیت آن در این قسمت از پژوهش به صورت مستقل مورد واکاوی قرار می گیرد.

بررسی ساختار صفت نشان می دهد، بیان ادبیات آن توسعه قابل توجهی دارد و مقام و شأن را نیز در بر می گیرد. به همین روی شأن نیز از صفات می باشد؛ لکن همان گونه که اشاره شد به جهت اهتمام به آن در لسان معصومین علیهم السلام به صورت مستقل مورد اشاره قرار خواهند گرفت؛ چراکه جایگاه امام معصوم علیه السلام از آموزه های مهم تفکر اسلامی است.

در روایات مختلف که در جوامع روایی نقل شده است، امامت در مرتبه ای بالاتر از نبوت دانسته شده است. در روایتی از امام رضا علیه السلام برای اشاره به این مطلب آمده است:« ان الامامهخص الله عز وجل بها ابراهیم الخلیل علیه السلام بعد النبوه و الخله مرتبه ثالثه و فضیله شرفه بها فاشار بها ذکره فقال انی جاعلک للناس اماما »؛(۱)

۱- کافی، ج ۱، ص ۱۹۹، ح ۱.

امامت مرتبه ای است که خداوند متعال بعد از مقام نبوت وخلیل الرحمن بودن در مرحله سوم به حضرت ابراهیم علیه السلام عنایت نمود و به او شرافت بخشیده سپس به اوخطاب کرد من تو را برای مردم امام قرار دادم.

این پژوهش می کوشد، ضمن تبیین ویژگی های شخصی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف به مقامات معنوی و شئون ایشان از منظر ادعیه و زیارات مهدوی اشاره کند. مراد از مقام معنوی، جایگاه رفیع امام علیه السلام نزد خداوندمتعال است و رابطه امام معصوم علیه السلام با خدا و قرآن کریم و انبیاء الهی مورد توجه قرار می گیرد؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام علیه السلام را بر نمی تابد. به این مقامات می توان تحت عناوین ذیل اشاره نمود:

۱. داعی الله

اتفاق مهم عصر ظهور، سؤالی است که فرضیه های متعددی از جمله حکومت، برپایی عدالت و...می تواند پاسخ آن باشد. واکاوی ادعیه و زیارات نشان می دهد، رخ داد مهم عصر ظهور، دعوت به خداوند متعال است. دعوتی که دعوت به همه خوبیهاست و حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در عصر ظهور آن را هدف گذاری می نماید و تربیت الهی را براساس آن در جامعه نهادینه می کند. هر چند دعوت مردم به سوی خداوند متعال می تواند از جمله سیمای عمل کردی امام عصر باشد؛ لکن توجه به این مطلب لازم است که فراخوان گسترده و جهانی بشریت، به سوی خدا از مقامات و شئون امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است؛ همان

گونه که در زیارت آل یس آمده است: «السلام علیک یا داعی الله و ربانی آیاته» (۱).

آنچه در ادامه می توان به آن اشاره کرد اجابت دعوت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

در ادعیه و زیارات در اشاره به این مطلب آمده است: «السلام علیک ایها المنتظر المجاب».(۲)

۲. باب الله

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نشان گر راه های ارتباطی با خداوند متعال است و مهدویت دروازه همه معارف الهی است ومسیری شایسته برای ورود به ساحت قدس الهی می باشد و توجه به آن برای رسیدن به خدا ضرورتی گریز ناپذیر است؛ چرا که موجب پدید آمدن ارتباطی وثیق با خالق یکتا می گردد. کسب معرفت الهی و درجات روحانی، فقط از باب مهدویت امکان دارد و امام عصر علیه السلام باب الله است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا باب الله و دیان دینه».(۳)

در دعای ندبه نیز آمده است: «این باب الله الذی منه یوتی»(۴) توجه به مهدویت، درمان بحران هویت و معنویت، به خصوص در زمان کنونی است و تأسی به آموزه مهدویت و الگو گیری از امام عصر علیه السلام راه مناسبی

ص:۲۰۴

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۷.

۲- مصباح الزائر، ص۴۲۲.

۳- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶.

۴- المزار الکبیر، ص۵۷۸.

برای مبارزه با متمهـدیان و مدعیان دروغین است وتوجه به آن موجب رویارویی با عرفان ناب اسـلامی و رهایی از عرفان های کاذب و انحرافی نو ظهور است. حرکت در مسیر امامت و مهدویت، به منزله حرکت در بزرگراه عبادت و رسـیدن به سـعادت است؛ بلکه تنها راه است؛ همان گونه که در زیارت حضرت آمده است: «السلام علیک یا باب الله الذی لا یؤتی الا منه».(۱)

۳. سبیل الله

توجه به مهـدویت، توجه به حقیقت است و هرگونه انحراف وانحطاط از آن موجب هلاکت خواهـد شـد. در زیارات مهـدوی آمده است: «السلام علیک یا سبیل الله الذی من سلک غیره هلک».(۲)

ولا‌یت مـداری امـام دوازدهم علیه السـلام راهی الهی است و راه ایشـان راه خـداست. مهـدویت به عرفـان و معرفت، معنی می بخشد و هر گونه گسـست از آن، شـکست محسوب می گردد و همان گونه که تاریخ شهادت می دهد نتیجه ای جز نابودی و هلاکت نخواهد داشت؛ چرا که گریز از مهدویت، درنگ در دنیا و غفلت از آخرت است.

عنایت به آموزه امامت و مهدویت، دریچه ای از حیات ابدی به روی انسان می گشاید؛ در زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیک یا ناظر

ص:۲۰۵

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۶.
۲- المزار الکبیر، ص۵۸۶.

شجره طوبی و سدره المنتهی» (۱)

امام دوازدهم علیه السلام با توجه و نظر در این دو مقام بهشتی، بصیرت را پیش روی مهدی باوران قرار می دهد؛ از این رو آخرت طلبی و کسب مقام بهشتی در این آموزه معنی پیدا می کند.

۴. خلیفه الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف جانشین خدای متعال است؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

«السلام علیك یا خلیفه الله و ناصر حقه».(۲)

تمام اولیاء و انبیاء علیهم السلام خلیفه خداوند متعال هستند؛ ولی اتصاف امام عصر علیه السلام به این مقام به دلیل به ثمر نشستن تلاش و کوشش جانشینان خداوند متعال است؛ چرا که در عصر ظهور، امامت و خلافت، جانشین بر حق خداوند متعال در تمام دنیا به مرحله ظهور می رسد و از تمام ظرفیت ها استفاده می شود و هدف نهایی خداوند متعال از قرار دادن خلیفه در زمین به صورت کامل تحقق می یابد.

۵. حجه الله

زمین هرگز بدون حجت باقی نمی ماند. در روایات متعددی آمده است: اگر زمین لحظه ای از حجت خالی باشد اهلش را در کام خود فرو می برد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حجت خداوند متعال است. در ادعیه و

ص:۲۰۶

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۷.

۲- المزار الکبیر، ص۵۶۹.

زیارات آمده است: «السلام علیک یا حجه الله و دلیل ارادته».(۱)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف راهنمای مردم است و ایشان را به سوی خدا دعوت می کند و در مسیر عبودیت قرار می دهد و با برهان قاطع و دلیل روشن و پاسخ به شبهات، حجت را بر خلق تمام می کند؛ چرا که سخنان خداوند بر زبان او جاری می شود. در ادعیه آمده است: «و حجتک و لسانک المعبر عنک الناطق بحکمتک». (۲)

مردم در پرتو نور امام علیه السلام که هرگز به خاموشی نمی گراید، هدایت می شوند؛ همان گونه که در ادعیه وارد شده است: « السلام علیک یا نورالله و یا حجه الله التی لا تخفی ».(۳)

۶. تالی کتاب الله

مقام و جایگاه امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات هماهنگ و برابر با قرآن کریم است. در زیارات مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «السلام علیک یا تالی کتاب الله و ترجمانه» (۴).

قرآن بیان گر هر شیء و همه امور است. امام علیه السلام نیز مانند قرآن همه حقایق و معارف را بیان می کند؛ چرا که اوست که قرآن را تلاوت می کند و می تواند با قرائت صحیح از قرآن در معنای ژرف و عمیق آن رسوخ نماید. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ترجمان وحی است وکلام الهی را به بهترین وجه

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶.

۲- المزار الکبیر، ص۵۸۷.

۳- جمال الاسبوع، ص۳۰۷و ۳۱۱.

۴- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶.

ممکن تبیین و تفسیر می کند و گنجینه علوم قرآنی را استخراج می نماید و با هدایت مردم، حجت را بر ایشان تمام خواهد کرد.

۷. بقیه الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای تحقق هدف الهی خداوند از آفرینش، غایب از نظر باقی مانده است. مهدی ستیزی گروههای مختلف، باعث شد امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف ناگزیر به تغییر راه های ارتباطی شود و برای احیای کتاب و سنت الهی باقی بماند و به عنوان آخرین ذخیره الهی، در ادامه حرکت انبیاء و اولیاء ء۷سکان کشتی نجات را به دست گیرد؛ در نتیجه از تمام ستیزش ها و چالش ها مصون خواهد ماند و تلاش بی وقفه انبیاء و اولیاء ء علیهم السلام برای ظهور، نتیجه خواهد داد. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیك یا بقیه الله فی ارضه» (۱).

این فراز از زیارت ناظر به زمانی است که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در کنارکعبه با قرائت آیه شریفه «بقیه الله خیر لکم» (۲) بقاء و حضور خویش را به جهانیان اعلام می کند؛ چرا که او در ادامه نبوت انبیاء و وصایت اوصیاء علیهم السلام باقی مانده است تا دشمنی ستم پیشگان را از بین ببرد همان گونه که درادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «السلام علیك یا بقیه الخلایف البر التقی الباقی لازاله الجور و العدوان» (۳) در زیارت مهدوی

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶.

۲- هود: ۸۶.

۳- مصباح الزائر، ص۴۲۲؛ بحار الانوار، ج ۹۹، ص۸۶.

دیگری نیز آمده است: «ذخرک الله لنصره الدین و اعزاز المسلمین و الانتقام من الجاحدین و المارقین». (۱)

۸. صاحب الزمان

امام در نظام آفرینش، واسطه فیض و حلقه ارتباط مردم با خداست. وجود امام در هر عصری و برای هر نسلی ضرورت دارد. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خلیفه خداوند متعال پس از انبیاء و اولیاء است. او امیر هستی است و زمان به دست اوست و گذر زمان مشکلی در امامتش ایجاد نمی کند. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان» (۲).

خداوند متعال به امام دوازدهم علیه السلام عمری طولانی عنایت نموده است و تا هر زمان اراده کند طول عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ادامه خواهد داشت و خلافت الهی را در زمین عهده دار خواهد بود؛ به گونه ای که زمین و زمان تحت امر او قرار گرفته اند. در فرازی از ادعیه و زیارات آمده است: «وصاحب الدهور و العصور»(۳).

در حقیقت دوران امامت و خلافت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف مدتی طولانی خواهد داشت و حضرت در عصر غیبت نیز به عنوان جانشین خداوند، هدف از نظام آفرینش را تحقق می بخشد؛ چرا که ایام متعلق به

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۷.
۲- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.
۳- مصباح الزائر، ص۴۱۹

امامت اوست و زمام امور هستی نیز در دست با کفایت اوست.

۹. میثاق الله

طرح مسأله امامت و مهدویت به آغاز نظام آفرینش باز می گردد. پیامبران علیهم السلام باتوجه به آن در طول تاریخ، مردم را هدایت نموده اند و برای رویارویی با آن آماده ساختند. در ادعیه و زیارات به جهت عهد و پیمان انبیاء الهی علیهم السلام برای ایجاد بستری مناسب مهدویت آمده است: «السلام علیک یا میثاق الله الذی اخذه و وکده» (۱).

گویا سیر نظام مند قانون هستی در سایه هدایت انبیاء و اولیاء علیهم السلام، امامت و مهدویت را هدف خویش قرار داده است و از همان آغاز راه، پیمانی ناگسستنی بین حق و حقیقت و امامت ومهدویت بسته شده است و انبیاء با وفاداری به این پیمان، نبوت و رسالت را به اتمام رسانده، همه آنها زمینه را برای حضور و ظهور آن امام همام آماده نموده اند و تمام رنجها و مشکلات را به امید رسیدن به حضور سبز او در نظام آفرینش به جان خریده اند.

و این حاکی از عظمت شأن و مقام بس عالی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که افرادی چون انبیاء اولوالعزم علیهم السلام نیز به خدمت او قامت افراشته و همت بلند داشته اند تا بشریت لیاقت بهره مندی از وجود نازنین و مبارک او را داشته باشند. این مقام نزد خداوند متعال بسیار ستوده و ارزشمند است؛ چراکه از همه مقربان درگاه در خصوص آن عهد و

ص:۲۱۰

۱- احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۶.

پیمان گرفته شده است، تا با حرکتی هماهنگ و شایسته آن، به روزگار رهایی و نقطه اوج وعده الهی بشارت دهند.

۱۰. وعد الله

خداوند متعال به آمدن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بشارت داده است. در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک یا وعدالله الذی ضمنه السلام علیک ایها العلم المنصوب و العلم المصبوب و الغوث و الرحمه الواسعه وعدا غیر مکذوب».(۱)

ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف توسط خداوند تضمین شده است. به یقین روزی فرا خواهد رسید که بشریت شاهد تحقق این وعده الهی باشد و به رغم طولانی شدن غیبت و حیرت و ازدیاد شبهات، ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف را درک نماید؛ هر چند ممکن است غیبت حضرتش همچنان به طول انجامد و سالها ادامه داشته باشد ویأس و ناامیدی عده زیادی را گرفتار نماید؛ و ارزش ها تغییر یافته؛ و ظلم و جور بیش از پیش گسترش یابد. لکن خروش این امواج مرده، دیری نمی پاید! چراکه خداوند متعال مسیر تاریخ را به سوی ظهور قائم آل محمد علیهم السلام قرار داده است و فرجام تاریخ را هماهنگ با قالب مهدویت ریخته است؛ به گونه ای که هرگز نمی توان مسیر تاریخ را تغییر داد و مسأله امامت و مهدویت را تکذیب کرد؛ همان گونه که در برخی از زیارات آمده است: «وانت الشافع لاتنازع والولی الذی لاتدافع»(۲).

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۶.

۲- المزار الکبیر، ص۵۸۷.

سخنی در وجه تفکیک شئو ن از صفات

امـام جایگـاه ویژه ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه ای که هیـچ فردی غیر از او نمی توانـد در این مرتبه ومقام جایگزین امام شود و مانند او درخشـش نماید و هم شأن امام قرار گیرد؛ چرا که عقل انسان معمولی از درک این مقام عاجز است تا چه رسد به اینکه به آن نایل آید.

در حـدیثی از امام هشـتم علیه السـلام در اشاره به این مطلب آمـده است: «ان الامامه اجل قـدرا واعظم شأنا واعلی مکانا وامنع جانبـا وابعـد غورا من ان یبلغهـا النـاس بعقولهم»؛ جلالـت مقـام امام وعظمت شأن او و علو مرتبه و سـعه وجودی او فراتر از آن است که عقول مردم قادر به درک آن باشند (۱).

مراد از مقام امام، جایگاه معنوی رفیع امام علیه السـلام نزد خداوند متعال است و رابطه امام معصوم علیه السـلام با خدا و قرآن کریم و انبیاء الهی را مطرح می کند؛ به گونه ای که هیچ گزینه دیگری غیر از امام را بر نمی تابد. برای اشاره به این مطلب در زیارت جامعه کبیره آمده است: «ولکم الموده الواجبه...والشأن الکبیر والجاه العظیم».(۲)

تحقیقـات نشـان می دهـد تفـاوت صـفات با شأن ومقام امام در این است که شأن به بیان علو مرتبه امام در مقایسه او با همتایی چون پیـامبر می پردازد وبر جایگـاهی ممتاز و ویژه واختصاصـی برای امام تأکیـد می کنـد؛ماننـد امامت حضـرت ابراهیم علیه السلام که خداوند متعال این مقام را برای او اختصاص داد؛ لکن صفت به مرتبه ای می پردازد که

۱- کافی، ج۱، ص۱۹۹، ح۱ .

۲- من لایحضره الفقیه، ج۲، ص۶۱۶، ح۳۲۱۳ .

افراد دیگر می توانند در آن، همتای امام قرار گیرند؛ مانند منصور بودن از سوی خداوند متعال که در آن، امام و پیامبر با یکدیگر برابرند و نصرت الهی شامل هردو می باشد. به همین لحاظ در این نوشتار تلاش خواهد شد شئون حضرت مهدی علیه السلام به صورت جزئی مورد پژوهش قرار گیرد، بنابراین در این قسمت به بررسی آنها در دعا وزیارت پرداخته می شود.(۱)

شئون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

اشاره

بررسی ساختار شئون نشان می دهد، شأن نیز در زمره صفات قرار می گیرد؛ لکن به جهت اهتمام به شأن امام در اندیشه اسلامی و تحلیل بهتر آنها در این نوشتار تحت عنوان فوق مورد پژوهش قرار گرفته اند؛ از این رو می توان گفت امام جایگاه ویژه ای در نظام آفرینش دارد؛ به گونه ای که هیچ فردی نمی تواند در این مرتبه و مقام جای گزین امام شود و مانند او درخشش نماید و چنانچه حتی شخصی تخلق به صفات انبیاء داشته باشد، مستلزم امامت او نخواهد شد. از این رو وقتی حضرت ابراهیم علیه السلام از رسیدن به مقام امامت مسرور گشته، امامت در ذریه خویش را از خداوند متعال درخواست می کند، به او خطاب می شود: «لاینال عهدی الظالمین»؛(۲) چرا که خداوند متعال چهره های خاصی را برای این مسؤلیت مهم بر گزیده است در نتیجه

ص:۲۱۳

۱- ۲. الفروق اللغویه، ص۲۹۱ .

۲- کافی، ج۱، ص۱۹۹، ح۱ .

امامت شأن ویژه ای دارد و شئون، بیان گر عظمت و ابهت وشکوه هر چه بیشتر امامت است؛ به گونه ای که حتی اکثر پیامبران نمی توانند به مرتبه امامت نایل آیند و چهره ای غیر از امام معصوم در این جایگاه کارآمد نیست.

۱. معصوم (عصمت امام دوازدهم در ادعیه و زیارات)

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در بین سایر انبیاء و اولیاء علیهم السلام شأن و جایگاه ویژه ای نزد خداوند متعال دارد. نفس او پاک و مطهر از هر گونه رذیله اخلاقی و به دور از هر گونه پلیدی است. در ادعیه و زیارات آمده است: «و عصمته من الذنوب و براته من العیوب و اطلعته علی الغیوب و انعمت علیه و طهرته من الرجس و نقیته من الدنس»؛(۱) حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف معصوم است و هرگز گناهی در مورد او تصور نمی شود. ایشان از هرگونه عیب و ایرادی مبراست. از اسرار خداوند متعال آگاه است واز هرگونه اعمال شیطانی و شیطان صفتی، پاک و منزه است.

اخلاق آن حضرت پاکیزه از هر گونه آلودگی و لغزش است. امام عصر علیه السلام برگزیده خداوند متعال و سرآمد همه مقربان درگاه الهی است.

شایان ذکر است طبق فرازهای مذکور، شکوه وعظمت و علو مرتبه حضرت۷ شایسته خداوند متعال است و به تناسب الوهیت ذات الهی عبودیت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف عظمت شأن او را نشان می دهد؛ به گونه ای

۱- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴؛ الغیبه طوسی، ص۲۷۹؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۸ با اندکی اختلاف.

که موفق به برپایی حکومتی جهانی می شود.

۲. ولی الله

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از جانب خداوند متعال بر همه امور ولایت دارد و از شایستگی لازم برای مدیریت جهانی بهره مند است. امام دوازدهم علیه السلام با ولایت خویش به جریان حق و حقیقت در شریانهای جامعه جهانی معنی می بخشد و حکومت عدل الهی را برپا می دارد.

ولایت و سرپرستی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف تجلی حاکمیت الهی است و اطاعت از ایشان، اطاعت از خداوند متعال است. درادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیك یاولی الله»(۱).

در زیارت مادر حضرت ولی عصر علیه السلام نیز وارد شده است: «وحملت ولی الله».(۲)

در دعای شب بیست وسوم ماه مبارك رمضان به جهت اشاره به ولایت امام علیه السلام آمده است: «اللهم کن لولیك... ». (۳)

در فرازی دیگر نیز

«اللهم ادفع عن ولیک»(۴) وارد شده است.

ص:۲۱۵

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۹.

۲- المزار الکبیر، ص ۶۶۰.

۳- کافی، ج۴، ص۱۶۲.

۴- جمال الاسبوع، ص۳۰۷.

۳. ولی الاحکام

مدیریت و ولایت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف همه امور را در بر می گیرد. به رغم ولایت مطلقه امام دوازدهم علیه السلامبه ولایت ایشان بر احکام نیز به صورت خاص اشاره شده و در ادعیه و زیارات آمده است:

«سلام الله... علی مولای صاحب الزمان... و ولی الاحکام».(۱)

امام عصر علیه السلام با توجه به جایگاه امام معصوم علیه السلام در نظام آفرینش و بهره مندی از معارف الهی، قانون الهی و جهانی را تهیه وتدوین می نماید و بر اساس آن، احکام اسلامی جاری می شود. این احکام از ناحیه خداوند متعال است و از زبان حضرت مهدی صادر می شود؛ همان گونه که در زیارات و ادعیه آمده است: «و حجتک علی خلقک و لسانک المعبر عنک باذنک الناطق بحکمک».(۲)

۴. شاهد و ناظر براعمال

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف شاهد و ناظر بر اعمال است؛ در زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه آمده است: «السلام علیک یاعین الله فی خلقه» در فرازی دیگر آمده است: «وعینک الناظره علی بریتک و شاهدک علی خلقک» (۳).

در فرازی دیگر ازادعیه آمده است: «وخلیفتک فی ارضک وشاهدک علی

ص:۲۱۶

۱- مصباح الزائر، ص۴۱۹.

۲- جمال الاسبوع، ص۳۰۷؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.

۳- مصباح المتهجد، ص ۴۸۰؛ جمال الاسبوع، ص۴۲، ف۳و ص۳۰۷، ف ۴۷.

عبادک».(۱)

حفظ نظام آفرینش وابسته به حجت الهی است و حتی اگر برای لحظه ای زمین از حجت خالی باشد، اهلش را فرو خواهد برد. آرامش و امنیت و اهلیت و قابلیت حیات و زندگی دراین مجموعه عظیم خلقت، با همه گسترهٔ وجود و امکاناتش، مرهون وجود نازنین امام علیه السلام است.

بنابراین حضور او در هر عصری و برای هر نسلی گزینه ای گریزناپذیر و امری ضروری و مسلم به شمار می آید. بنابر آنچه در ادعیه و زیارات آمده است؛ شاهد بودن ایشان به معنی حضور نقش آفرین امام در راستای حفظ و بقاء نظم هستی نیز از شئون حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است:

«اشهد الله واشهدک یامولای بهذا ظاهره کباطنه و سره کعلانیته و انت الشاهد علی ذلک».(۲)

در نتیجه هیچ کس جز امام علیه السلام یارای تأمین هدف آفرینش و مقام خلیفه اللهی را ندارد.

۵. میزان الاعمال

حضرت صاحب الامر علیه السلام به عنوان انسان کامل، الگو و راهنمای بشریت است.

ص:۲۱۷

۱- غیبت طوسی، صص ۲۷۹ و ۲۳۸.

۲- المزار الکبیر، ص ۵۸۸.

مهـدویت به عنوان یک دکترین، به معنی اندیشه راهبردی و کاربردی بسـیار در خور توجه است و احساس حضور او می تواند حضـرتش را به عنوان میزان الاعمـال قرار دهـد. به جهت اشـاره به این مطلب در ادعیه و زیـارات آمـده است: «وانت یامولاـی فاشهد بما اشهدتک علیه». (۱)

بعیـد نیست اتمـام حجت، در پی حضور حجت ملازـم و منـاسب هماهنگی با او باشـد؛ زیرا شأن شاهـد بودن حضـرت صاحب الامر علیه السلام آن قدر مهم است که به تصریح ادعیه و زیارات، عملی بدون عنایت و هماهنگی حضرتش پذیرفته نمی شود؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است:

اشـهد ان بولایتـک تقبل الاعمال و تزکی الافعال و تضاعف الحسـنات فمن جاء بولایتک و من اعترف بامامتک قبلت اعماله و صدقت اقواله و تضاعفت حسـناته و محیت سـیئاته و من عدل عن ولایتک و جهل معرفتک و اسـتبدل بک غیرک کبه الله علی منخره فی النـار و لم یقبل الله له عملا؛(۲) شـهادت می دهم بـا ولایت تو اعمال قبول می شود و رفتار تزکیه و پاک از نفاق می گردد و ثواب آن دو چندان می شود، هر آنکه اعتراف به امامت تو کند عملش قبول و گفتارش تصدیق می شود و حسـنات و خوبیهای او دو برابر شده و بدی های عمل او محو می شود

ص:۲۱۸

۱- المزار الکبیر، ص۵۷۱.
۲- المزار الکبیر، ص۵۸۷.

و هر آنکه از ولایت تو عدول نمود و سرپیچید و دیگری را به جای تو بپذیرد خدا او را به روی در آتش می افکند و عملی را از او قبول نمی کند.

بنابر این از دیگر شئون حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف میزان الاعمال بودن ایشان است و هرآنکه هماهنگ با ایشان حرکت کند اهل سعادت و نجات است.

واکاوی شئون ومقامات معنوی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف چنین می نماید که بهترین رتبه و جایگاه حقوقی در اندیشه اسلامی برای امام به عنوان کامل ترین وبرترین شخصیت الهی شناخته شده است؛ چرا که آموزه امامت در اندیشه اسلامی، در مرتبه ای بالاتر از نبوت قرار دارد و امام در مرحله ای است که هیچ فردی را توان رسیدن به مرتبه او نیست ورتبه او گزینه دیگری غیر از امام معصوم را بر نمی تابد. برای اشاره به این مطلب در روایتی از امام هشتم علیه السلام آمده است: «الامام واحد دهره ولا یدانیه احد ولایعادله عالم ولا یوجد منه بدل ولا له مثل ولا نظیر»؛ امام یگانه دوران خویش است و هیچ شخصی با او برابری نمی کند؛ دانشمندی مانند او نمی باشد و جایگزینی برای او وشخصیتی مثل او و شبیه او یافت نمی شود.(1) برابر ادعیه و زیارات مهدوی، امام دوازدهم یگانه وبی نظیر است.

۱- کافی، ج۱، ص۲۰۱، ح۱ .

حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات

اول: غیبت در ادعیه و زیارات

اشاره

حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در ادعیه و زیارات، هماهنگ با آیات و روایات است؛ هرچند تفاوتهایی در بیان دیده می شود؛ ولی می توان جمع بندی روایات را در ادعیه و زیارات مهدوی ملاحظه کرد و به نوعی تأکید برنقاط مشترک دست یافت. در این قسمت از پژوهش به پاره ای از آنچه مرتبط با حضور و غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از قبیل مفهوم شناسی غیبت، حکمت آن و وظیفه منتظران در زمان غیبت، پرداخته می شود.

الف) مفهوم غیبت

پدیده غیبت طبق آنچه در دعا و زیارت ملاحظه می گردد، مستور بودن حضرت صاحب الامر علیه السلام است و گویا حجابی بین ما و امام علیه السلام قرار داده شده است که مانع از شناخت و دسترسی ما به ایشان است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است:

«وثبتنی علی طاعه ولی امرک الذی سترته عن خلقک فباذنک غاب عن بریتک»؛(۱) خداوندا در اطاعت از ولی امر تو که با اذن تو از دید مردم غایب گردیده است ثبات قدم عنایت کن.

در دعای ندبه نیز در اشاره به این حقیقت آمده است: «بنفسی انت من مغیب لم یخل منا، بنفسی انت من نازح ما نزح عنا»؛(۲) حضرت از ما دور و

۱- کمال الدین، ص۵۱۲، ح۴۳.

۲- المزار الکبیر، ص۵۸۱.

جدا نیست؛ چرا که اگر این گونه بود توجیهی برای بقاء نظام هستی وجود نداشت. بنابراین غیبت حضرت به معنی عدم معرفت و شناخت ما از امام دوازدهم ۷ است.

ب) حکمت غیبت: امتحان مردم

غیبت حکیمانه حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف امتحان الهی است که برای مهدی یاوران قرار داده شده است. در ادعیه و زیارات مهدوی به آن این گونه اشاره شده است: « اللهم فثبتنی علی دینک و استعملنی بطاعتک و لین قلبی لولی امرک و عافنی مما امتحنت به خلقک».(۱)

براساس آنچه در دعا وزیارت به آن پرداخته می شود؛ غیبت حضرت صاحب الامر علیه السلام ریشه در امتحان الهی از ناحیه خداوند متعال دارد که در آن، دین مداران از دین شعاران باز شناخته می شوند وبدون عنایت خداوند متعال کسی سر بلند از آن بیرون نمی آید.

ج)مدت غیبت: طولانی

زمان این امتحان بسیار طولانی است، در دعای معرفت آمده است: «اللهم و لا تسلبنا الیقین لطول الامد فی غیبته و انقطاع خبره عنا».(۲)

زمان غیبت، زمانی طولانی است، به گونه ای که چه بسا انسان در آن یقین خود نسبت به امامت و مهدویت را از دست می دهد و گرفتار شک و حیرت شده واز امام خویش نیز خبر ندارد.

۱- کمال الدین، ص۵۱۲، ح۴۳.

۲- کمال الدین، ص۵۱۳، ح۴۳.

د) وظیفه منتظر در زمان غیبت

۱. صبر

تعجیل وانجام عملی شتاب زده نیز می تواند نتیجه ای به عکس و بازتابی منفی داشته باشد؛ حقیقتی که در دعا به آن این گونه اشاره شده است:

فصبرنی علی ذلک حتی لااحب تعجیل ما اخرت و لا تأخیر ما عجلت و لا اکشف عما سترته و لا ابحث عما کتمته و لا انازعک فی تدبیرک و لااقول لم و کیف؟ و ما بال ولی الامرلایظهر و قد امتلاءت الارض من الجور و افوض اموری کلها الیک؛(۱) خداوندا در دوران غیبت به من صبری عنایت کن که تعجیل آنچه را تو به تأخیر انداخته ای از تو درخواست ننمایم ودر مقام کشف اسرار وجستار از آنچه پنهان نموده ای نباشم و با تدبیر تو منازعه نکنم و به جهت پر شدن زمین از ظلم وجور بهانه نجویم وتمام امور را به تو واگذار نمایم.

امر غیبت بسیار حکیمانه است و تنها گزینه پیش رو برای امامت و مهدویت در آن فضای سیاسی و اجتماعی مهدی ستیز بوده است. بنا بر این، سزاوار است امر ظهور به خداوند متعال واگذار شود.

۲. دعا

در اهمیت دعا برای حضرت در ادعیه آمده است:

ص:۲۲۲

۱- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳.

«و لاـ تنسنا ذکره و انتظاره و الایمان وقوه الیقین فی ظهوره و الدعا له و الصلاه علیه حتی لایقنطنا طول غیبته من ظهوره و قیامه»؛(۱) خداوندا یاد و انتظار امام غایب را از خاطر ما نبر و ایمان و قوت یقین در ظهور او و دعا برای او و درود بر او در خاطر ما همیشه پایدار باشد؛ به گونه ای که طولانی شدن غیبت موجب یأس و ناامیدی از ظهور او نشود.

اگرچه امام غایب است؛ ولی به یقین وجود دارد و آموزه ای است که ایمان راسخ به آن از اعتقادات راستین و صحیح است ودعا برای ظهور موجب امید به آینده ای روشن و یادآوری ارزشها و رویشها درعصر ظهور می شود.

توصیف دوران غیبت: زمان شدت دشمنی و فتنه

دوران غیبت، دوران فتنه انگیزی وصف آرایی دشمنان است؛ همان گونه که در ادعیه آمده است:

«اللهم انا نشکو الیک فقد نبینا و غیبه ولینا وشده الزمان علینا و وقوع الفتن[بنا] و تظاهر الاعداء [علینا] و کثره عدونا و قله عددنا».(۲)

۱- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳.

۲- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳.

طبق این فرازها، دوران غیبت، دوران پر آشوبی است و امواج فتنه، زمانه را تحت تأثیر قرار داده، چالشهای زیادی خواهد داشت و دشمنان با تمام قوا و هر آنچه برای ستیزش دارند به مهدی ستیزی و امام گریزی می پردازند و تعداد اندک مهدی یاوران وحق باوران را می آزارند.

دوم: عصر ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات

۱. دوران سرور آل محمد

عصر بهارینه ظهور، طبق ادعیه و زیارات، ایام فرح بخش و سرور آل محمد علیهم السلام خواهد بود. در ادعیه و زیارات مهدوی چنین آمده است: «اللهم و سرّ نبیک محمد صلی الله علیه و آله و سلم الطاهرین برویته و من تبعه علی دعوته و ارحم استکانتنا من بعده اللهم اکشف هذه الغمه عن الأمه بحضوره».(۱)

اهل بیت علیهم السلام از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خشنود و مسرور می شوند. علاوه بر شادی ایشان، مهدی یاوران نیز به وجد آمده، به زندگی پرنشاط و آکنده از آرامش و آسایش دست می یابند. امید در دل ایشان زنده می شود و این زندگی سرد و بی روح، با دم مسیحایی ولی خدا گرم و دل نواز می گردد و اشک حسرت از دیدگان خیره در غیبت، بازگرفته می شود و غم واندوه مهدی باوران با حضور آن عزیز بر طرف می گردد و زمینه توحید و عبودیت فراهم می آید و وعده

۱- المزار کبیر، ص۶۶۵.

خداوند به صورت کامل تحقق می یابد.

به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمـده است: «و تنجز به وعد المؤمنین حتی لایشـرک بک شـیئا و حتی لا یبقی حق الا ظهر و لا عدل الا زهر وحتی لا یستخفی من الحق مخافه احدا من الخلق».(۱)

دوران حضور دوباره مهدی آل محمد علیهم السـلام فرصتی برای بازیابی توحید و روا مداری شـرک به خداوند متعال است و از این فراز فهمیده می شود هدف زندگی در زمان ظهور، رسیدن به رشد وتعالی است. گویا انسان جایگاه خویش را یافته، در پی ارج گـذاری به مقام خلیفه اللهی بر می آیـد و فریاد توحید را در سرتاسـر هستی طنین انداز می کند؛ به گونه ای که حق با همه وسـعت دامنه خود و به معنی تمام کلمه در جامعه نمایان می شود و چهره عدالت در سایه عدالت گستر جهان، درخشـش می یابد و قلب رنجور و سـینه خسـته از ظلم وجور ایام غیبت را تسکین می دهد و حق و حقیقت را جلوه گر می سازد؛ این امر تـا آنجا پیش می رود که دیگر به دلیل ترس از چالش و ستیزش اهل باطل، حق کتمان نمی گردد و به دلیل ظلم وجور، خلأها وگسـست های ناشـی از فشار ستم، به دره ها وشکافهای عمیق اجتماعی تبدیل نمی شود؛ چرا که با گسترش معرفت و احساس نیاز مردم به امام معصوم، موانع حق ستیزی و امام گریزی از بین می رود و هیچ کس را یارای مبارزه با حق و مقاومت در برابر

۱- مصباح الزائر، ص ۴۲۰؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۵ باب زیاره الامام المستر عن الابصار.

جریـان رودخـانه خروشان ولایت نخواهـد بود. بنابر این بـدون اینکه ترس و وحشتی از ناحیه مهـدی ستیزان احساس شود، حق اظهار می شود و چهره حقیقت به طور کامل نمایان می گردد.

۲. از بین رفتن دشمنی

گرمای خورشید ولایت، سرمای کینه وغم های عناد دشمنان را ذوب نموده، دشمنی را از بین می برد. در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث و یملاء به الارض قسطا و عدلا ویمکن له و ینجز به وعد المؤمنین؛(۱) سـلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف که خداوند متعال به امتها وعده داده است توسط او اعتقـادی یکپـارچه شــکل می گیرد ودشــمنی وعنـاد از بیـن می رود وزمیـن را عــدل وداد فرا می گیرد و همـه چیز بر اسـاس آرمانهای مهدوی شـکل می گیرد ووعده الهی به اهل ایمان تحقق می یابد؛ چرا که ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف بـه معنی تحقـق وعـده الهی است و همه امتهـا پروانه وار نزد شـمع وجـود او گردهم می آینـد و اتحـادی یکپـارچه را تشـکیل داده، با یکـدیگر هم نوا خواهنـد شـد؛ حتی فراتر از همنوایی، همگرایی آنها روی خواهد داد؛ چرا که فاصـله ای میان ایشان و امامشان باقی نمی مانـد و با متمرکز شدن توجهات در امامت و مهدویت، زمینه ای برای اختلاف طبقاتی و رقابت های نا متوازن

۱- مصباح الزائر، ص۴۴۱؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۱.

زندگی باقی نمی ماند و زمین پر از عدل و داد می شود و مردم از این الگوی کامل در فرصتی استثنایی بهره مند می گردند و آرزوی دیرینه اهل ایمان تحقق می یابد و با رسیدن صبح امید و طلوع خورشید مهر، یخ های سرد و بی روح حیرت ناشی از غیبت ذوب می شود و با جریان چشمه حقیقت، آب حیات در کالبد طبیعت جریان می یابد و تشنگان حقیقت و ره پویان امامت و ولایت وعاشقان مهدویت را سیراب می نماید.

۳. درخشش امامت

عصر ظهور، دوران طلایی حیات بشر است، آن زمان به یقین روزگار رهایی از ظلم وجور و تاریکی وجهالت است؛ چرا که فاصله ای بین امام و مردم وجود نخواهد داشت و همه از فضای نورانی حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف بهره مند خواهند شد و نورانیت وجود امام، جهان را آکنده از عطر امامت می کند؛ همان گونه که در زیارت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آمده است:

«سلام الله و برکاته و تحیاته و صلواته علی مولای صاحب الزمان صاحب الضیاء و النور و الدین المأثور و اللواء المشهور و الکتاب المنشور و صاحب الدهور و العصور... و شمس الظلام و بدر التمام و نضره الایام»؛(۱) سلام وبرکات خداوند متعال و صلوات و ثنای او برصاحب الزمان که صاحب درخشش و نورانیت

ص:۲۲۷

۱- مصباح الزائر، ص۴۱۹؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۴.

است؛ همـان که صـاحب دین ابراهیمی وحیانی وپرچم مشـهور الهی است وکتاب آسـمانی را به همراه دارد وروزگار به اختیار اوست؛ چرا که او خورشید درخشان و ماه تابان است.

ساختـار ادبی این فرازهـا حکـایت ازحضورانسـان کامـل در عصـر ظهور دارد. درخشـش خورشـید عـالم تـاب امامت، موجب نورافشانی عصـر ظهور می شود و بشـر گرمای وجود امام را احساس می کند و رفاقت بین خود و امام دوازدهم علیه السـلام را تجربه می نمایـد وبـا حقیقت اسـلام ناب محمـدی روبه رو می گردد و چهره زیبای دین مبین الهی مشـخص می شود و با ارائه نسخه اصلی ادیان ابراهیمی و پالایش و پیرایش خرافات آنها، پیروان ادیان نیز به خروش آمده و اسلام را محل تلاقی و تکامل ادیان می یابند وبا به رسـمیت شـناختن آن، زیر پرچمی قرار می گیرند که مهدی آل محمد علیه السـلام به اهتزار در می آورد ودرپرتو آن خورشید فروزان و ماه تابان، به نعمت آسایش و آرامش دست می یابند و کام یاب می گردند.

وقت ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات

ترسـیم و تصویر دوران ظهور آن انـدازه جان فزا و روح بخش است که می تواند در هر منتظر مهدی یاوری، شوق و اشتیاق به سوی ظهور را فراهم آورد و حتی چه بسا باعث شـتاب زدگی و تعجیل در رسـیدن به آن دوران می شود و همواره مورد سؤال منتظران ظهور بوده است. به جهت پاسخ به این سؤال در ادعیه و زیارات آمده است:

ص:۲۲۸

« و امرك ينتظر و انت العالم غير معلم بالوقت الذی فیه صلاح امر ولیك فی الاذن له باظهار امره وكشف ستره».(۱)

وقت ظهور از منظر ادعیه و زیارات حضرت مهدی علیه السلام معلوم نیست و از اسرار نظام آفرینش به شمار می آید و علم آن در انحصار خداوند متعال است، هر چند در فرازی از دعای عهد آمده است: « وعجل اللهم لنا ظهوره فانهم یرونه بعیدا و نراه قریبا».(۲)

واژه «قریبا» به معنی نزدیک بودن ظهور نیست؛ چرا که با توجه به گذر غیبت، طبیعی است که در هر لحظه به ظهور حضرت نزدیک تر می شویم و این امر معقول نیازی به بیان ندارد؛ بنابر این شایسته است به قرینه فرازهای قبلی « قریبا» به معنی اصطلاحی باشد که حاکی از قطعی بودن پدیده ظهور با همه مسائل نامأنوس آن است. در خصوص روز ظهور نیز در زیارت حضرت مهدی علیه السلام در روز جمعه آمده است: «یا مولای یا صاحب الزمان صلوات الله علیك هذا یوم الجمعه وهو یومك المتوقع فیه ظهورك والفرج».(۳)

انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی علیه السلام در ادعیه و زیارات

واگذاری حکومت جهانی به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اتفاقی نیست و به یقین، حضرتش گزینه شایسته انتخابی خداوند متعال برای رخ دادی

۱- كمال الدين، ص۵۱۲، ح۴۳.

۲- المزار الكبير، ص۶۶۵.

۳- جمال الاسبوع، ص۴۲، ف ۳.

عظیم و تحقق آینده ای روشن در فرجام تاریخ است؛ چرا که امتیازات ویژه ولی عصر۴ وجودی سرآمد و برترین شخصیت را از ایشان ترسیم می کند و او را برگزیده خداوند متعال معرفی می کند، شخصیتی که حتی در دوران کودکی زیبنده این مقام و شایسته این جایگاه بوده است و از همان آغاز موفق به کسب معیارهای الهی شده است و به مقام خاتم الاوصیاء، نائل گردیده است و در ادعیه و زیارات آمده است:

«اشهد ان الله اصطفاک صغیرا و اکمل لک علومه کبیرا و انک حی لاتموت حق تبطل الجبت و الطاغوت».(۱)

خداوند متعال حضرت مهدی را در دوران خرد سالی برگزیده است و در همان دوران، علوم امامت را برای حضرتش کامل نموده است و زمینه گسترش معرفت توسط او را فراهم آورده است، کودکی که مهدی ستیزان و امام گریزان برای از بین بردن او از هیچ امری فروگذار نکردند، رشد یافته و به حیات خود تا نابودی کامل باطل ادامه می دهد.

در دعایی دیگر به جهت اشاره به انتخاب و انتصاب الهی حضرت مهدی آمده است:

فانه عبدک الذی استخلصته لنفسک و ارتضیته لنصره دین نبیک و اصطفیته بعلمک و عصمته من الذنوب و برأته من العیوب و اطلعته

۱- مصباح المتهجد، ص۴۰۸؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۳.

علی الغیوب و انعمت علیه و طهرته من الرجس و نقیته من الدنس؛(۱) امام دوازدهم علیه السلام بنده محبوب خداست، به گونه ای که خداوند متعال با توجه به علم الهی خویش او را برای یاری دین برگزیده است واز هرگونه گناه ولغزش دور داشته است واز عیوب مبرا نموده است واز غیب آگاه گردانیده است ونعمتش را بر او ارزانی داشته وبه او طهارت از پلیدی وپرهیز از لغزش عنایت کرده است.

طبق آنچه در این فراز از دعا مورد اشاره قرار گرفته است، حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشریف امتیازی ویژه نسبت به سایر مقربان درگاه خداوند متعال دارد که به خاطر آن برگزیده شده است؛ به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «فانه عبدک الذی استخلصته لنفسک». (۲)

حضرت مهدی هماهنگ و متناسب و با اهداف و منویات خداوند متعال، فرجام تاریخ را رقم خواهد زد؛ بنا بر این شکوه و ابهت حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف تجلی عظمت خداوند متعال وتحقق آخرین درجه رشد وکمال بشریت است.

نتیجه گیری

ادعیه و زیارات متعددی به صورت خاص و ویژه، امامت ومهدویت وبه صورت غیر اختصاصی به مهدویت؛ ابعاد وشئون حضرت مهدی علیه السلام

۱- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳؛ غیبت طوسی، ص۲۷۹؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۸ بااندکی اختلاف.

۲- کمال الدین، ص۵۱۴، ح۴۳

را ترسیم می کنند وبه بیان اوصاف واحوال وجایگاه ومقام ومرتبه امام دوازدهم علیه السلام می پردازند. حضور وغیبت نیز در آنها بیان شده است. و در آنها با اشاره به ویژگیهای شخصی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بر وجود حجت حی در هر زمانی تأکید می شود. ناینست آن ننن

ص:۲۳۲

فصل چهارم: سیمای عمل کردی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

اشاره

ص:۲۳۳

مقدمه

امامت و مهدویت به عنوان یک اندیشه راهبردی و کاربردی است و توجه به آن و شناخت ساختار حکومت آن حضرت به جهت حرکتی هماهنگ به سوی ظهور، می تواند الگوی سیاسی اجتماعی وفرهنگی وتربیتی قرار گیرد؛ چرا که امامت ومهدویت در امتداد رسالت انبیاء و وصایت اولیاء قرار گرفته است. به رغم ترقی ورشد بشریت در زمان انبیاء گذشته، هنگام ظهور امام دوازدهم علیه السلام اهداف خداوند متعال از نظام آفرینش به صورت کامل محقق خواهد شد. دراین قسمت از پژوهش ابتدا به سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام در دوران غیبت وسپس در عصر ظهور از منظر ادعیه و زیارات پرداخته می شود.

اول: آثار تکوینی و سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف دردوران غیبت

۱. ملجاء، پناه و حافظ نظام آفرینش

امام علیه السلام آثار و فواید و برکات زیادی دارد. آرامش و امنیت مجموعه

ص:۲۳۴

هستی ازجمله آثار مترتب بر وجود حجت خداونـد متعال است. در قرآن کریم به جهت اشاره به این مطلب آمـده است: « و ما کان الله لیعذبهم و انت فیهم»(۱) خداوند مردم را تا زمانی که تو (پیامبر) در بین آنها هستی عقاب و عذاب نمی کند.

خداونـد متعـال به برکت حضور امـام در جـامعه، ایشان را در دنیا عـذاب نمی کنـد. امام علیه السـلام نقش به سـزایی در تأمین امنیت نظام آفرینش دارد. در زیارت حضـرت مهدی علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است «السلام علیك یا عین الحیاه»؛(۲) سلام بر تو ای منشأ حیات.

گویـا حضور امـام در نظـام آفرینش به قابلیت آن برای حیات می انجامـد. خداونـد متعال او را برای ایفای این نقش کلیـدی و تحقق هدف نظام آفرینش آفریده است؛ در ادعیه آمده است: «... خلقته لنا عصمه و ملاذا و اقمته لنا قواما و معاذا»؛(۳) خداوندا تو امام را برای خلق به عنوان پناه ومأمن قرار دادی.

در فرازی دیگر آمده است: «و جعلته مفزعا لمظلوم عبادك».(۴)

طبق مضامین وارده در آیات و روایات و ادعیه و زیارات، حفظ و نگهـداری اهل زمین از فرو رفتن در کام آن، از جمله آثار و فواید تکوینی امام علیه السلام است.

ص:۲۳۵

۱- انفال: آیه۳۳.

۲- جمال الاسبوع، ص۴۱، ف۳.

۳- المزار الکبیر، ص۵۸۳.

۴- مصباح المتهجد، ص۱۵۹.

۲. مسئولیت پذیری

مهـدویت به عنـوان انـدیشه ای راه بردی وکـار بردی، مـوجب پویـایی انتظـار وامیـد به آینـده ای روشن خواهـد شـد ومـوجب مسؤلیت پذیری هر چه بیشتر در زمان غیبت می گردد؛ در ادعیه و زیارات آمده است:

... و یکون یقیننا فی ذلک کیقیننا فی قیام رسولک صلی الله علیه و آله و سلم... و قو قلوبنا علی الایمان به حتی یسلک بنا علی یده منهاج الهدی و الحجه العظمی و الطریقه الوسطی و قونا علی طاعته و ثبتنا علی متابعته و اجعلنا فی حزبه و اعوانه و انصاره و الراضین بفعله و لاتسلبنا ذلک فی حیاتنا و لا عند وفاتنا حتی تتوفانا و نحن علی ذلک غیر شاکین و لا ناکثین و لامرتابین و لامکذبین؛(۱) خداوندا به منتظرین ظهور یقینی عنایت کن که همان گونه که در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله قیام نموده و با یقین به حقانیت آن بپا خاستند همانند آن به یاری امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف برخیزند. خدایا به جهت حرکت در سایه امام زمان وایمان راسخ به او قوت قلب عنایت کن، چرا که او طریق هدایت وحجت عظیم الشأن الهی و رهبری معتدل ومعتمد است. خدایا به منتظران ظهورش قوت در اطاعت وثبات قدم در همراهی ومتابعت عنایت فرما وما را از جمله مهدی یاوران ومهدی یاوران قرارده، همان افرادی که رضایت امام خویش را می طلبند وهیچ گونه شک وتردیدی در حقانیت او ندارند وهرگز در یاری او تردید ودرنگ نمی کنند.

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۳.

توجه به امام دوازدهم علیه السلام منتظران را از دام متمهدیان و مدعیان می رهانند و با ارائه الگوی صحیح رفتاری، باعث نجات از جهل و گمراهی و فتنه و آشوب می شود و موجب درخشش مهدی یاوران در تجدید پیمان با امام خویش و وفای به آن در ایام غیبت خواهد شد. شایان ذکر است توصیه و تأکید بر این دعا در عصر غیبت به جهت توجه دادن به آثار امام غایب است؛ چرا که اگر آثار امام به دوران ظهور اختصاص می یافت، تأکید بر این دعا معنی نداشت. از این رو سعادت در کشتی نجات مهدی آل محمد علیهم السلام است. در زیارت حضرت مهدی به جهت اشاره به این حقیقت آمده است: «السلام عیک یا سفینه النجاه».(۱)

همان گونه که از ادعیه و زیارات استفاده می شود، سعادت دنیا و آخرت در توجه به امام عصر علیه السلام تأمین می گردد؛ در دعا وارد شده است: «و اجعلنی بهم فائزا عندک فی الدنیا و الآخره و من المقربین»(۲).

عنایت به مهدویت، انتظار را از یک خواسته، به جریان تبدیل می کند و حرکتی هماهنگ به جهت زمینه سازی ظهور را در پی خواهد داشت؛ در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است:

و اجعلنا فی حزبه القوامین بامره الصابرین معه الطابین رضاک بمناصحته حتی تحشرنا یوم القیامه فی انصاره و اعوانه و مقویه

۱- جمال الاسبوع، ص۴۲.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۶.

سلطانه.(۱)

همان گونه که در این دعا وارد شده است، شیفتگان عصر ظهور برای زمینه سازی ظهور، قابلیت خویش را افزایش داده، با صبر و استقامت، امام دوازدهم علیه السلام را یاری خواهند نمود و با رضایت به حکومت حضرتش مشروعیت آن را تقویت می نمایند؛ به گونه ای که دیگر تقیه صورت نمی گیرد. در ادعیه آمده است:

و اجعلنا یارب من اعوانه و مقویه سلطانه و الموتمرین لامره و الراضین بفعله و المسلمین لاحکامه و ممن لاحاجه به الی التقیه من خلقک؛(۲) خداوندا ما را از یاران حضرت مهدی قرار بده و توفیق تقویت حاکمیت او وفرمانبرداری از اوامر او و رضایت مندی به حکومت او را به ما عنایت بفرما؛ به گونه ای که سلامت وایمنی عمل به احکام دین تحقق یابد و نیاز به تقیه و محافظه کاری از شر دشمن در عمل به دین صورت نگیرد.

طبق این فراز، قابلیت و آمادگی عمومی برای استقبال از آموزه امامت و مهدویت لازم است و باور به امامت وظهور امام غایب، تنها آموزه ای است که به این حقیقت معنی می بخشد و بلوغی اجتماعی را به جهت استقبال از امامت ومهدویت شکل می دهد.

۱- جمال الاسبوع، ص۳۰۹.

۲- جمال الاسبوع، ص۳۱۹.

دوم: آثار تشریعی سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام در عصرظهور

الف) آثار مشترک نسبت به مؤمنان ومشرکان

۱. اتمام حجت

دوران حضور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف دوران گفتمان و پرسمان و پاسخ به شبهات واز بین بردن جهل و ظلمت است. در ادعیه آمده است:

... ولیک صلواتک علیه وآله ظاهر المقاله واضح الدلاله هادیا من الضلاله شافیا من الجهاله؛(۱) امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف گفتاری روان داشته و بیانش موجب هدایت جامعه است وکلام او به نجات از ضلالت و جهل می انجامد.

هنگام حضور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف گسترش معرفت نمایان شده، زمینه شناخت و معرفت الهی فراهم می آید و بزرگ راه هدایت بازگشایی می شود؛ چرا که امام علیه السلام بدون تقیه به بیان آموزه های دین مبین اسلام می پردازد و بر معرفت مردم می افزاید و ایشان را از حقایق الهی و اسرار ناگفته امامت و مهدویت آگاه می سازد. جامعه نیز با بلوغ اجتماعی چشم گیری از این معرفت بهره مند شده، به مراد امام علیه السلام و واقعیت گفتار و حکمت رفتار ایشان دست می یابد واز ضلالت و گمراهی به سعادت و هدایت نائل می شوندواز جهالت ودشمنی با امامت دست می کشند و فاصله بین امام و مردم به نجات ورفاقت با امام خویش تغییر می یابد.

۱- کمال الدین، ص۵۱۲، ح۴۳.

۲. هدایت

حضـرت مهـدی عجـل الله تعالی فرجه الشـریف هماننـد انبیاء و اولیاء گذشـته با رحمت و رأفت به فکر نجات انسان ها است و برای همه آرزوی سـعادت دارد. شـمیم مهر در مقـابله با ظالمان و جائران، ابتـدا ایشان را به دین و مروت و جوان مردی فرا می خواند و به تبشـیر و انذار می پردازد تا از شقاوت و بدبختی نجات یابند ودر مسیر حقیقت قرار گیرند. در ادعیه و زیارات آمده است: «... القـائم بامرک، الـداعی الیک الـدلیل علیک و حجتک علی خلقک و خلیفتک فی ارضک»؛(۱) حضرت مهدی علیه السـلام در قیام خود، مردم را در فراخوانی گسترده به خداونـد متعال و یکتاپرستی دعوت می کنـدو فرصت توبه و بازگشت را در اختیار همگان قرار می دهـد و علاوه بر رهبری اهل ایمان، سایر مردم ونوع بشـر را به حق دعوت می نمایـد و با اسـتدلال و احتجاج و ترسیم و تصویر حقیقت، ایشان را از آثار و فواید و برکات خلیفه خدا در زمین آگاه می کند.

امـام دوازدهم عجـل الله تعالی فرجه الشـریف با اتمام حجت، افراد غافل را متوجه و متنبه و جاهل را آگاه می نمایـد. از این رو در این شـرایط، دیگر کسـی در مقابل عمل انجام شده قرار نمی گیرد و ناخواسته در مسیر اشتباه گام بر نمی دارد و اگر کسی دچـار انحراف و انحطـاط شود، خویش را دانسـته و عالمانه و عامـدانه در معرض نابودی قرار داده است و هیـچ عاقلی از چنین شخصی در انتخاب غلطش حمایت نمی کند. به همین جهت امام(عج)

ص:۲۴۰

۱- غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ مصباح المتهجد، ص۱۵۹ با اختلاف متن.

ظالمان و جائران را از عواقب و پیامدهای ظلم وجور آگاه می کند و راه های خلاصی و رهایی از این گرفتاری را پیش روی آنان می نهد تا مانند حر به حریت و آزادگی نایل آیند. در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «و جعلته هادیا لمن شئت من خلقك»؛(۱) چرا که هدایت امام دوازدهم علیه السلام محدود به گروه خاصی نیست وحتی افراد ظالم و جائر می توانند در سایه هدایت، از بدرفتاری و بدپروردگی کناره گرفته و نجات یابند و از کشتی نجات مهدی آل محمد علیه السلام استفاده نمایند همان گونه که در زیارت حضرت به مناسبت روز جمعه آمده است: «السلام علیك یا سفینه النجاه»(۲).

ب) آثار مختص نسبت به مؤمنان

اشاره

اقدامات عمل کردی حضرت مهدی نسبت به اهل ایمان در عصر ظهور، در حوزه های سیاسی اجتماعی، فرهنگی اخلاقی وقضایی صورت می گیرد. در این قسمت از پژوهش به سیاست های مهدوی در عصر ظهور پرداخته می شود.

۱- بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۵.

۲- جمال الاسبوع، ص۴۲، ف ۳ .

سیاست های مهدوی در عصر ظهور

اول: سیاست های سیاسی _ اجتماعی

۱. تشکیل دولت

اشاره

تشکیل دولت، روی داد بسیار مهم دوران ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف است. این امر موجب پدید آمدن آرمان شهر مهدوی و گسترش قسط وعدالت می گردد؛ مدینه فاضله ای که تداعی بخش حضور انبیاء و اولیاء در منزل گاه تاریخ است و با حضور حضرت مهدی علیه السلام و ظهور او، بار دیگر بازآفرینی می شود و جامعه ای ولایت مدار و حق گرا، دستاورد آن خواهد بود، تفاوت این دوران با دوران گذشته، تشکیل ساختار رسمی حکومت الهی اسلامی به امامت امام معصوم وتحقق کامل اهداف نظام آفرینش است، چرا که روش و منش امامت با ساختاری متفاوت از گذشته خواهد بود وبه صورت رسمی حکومت تشکیل خواهد داد.

در این ساختار، در رأس هرم قدرت، امام علیه السلام قرار می گیرد و هدف دولت عزت و کمال مسلمین و عبودیت خداوند متعال است. در دعای افتتاح به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم انا نرغب الیک فی دوله کریمه تعز بها الاسلام و اهله»(۱).

تمام دولت ها در طول حیات سیاسی خود، سیاست هایی را در نظر

۱- مصباح المتهجد، ص۵۸۱؛ اقبال الاعمال با اندکی اختلاف، ج۱، ص۱۹۱ و ۴۷۶.

گرفته انـد و با توجه به آنها، کار ویژه ها و ساختار حکومت را تعریف و ترسـیم کرده اند؛ دولت امام دوازدهم علیه السـلام نیز سیـاست هـایی دارد که در سـایه آنها هنـدسه حکومت عـدل الهی را بنا می نهـد؛ از جمله سیاست خاصـی که از ویژگی های دولت مهـدی عجل الله تعالی فرجه الشـریف به شـمار می آید، تکریم حق مداران است؛ توصـیف دولت با صـفت «کریمه»(۱) حـاکی از توجه ویژه حکومت امـام دوازدهم علیه السـلام به شخصـیت و قابلیت و لیاقت انسان در عصـر ظهور است. از این رو میل و رغبت مردم به دولت مهـدی علیه السـلام به برقراری رابطه قدرت و سـیاست کمک می نماید؛ چرا که در این حکومت، تلاش می شود تا مردم مورد حمایت و تکریم قرار گیرند. بنابراین حکومت حضـرتش فراتر از سیاست مردم سالاری و شایسته سالاـری، سیاست کرامت پیشه و حق سالاـر را در پیش خواهـد گرفت و بشـر بـا میـل و رغبت خویش، جویـای کرامت نفس خویش در دولت کریمه مهـدوی علیه السـلام می شود. و به همین لحـاظ انسان کریم در پی دولت کریمه خواهـد بود و اجازه نخواهد داد غیر کریم بر او حکومت کند.

در این قسمت از پژوهش به سیاست های دولت مهدوی عجل الله تعالی فرجه الشریف اشاره می شود.

ص:۲۴۳

۱- مصباح المتهجد، ص ۵۸۱

سیاستهای دولت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

الف) اظهار دین

مجموعه هستی از آغاز خلقت تا فرجام آن، هدف مند آفریده شده است. رسیدن به هدف متعالی آن، زیر ساخت و بستر مناسب لازم دارد؛ در این خصوص می توان به حضور فعال انبیاء و اولیاء اشاره کرد که با شهامت و رشادت و استقامت کوشیدند تا دین مبین الهی را اظهار کنند و به رغم ستیزش و چالشهای بسیار از ناحیه کافران و مشرکان، به رسالت خویش عمل نمایند. خداوند متعال در قرآن می فرماید: «هُوَ الَّذِی أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَی وَدِینِ الْحَقِّ لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کلِّهِ وَلَوْ کرِهَ الْمُشْرِکونَ»؛(۱) خداوند متعال رسول هدایتگرش را با دینی به حق فرستاد تا دین او را بر سایر ادیان ظاهر و فراگیر نماید؛ هر چند برای مشرکان خوشایند نباشد.

در ادعیه و زیارات وارده مهدوی نیز به جهت اشاره به این حقیقت آمده است: «اللهم اظهر به دینک و سنه نبیک حتی لایستخفی بشیءٍ من الحق مخافه احد من الخلق».(۲) طلب اظهار دین از زبان امام، کنایه از تحقق آن توسط امام عصر علیه السلام است.

در زیارتی که برای زیارت هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده است؛ آمده است:

۱- توبه: ۲۳.

۲- مصباح المتهجد، ص ۵۸۱.

واجعل به صـداء الجور عن طريقتک حتی یظهر الحق علی یدیه فی احسن صورته ویهلک الباطل واهله بنور دولته ولا یستخفی بشـی من الحق مخافه احـد من الخلق؛(۱) خداونـدا سـد زنگار وسـختی جور را که مانع راه تو شـده انـد بردار تا حق به بهترین شکـل به دست حجت تو ظـاهر گردد وباطـل واهل آن به نور دولت او باطل شود و حق وحقیقت به خاطر ترس از مقابله با آن مخفی نگردد.

حضـرت مهدی علیه السلام با حمایت از دین مداران، به مدیریت مهدی یاوران، در یاری و نصرت دین مبین اسلام می پردازد. در فرازی از ادعیه مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم انتصـر به لدینک و انصر به اولیائک و اولیائه و شیعته و انصاره».(۲)

ب) عزت اسلام، ذلت نفاق

حکومت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف سیاست عزت اسلام و مسلمین و ذلت کافران و مشرکان و منافقان را در پیش خواهـد گرفت. در ادعیه و زیارات مهدوی به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «تعز بها الاسـلام و اهله و تذل بها النفاق و اهله».(۳)

زمان ظهور امام دوازدهم علیه السلام، مسلمانان در سایه رهبری و حکومت

۱- المزار الکبیر، ص ۵۶۳؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۸۲ .

۲- مصباح المتهجد، صص۴۰۵و ۵۸۱ با عبارتی مشابه.

۳- مصباح المتهجد، ص۵۸۱؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۲۷ و۱۴۲و۱۹۱و۴۷۶و۵۰۲ در دعاهای مختلف.

امام خویش، قامت اسلام را می آرایند و دیگر کسی با تظاهر به اسلام قادر به فریب مردم نخواهد بود؛ چرا که مهدی یاوران و دولت مردان مهدوی علیه السلام به نام اسلام به اریکه قدرت دست نمی یازند ودر پی منویات امام معصوم علیه السلام دین مداری را در رأس امور قرار می دهند و دین شعاری به عنوان بهانه ای برای عزیز شدن جایگاهی نخواهد داشت.

در آن دوران اقتدار سیاسی اسلام با نگاهی عزت مندانه به آن رخ خواهد داد و حضرتش مردم را به سوی خداوند متعال فرا می خواند و خاستگاه ارادی مردم به موجی از اسلام خواهی تبدیل می شودو نفاق و کفر باطنی از بین می رود.

ج) جمع بین امتها

سیاست امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در بر پایی حکومت تقریب، وحدت و همدلی بین جامعه بشری است. وی ایشان را به یکتاپرستی دعوت نموده، به سوی هدف نهایی آفرینش سوق می دهد و روحیه ای حقیقت یاب و جامعه ای حق مدار را ساماندهی می کند و از آنجا که با صداقت و درستی با مردم تعامل می شود، مردم خود را در پناه امام۴ می یابند و بین خود و ایشان فاصله ای احساس نمی کنند در نتیجه، دوران ظهور با احیاء قلوب مردم تحولی عظیم صورت می گیردکه به بیداری بشریت می انجامد؛ چرا که گروه های مختلف در نگاهی مشترک، آموزه امامت و مهدویت را انتخاب خواهند کرد و به فرهنگ جامع مهدوی گرایش پیدا می کنند. در ادعیه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «اللهم واحی به القلوب المیته و اجمع به الاهواء

المختلفه».(۱)

به تناسب این شور و شعور، موجی از بیداری و آگاهی بشر برای گرایش به موعود شکل می گیرد و جامعه به صورت یک پارچه تحت لوای فریادگر توحید، یکتاپرستی را تجربه خواهد کرد و به دلیل توجه به این هدف والا، از هرگونه خصومت و نزاع و ظلم و بی عدالتی کناره گیری می کند، از این رو در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدی، الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم و یلم به الشعث و یملأ به الارض قسطا و عدلا و ینجز به وعد المؤمنین؛(۲) سلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف ؛ همان که خداوند متعال وعده داده است همگان را گرد هم آورد ودشمنی را از بین می برد وزمین در اختیار او قرار گرفته، پر از عدل و داد می گردد ووعده الهی به مؤمنین تحقق می یابد.

از این فراز استفاده می شود که امت های گذشته نیز از موعود استقبال می کنند و همین امر می تواند بستر احیاء کتاب و سنت را فراهم آورد و دولت اخلاقی امام دوازدهم علیه السلام را مورد حمایت قرار دهد. در ادعیه آمده است: «و وعدته ان تجمع به الکلم و تفرج به عن الامم و تجمع به الممالک کلها».(۳)

۱- کمال الدین، ص ۵۱۵؛ مصباح المتهجد، ص۱۵۸؛ جمال الاسبوع، ص۳۱۹

۲- المزار، ج۵۹۰؛ المزار، ص۲۰۹؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۸۶ و ج۹۹، ص۱۰۱ با اندکی اختلاف.

۳- بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۵؛ مصباح المجتهد، ص۱۵۸ با اندکی اختلاف (واجمع به الاهواء المختلفه) .

جمع بین امتها موجب وحدت و همدلی و همگرایی در استقبال از دین مبین اسلام خواهد شد و عزت اسلام به نمایش گذارده می شود. به جهت این اتفاق مهم، حکومت حضرت نیز فراگیر و جهانی می گردد. در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «حتی لا یشرک بک شیئا».(۱)

طبق این فراز از ادعیه و زیارات، نسبت به جهانی شدن استفاده می شود؛ روند رویکرد جهانی بشریت به آموزه امامت و مهدویت است وبلوغی اجتماعی در جامعه شکل می گیرد که به اجابت دعوت امام دوازهم علیه السلام می انجامد؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیک ایها المنتظر المجاب».(۲)

بنابراین در جهانی سازی اسلام، این منتظرین ظهور هستند که با رویارویی حقیقت از آن استقبال می کنند و روند جهانی شدن را با اطاعت پذیری و ولایت مداری امام خویش تحقق می بخشند.

در فرازی دیگر به عنوان قرینه ای بر تأیید این مطلب آمده است: «حتی لا یستخفی بشی من الحق مخافه احد من الخلق»(۳)پذیرش حق تا آنجا

۱- بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۵.

۲- مصباح الزائر، ص۴۲۲؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۶.

۳- کافی، ج۳، ص۴۲۳؛ من لا یحضر ه الفقیه، ج۲، ص۵۴؛ مصباح المتهجد، ص۵۸۱؛ المزارر، ص۸۲ و ص۵۶۳؛ اقبال الاعمال، ج۱، صص۱۴۲و۴۷۶و۵۰۲؛ جمال الاسبوع: ص۳۱۱؛ بحار الانوار، ج۸۸، صص۶و۲۵، ج۹۲، ص۳۳۳، ج۹۴، ص۳۴۹، ج۹۹ ص۱۸۲۸۵، ج۹۵، ص۲۰۹، ج۹۷، ص۱۹۷،

مورد استقبال قرار می گیرد که به جهت ترس از دشمن نسبت به حقیقت تقیه صورت نمی گیرد؛ چرا که مهدویت خاستگاه ارادی بشر خواهد شد و تمام زمین تحت اختیار حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار می گیرد.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «حتی تسکنه ارضک طوعا و تمتعه فیها طویلاً».(۱)

بنابراین می توان چنین نتیجه گرفت: روند جهانی شدن، مهدویت خواهی بشریت ودوری از شرک است؛ چنان که در ادعیه و زیارات آمده است:

اللهم اجعله الداعی الی کتابک و القائم بدینک استخلفه فی الارض کما استخلفت الذین من قبله مکن له دینه الذی ارتضیته له ابدله من بعد خوفه امنا یعبدک لا یشرک بک شیئا؛(۲) خداوندا دعوت به کتاب الهی وبرپایی دین را بار دیگر با امام زمان علیه السلام آغاز کن؛ همان گونه که قبل از او دین تو بپا گشته بود و رضایت تو در گرایش جامعه به اوست؛ چرا که با ظهور او امنیت و توحیدی دور از شرک به تو، جایگزین ترس و نگرانی خواهد شد.

بشر تجربه شیرین زندگی تحت تعالیم ولی خدا در زمین را به یاد دارد و از ستیزش با حجت خدا به محرومیت های زیادی گرفتار شده است. از این رو با توجه به رشد وکمالی که در آستانه ظهور برای جامعه بوجود خواهد آمد، از ستیزش با امام علیه السلام فاصله گرفته، با توسل به او یکتا

۱- کافی، ج۴، ص۱۶۲؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۹۱.
۲- مصباح المتهجد، ص ۵۸۱ .

پرستی را در سطحی فرامنطقه ای وجهانی به نمایش خواهد گذاشت.

۲. ظلم ستیزی

مبارزه با ظلم و جور از جمله سیاست های بسیار مهم دولت مهدی علیه السلام است؛ به خصوص که حضرت با ریشه ظلم و ستم مبارزه می کند و از آنجا که دولت مهدی علیه السلام دولت قسط و عدالت است و اتحاد و همدلی را در جامعه به صورت جهانی نهادینه می کند، موانع آن را برنمی تابد و با آنچه به ظلم و جور و ستم و تبعیض و بی عدالتی بینجامد مبارزه می نماید و بستر گرایش به کفر و شرک و ستیزش را از بین می برد و اجازه کوچک ترین حرکت ظالمانه به کسی داده نمی شود و مظلومیت فرد، یا گروهی را روا نمی دارد؛ در نتیجه هیچ ظالم یا جائری در زمان ظهور حضرتش امنیت نخواهد داشت؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «اللهم صل علی حجتک فی ارضک... و بوار الکافرین و مجلی الظلمه و منیر الحق»؛(۱) خداوندا بر حجت خویش درود فرست که او کافران را هلاک می سازد و ریشه ایشان را از بین می برد وحق را نورانیت می بخشد.

در برخی ادعیه نیز این گونه وارد شده است: «و تنیر بعدله الظلم و تطفی به نیران الظلم و تقمع به حر الکفر و آثاره و تطهر به بلادك و تشفی به صدور عبادك... و امت به الجور»؛(۲) خداوندا در برپایی عدالت او ظلم

۱- احتجاج، ج۲، ص۳۱۸.

۲- بحارالانوار، ج۹۹، ص۸۵.

خواهـد سوخت و شـعله های آتش ظلم درگرو عـدالت او خاموش خواهد شد و گرمی حرارت ورونق کفر وآثار آن توسط او از بین می رود و زمین تو از لوث کفر پاک می شود وسینه خسته و رنجور از ظلم بندگانت به برکت امام دوازدهم و عدالت او شفا می گیرد و ستم در زمان او می میرد.

از دقت در فرازهای ادعیه و زیارات معلوم می شود حضـرت مهدی علیه السلام اساس کفر را نابود می کند و آتش خانمانسوز ظلم را برای همیشه خـاموش می کنـد و کـانون کفر و آثار آن را از هم فرو می پاشـد. با توجه به تعبیر «و تطهر به بلادک» می توان نتیجه گرفت ظلم ستیزی امام دوازدهم علیه السلام فرامنطقه ای و جهانی است ونقطه امنی برای ظالمان باقی نخواهد ماند.

بنابراین جامعه مهـدوی به عنوان مـدینه ای فاضـله، روزگاری بـدون ظلم را تجربه می کنـد و بشـریت از بزهکاری و ناهنجاری نجات می یابد وجور و جائر، گزینه ای نا مأنوس خواهد شد و تبعیض و اختلاف طبقاتی که همیشه سـبب رنجش خاطر جامعه بوده است، از بین می رود؛ چرا که با از بین رفتن ریشه ظلم، انگیزه ای برای ظلم و جور باقی نمی ماند. در ادعیه آمده است:

السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث و یملاء به الارض قسطا و عدلا ویمکن له و ینجز به وعد المؤمنین؛(۱) سلام بر مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، همان که

ص:۲۵۱

۱- بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۱.

خداوند متعال وعده داده است همگان را گرد هم آورد و دشـمنی را از بین می برد و زمین در اختیار او قرار گرفته، پر از عدل و داد می گردد و وعـده الهی به مؤمنین تحقق می یابـد؛ چرا که با از بین رفتن کینه و دشـمنی، فرهنگ همگرایی وهمـدلی در جامعه شـکل می گیرد و بشـر به خود اجازه نمی دهـد برای رسـیدن به امیال و تأمین اهدافش، حقوق دیگران را زیر پا گذارد؛ حتی درصورت تمایـل، زمینه ای برای رسـیدن به آن نیست و اگر هم حرکتی بر خلاف جریان رودخانه قسط و عـدالت داشـته باشد، در امواج خروشان آن به سختی گرفتار شده، مجازات خواهد شد.

در سیمای عمل کردی امام دوازدهم علیه السلام نسبت به ظالمان و جائران، توضیحات بیشتری در این باره ارائه خواهد شد.

۳. برپایی قسط و عدالت

دولت حقیقت مـدار امـام دوازدهم علیه السـلام بـا از بین بردن موانع قسـط و عـدالت، می کوشـد قسط و عـدالت جهانی را در جـامعه برپـا نمایـد تـا بشـریت به حقوق خود در عرصه های مختلف دست یابـد و به تناسب رهبری امام معصوم علیه السـلام و انسان کامل، از تمام اسـتعدادها و قابلیت ها اسـتفاده نماید که شایسـته انسان آنها را شـکوفا نماید. در این خصوص در ادعیه و زیارات، فرازهای بسیار زیادی هماهنگ با روایات آمده است که فقط به چند نمونه اشاره می شود:

الف: «اشهد علی رجل من ولد الحسین لایسمی و لایکنی حتی یظهر

ص:۲۵۲

الله امره و یملا الارض عدلا و قسطا کما ملئت ظلما و جوراً».(۱)

ب: «اللهم انجزلی ما وعدتنی و اتمم لی امری و ثبت وطأتی، املأ الارض عدلا و قسطا».(۲)

ج: «اللهم املأ الارض به عدلا و قسطا»(۳) و «...تملأ به الارض عدلا و قسطا کما ملئت جورا و ظلما».(۴)

د: «اللهم صل علی حجتک فی ارضک... و الداعی الی سبیلک و القائم بقسطک... الذی یملأ الارض عدلا و قسطا».(۵)

همان گونه که در ادعیه و زیارات وارد شده است، امام دوازدهم علیه السلام با از بین بردن ظلم و جور، قسط و عدالت را در جامعه فراگیر خواهد نمود و فرهنگ عدالت خواهی و انصاف را جایگزین آن می کند؛ به گونه ای که انگیزه ای برای ظلم و تعدی و تجاوز، افراط و تفریط، فقر و تبعیض، خشونت و ناامنی باقی نمی ماند؛ چرا که با برپایی قسط و عدالت، جامعه حقوق خود را به صورت کامل دریافت خواهد کرد.

۴. حل مشکلات

به رغم تلاش فراوان بشر برای حل مشکلات خود، حل آنها همچنان در حد یک آرزو باقی مانده است و همه انسانها به نوعی

۱- غیبت نعمانی، ص۶۸.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص۴۸۲.

۳- المزار مفید، ص۱۶۴؛ مصباح المتهجد، صص۶۹۸ و ۳۷۵.

۴- احتجاج، ج۲، ص۳۱۸؛ المزار الکبیر، صص۴۵۶ و ۵۹۸ با اندکی اختلاف.

۵- اقبال الاعمال، ج۲، ص ۱۱۰؛ جمال الاسبوع، ص۲۶۷ با اندکی اختلاف.

شکستی تلخ در رویارویی با این ناملایمات را در عرصه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و به خصوص اخلاق و معنویت را احساس می کنند. اما این به معنی ماندگاری سختی ها و مشکلات تا پایان دوران زندگی بشر نیست؛ چرا که ادعیه و زیارات حاکی از گشایش امور به دست مهدی ال محمد علیه السلام در عصر ظهور هستند. در ادعیه آمده است: «فصل علی محمد و آل محمد و اعنا علی ذلک بفتح منک تعجله و بضر تکشفه و نصر تعزه».(۱)

امام دوازدهم علیه السلام در هنگام ظهور، با امامت ومدیریت الهی خویش به حل مشکلات، به خصوص مشکلات روحی، روانی و فرهنگی اخلاقی می پردازد و زمینه آرامش و آسایش زندگی را فراهم می آورد.

۵. عمران و آبادانی

دولت امام دوازدهم علیه السلام با گسترش معرفت، زیر ساخت حکومت الهی را فراهم می کند. حکومت امام معصوم علیه السلام به تمام نیازهای بشر و خدمات لازم برای او توجه می نماید. در ادعیه و زیارات در اشاره به این مطلب آمده است: «و اعمر اللهم به بلادک و احی به عبادک فانک قلت و قولک الحق علی لسان نبیک محمد صلی الله علیه و آله ظَهَرَ الْفَسَادُ فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا کَسَبَتْ أَیْدِی النَّاسِ؛(۲) خداوندا به سرزمینها به برکت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حیات وعمران وآبادنی ببخش، چرا که در کلام بر حق تو از

۱- رک: مصباح المتهجد، ص۵۸۱؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۱۴۳.

۲- المزار الکبیر، ص۶۶۵ .

زبان پیامبرت آمده است. فساد در خشکی ودریا توسط مردم وبدون عنایت آنها به امام روی داده است.

طبق این فراز، حضرت در هنگام ظهور برای رسیدگی به مردم و ارائه خدمات رفاهی و اجتماعی به ایشان، سیاست عمران و آبادانی را پیش خواهد گرفت. آنچه مهم است توجه به عمران و آبادانی در تمام عرصه های زندگی به خصوص عرصه های فرهنگی و معنوی و اخلاقی است و این به معنی توجه ویژه و کامل دولت حضرت مهدی علیه السلام به آرامش و آسایش بشریت است.

شایان ذکر است خدمات رفاهی در دولت حضرت به حوزه های اقتصادی و معیشتی خلاصه نمی شود؛ چرا که نیاز بشر به تأمین معیشت محدود ومحصور نمی شود و همان گونه که در ادامه دعا اشاره شده است بشر برای رفاه و آسایش خود دریا و خشکی را به فساد و تباهی کشیده است؛ در ادعیه آمده است: «ظَهَرَ الْفَسَادُ فِی الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا کَسَبَتْ أَیْدِی النَّاسِ».(۱)

امام دوازدهم علیه السلام با توجه به نیاز جامعه به خدمات رفاهی ونیل به سعادت اخروی، نگاهی دوباره به زندگی را ایجاد می کند.

۱- المزار الکبیر، ص۶۶۵.

دوم: سیاست های اخلاقی _ فرهنگی

۱. احیای کتاب و سنت

کتاب و سنت در اندیشه اسلامی، جدا کننده حق از باطل است؛ در حدیث نبوی در اشاره به این مطلب آمده است: «انی تارک فیکم امرین ان اخذتم بهما لن تضلوا کتاب الله عزوجل و اهل بیتی عترتی».(۱) طبق این حدیث هرگونه ضلالت و گمراهی و انحراف و انحطاط از مسیر حق، ناشی از فاصله گرفتن از قرآن کریم و عترت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است؛ از این رو دوران ظهور، حضرتش برای رشد و تکامل مهدی یاوران و ارائه میزانی راهبردی و کاربردی برای برپایی قسط و عدالت، بار دیگر به احیاء کتاب و سنت می پردازد تا جامعه از ضلالت و گمراهی نجات یابد.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این سیاست مهدوی آمده است: «السلام علیک ایها المؤمل لاحیاء الدوله الشریفه»؛(۲) سلام بر تو که امید می رود دولت شریف عدالت محور را بار دیگر تشکیل دهی. در فرازی دیگر آمده است: «اللهم صل علی ولیک المحیی سنتک».(۳)

در دعای ندبه نیز وارد شده است:

این المدخر لتجدید الفرائض والسنن این المتخیر لاعاده المله و الشریعه این المومل لاحیاء الکتاب و حدوده این محی معالم الدین؛(۴)

ص:۲۵۶

۱- کافی، ج ۱، ص ۲۹۴، ح ۳.
۲- مصباح الزائر، ص ۴۲۱
۳- مصباح المتهجد، ص ۴۰۷؛ غیبت طوسی، ص ۲۷۹؛ المزار الکبیر، ص ۶۶۸.
۴- المزار الکبیر، ص ۵۷۹؛ جمال الاسبوع، ص ۳۰۸ با اندکی اختلاف.

کجاست آن ذخیره الهی که دیگر بار احکام و قوانین الهی را به اجرا می آورد و اجرای آئین اسلام و شریعت پیامبر را اختیار می کند و رسمیت می بخشد و امید می رود عمل به قران و حدود الهی را زنده کند کجاست آن شخصی که امید است علم دین و آموزه های آن را بر دوش کشد؟

حقیقت طرح و برنامه دولت مهدوی۷ از کتاب و سنت گرفته شده است و حضرت مهدی علیه السلام مجری این طرح عظیم و این سیاست پیچیده است و در دوران ظهور با تمسک به کتاب و سنت، فرهنگ جامع نبوی، راهنما و راهگشای جامعه خواهد بود.

تفاوت دولت مهدوی علیه السلام با گذشته دولت اسلام، در تحقق کامل آموزه های اسلامی است؛ چرا که توجه و توسل به کتاب و سنت نهادینه می شود؛ در نتیجه امام دوازدهم علیه السلام با ارائه نسخه ای کامل و سالم از کتاب و سنت، با بیانی شفاف و لسانی گویا به جامعه مهدی یاور، حیاتی دوباره می بخشد و فرهنگ اسلامی را باز آفرینی نموده، بار دیگر انسان را در شاهراه سعادت و عبادت قرار می دهد و ریشه ضلالت و گمراهی را به یک عنوان آسیب جدی در فرهنگ مهدوی از بین می برد.

۲. مبارزه با بدعتها

حضرت مهدی علیه السلام در زمانی ظهور می کند که بشر میراث فرهنگی انبیاء گذشته را در اختیار دارد؛ اما به دلیل پیدایش بدعتها و خرافات در این میراث، کج تابه ها و انحرافات زیادی در آن دیده می شود؛ به

گونه ای که با وجود رگه های متعدد حقیقت در آن، از کاربرد و کارکرد مناسبی برخوردار نیست.

امام دوازدهم علیه السلام برای فرهنگ آفرینی صحیح، ناگزیر به مبارزه و مقابله با این بدعتها و خرافات و کج تابه ها است. به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه آمده است:

و اصلح به ما بدل من حکمک و غیر من سنتک حتی یعود دینک به و علی یدیه غضا جدیدا صحیحا لاعوج فیه و لابدعه معه حتی تطفی بعدله نیران الکافرین؛(۱) خداوندا به برکت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف آنچه ازاحکام دین تو، به ماهیت دیگری بدل گشته و از سنت پیامبر تو تغییر یافته است اصلاح کن؛ به گونه ای که دین تو بر اساس آن تدوین گردد و به دست او رشد و بالندگی جدید و دوباره در آن روی دهد و به صورت صحیح بدون هر گونه انحراف و کجی و به دور از بدعت پیش رود تا در سایه عدالت او آتشی که کفار بر افروختند، خاموش شود.

امام دوازدهم علیه السلام برای به ثمر نشستن تلاش و کوشش امامت در عرصه فرهنگ و اندیشه دینی، سیاست مبارزه با بدعت ها و خرافات و کج تابه ها را در پیش می گیرد؛ به گونه ای که گویا هندسه فرهنگی جدیدی را پایه ریزی می کند؛ چرا که کج اندیشی و انحراف و انحطاط و اعوجاجی در آن مشاهده نمی شود و دشمن بهره و نصیبی

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۴.

از آن ندارد.

حضرت مهدی علیه السلام میراث ماندگار انبیاء گذشته را به پیروان ادیان ابراهیمی عرضه می دارد و صداقت خویش را اثبات می کند و حقانیت او بر همگان آشکار می شود ودینی را که توسط مدعیان و مهدی ستیزان و امام گریزان، دچار اندراس و انحراف و انحطاط و در نتیجه انشعاب و افتراق شده است را اصلاح می کند و با زدودن خرافات، گوهر ناب دین مبین اسلام را به نمایش می گذارد و تبلیغات منفی و مسموم مشرکین را خنثی می نماید تا مردم با انتخاب خویش و در پی یافتن حقیقت، با واقعیت شیرین دین و اسلام ناب محمدی رو به رو شوند.

در حقیقت امام دوازدهم علیه السلام با خرافه زدایی از فرهنگ و کناره گیری از بدعت ها، چهره زیبای فرهنگ اسلامی را آشکار می کند و با حفاظت و صیانت از آن، بستر فرهنگ آفرینی و حمایت از تلاش گران فرهنگی را فراهم می کند و اجازه نخواهد داد دشمن با نفوذ فرهنگی، شبهه آفرینی و با تشکیک در آموزه های اعتقادی به تخریب ارزشها بپردازد و سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و یا احکام الهی را تغییر دهد. از این رو حضرت مهدی علیه السلام با احیای ارزش ها، فرهنگ جامع اسلامی را سامان دهی می نماید.

۳. الگوسازی

دولت امام دوازدهم علیه السلام با معرفت زایی و ایجاد فرهنگ جامع برگرفته از کتاب و سنت، موج جدیدی از رشد و تکامل در جامعه ایجاد می کند. حکومت ساختار شکن حضرت مهدی علیه السلام موانع رشد و تکامل و تعلیم و

تربیت را از بین می برد و بستر تربیت را فراهم می کند.

سیاست حکیمانه دولت مهدوی علیه السلام با توجه به الگو پذیر بودن انسانها اقتضا می کند حضرت به معرفی الگوی تربیتی بپردازد؛ در ادعیه و زیارات آمده است: «السلام علیك یا محیی معالم الدین و اهله».(۱) احیاء معالم و تعالیم دینی که ریشه در کتاب و سنت دارند بدون الگوهای شخصیتی که مظهر صحیح و سالم رفتاری باشند ممکن نیست. در نتیجه امام دوازدهم علیه السلام با الگوسازی و معرفی الگوهای صحیح رفتاری وقرائت صحیح از ارزشها، آنها را در جامعه نهادینه می کند.

۴. گسترش معرفت و دانش

دولت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف دولتی اخلاقی است و به عنوان دولت بهتر، توسط انسان برتر، جامعه جهانی را رهبری می کند. در این دولت به سعادت دنیا و آخرت بشر توجه می شود و سیاست های کلان و جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به اخلاق و معنویت جامعه در عصر ظهور اهتمام می ورزد.

بنابراین حرکتی متناسب با رویکرد اخلاق ومعنویت الهی را آغاز خواهد نمود و زیر ساخت های تحولی عظیم به جهت رشد جامعه را فراهم می آورد؛ در نتیجه قابلیت قابل شکل گرفته و احساس نیاز به راهنما و راهگشا برای درك سعادت در جامعه پدید می آید و هدایت امام معصوم مورد جستار واقع می شود.

۱- المزار الکبیر، ص۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۵۰۱ به صورت سوال.

به جهت اشاره به این مطلب در ادعیه و زیارات آمده است: «اللهم انی اسئلك ان ترینی ولی امرك... ظاهر المقاله، واضح الدلاله هادیا من الضلاله شافیا من الجهاله».(۱)

گسترش معرفت در عصر ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و توجه به اخلاق و معنویت، حیاتی دوباره به جامعه می بخشد و از ضلالت و گمراهی می رهاند؛ همان گونه که در ادعیه و زیارات آمده است: «و استنقذ به عبادك المؤمنین من الذل و انعش به البلاد».(۲)

تقوا اساس شکل گیری فرهنگ اسلامی وهسته مرکزی اخلاق مهدوی را تشکیل می دهد؛ در ادعیه مهدوی آمده است: «السلام علیك یا جامع الکلمه علی التقوی».(۳)

امام دوازدهم علیه السلام مردم را در مسیر تقوای الهی قرار می دهد و آحاد مردم را به پرهیزگاری فرا می خواند.

سوم: سیاست های قضایی

۱. اقامه حدود

دولت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در مقابل زیاده خواهی افراد، ساکت نمی نشیند و اجازه نمی دهد هنجارشکنان برای دست یابی به امیال و مقاصد خود به حریم دیگران تجاوز نمایند. از این رو سیاست اقامه

۱- کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۳.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، صص۵۱۳ و ۵۱۴.

۳- المزار الکبیر، ص۵۷۶؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۶.

حدود و اجرای احکام را در پیش خواهد گرفت تا از جرأت بر گناه و جسارت در مقابل اجتماع جلوگیری کند.

در خصوص این عملکرد، در ادعیه و زیارات آمده است: «... و اقم به الحدود المعطله والاحکام المهمله و اشبع به الخماص الساغبه و ارح به الابدان اللاغبه»؛(۱) خداوندا حدود واحکامی که رها و تعطیل شده اند را به دست امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف جاری کن و شکافهای عمیق و گسترده اجتماعی را به واسطه او پر کن و بدنهای رنجور از ظلم را به حرکت آور و جانی تازه ببخش.

امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف برای درخشش عدالت، احکام معطله الهی را اجرا می کند. و با اجرای احکامی که به تعطیلی کشیده شده اند، حدود شرعی را جاری می نماید؛ چراکه درمان زخم های چرکین و شکاف ناشی از زیاده خواهی و درنده خویی افراد در بدن جامعه به اجرای احکام الهی بستگی دارد. اجرای احکام و اقامه حدود، مانند سنگی بزرگ در مقابل این گونه افراد قرار می گیرد و مانع از سیاه نمایی عمل کرد دولت مهدوی علیه السلام خواهد شد و حیات و نشاط و طراوت جامعه را در پی خواهد داشت.

در ادعیه و زیارات مهدوی آمده است: «و اقم به الحدود المعطله و الا

حکام المهمله حتی لا یبقی حق الا ظهر و لا عدل الا زهر».(۲)

آنچه مهم است توجه به چرایی اجرا و اقامه حدود است؛ این کار

۱- مصباح المتهجد، ص۱۵۸؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۸ بامتنی متفاوت.

۲- مصباح المتهجد، ص۴۱۵.

برای قدرت نمایی و اظهار صلابت و شکوه و عظمت امام دوازدهم علیه السلام نیست؛ بلکه برای اظهار حق و نمود حقانیت و درخشش عدالت است. جامعه بدون اجرای احکام، جرم خیز است و جرم و جنایت مانع اظهار حق و عدالت است؛ در نتیجه با برداشت موانع حق و حقیقت، زمینه حرکت فرهنگی واخلاقی میسر گردیده، جلوه حق آشکار می شود.

۲. فصل خصومت

سیره قضایی امام دوازدهم علیه السلام پیش گیری از وقوع جرم و جرم زدایی است. اختلافات درون گروهی بین مهدی باوران ویا برون گروهی بین مهدی باوران و منجی گرایان تا زمان تثبیت حکومت، گزینه ای اجتناب ناپذیر خواهد بود و ممکن است به تنش و چالش تبدیل شود. امام دوازدهم علیه السلام به جهت رفع کینه و کدورت، به حل اختلافات و فصل خصومت می پردازد. در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «السلام علی المهدی الذی وعد الله عزوجل به الامم ان یجمع به الکلم ویلم به الشعث...»؛(۱) سلام بر مهدی که خداوند وعده داده توسط او بین امتها جمع نموده و وحدت کلمه برقرار نماید و کینه را از بین ببرد.

در فرازی دیگر از ادعیه و زیارات آمده است: «... و فصل القضایا بین

ص:۲۶۳

۱- مصباح الزائر، ص۴۴۱؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۰۱.

عبادک»(۱) حضرت مهدی علیه السلام برای رسیدن جامعه به اتحاد و همدلی، با سیاست قضایی حل اختلاف و فصل خصومت بین مردم، دیدگاه ها را به هم نزدیک و زندگی مسالمت آمیز را بین آنان برقرار می نماید تا وحدت و هماهنگی بین ایشان ایجاد گردد.

۳. قاطعیت

دولت امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف در پی اجرایی شدن سیاست های مهدوی هیچ گونه مماشات و یا انعطاف پذیری در مقابل مخالفان نخواهد داشت و از مواضع الهی سیاسی مهدوی غفلت و یا کناره گیری نمی کند. طرح و برنامه دولت حضرت، اصول و قوانین موجود در کتاب و سنت است و اجرای آنها می تواند به شکل گیری مدینه فاضله و آرمان شهری واقعی و مهدوی بینجامد. از این رو دولت حضرت از تمام ارزشهای کتاب وسنت حمایت می کند و تلاش مستمر می نماید تا به صورت کامل به اجرا در آیند.

در دعای عهد از امام صادق علیه السلام به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «و مجدداً لما عطل من احکام کتابک و مشیداً لما ورد من اعلام دینک و سنن نبیک صلی الله علیه و آله»؛(۲) سلام بر مهدی علیه السلام تجدید کننده احکام کتاب الهی که تعطیل شده اند وتشدید کننده قوانین دین و سنت

۱- مصباح الزائر، ص۴۴۱؛ بحارالانوار، ج۹۹، ص۸۵.

۲- المزار الکبیر، ص۶۶۵؛ مصباح الزائر، ص۴۵۶ به عنوان دعای عهد؛ بحار الانوار، ج۵۳، ص۹۶ از مصباح الزائر و ح۸۳، ص۲۸۶ به عنوان دعای عشرات.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم.

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با رویکردی دوباره به قوانین و اصول و ارزشهای کتاب و سنت، و تشدید معالم دینی و سنت نبوی، سیاست های دولت خویش را دنبال می کند و مصمم است تا این معارف راهبردی و کاربردی را اجرایی نماید.

ج) آثار مختص نسبت به مشرکان

۱. مبارزه و قیام

مخالفت و ناسازگاری دولت و حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با ظالمان و جائران و کفار و مشرکین به صرف مخالفت و ناخوشنودی خلاصه نمی شود و تا سر حد زوال و فروپاشی با ایشان مبارزه می کند و آنها را از بین می برد؛ در زیارتی که به جهت زیارت هر یک از ائمه علیهم السلام وارد شده، آمده است:

وأجعل به صداء الجور عن طریقتک حتی یظهر الحق علی یدیه فی احسن صورته ویهلک الباطل واهله بنور دولته ولا یستخفی بشی من الحق مخافه احد من الخلق(۱)؛ خداوندا پلیدی ستم را توسط امام زمان از بین ببر؛ تا برپایی حق به دست او در بهترین صورت جلوه کند و تاریکی باطل واهل آن در پرتو نور دولت او از بین برود و هیچ حقیقتی به جهت ترس از جامعه باطل گرا مخفی نگردد.

قدرت و اقتدار حکومت مهدوی، دشمنان را از هر گونه ظلم و

۱- المزار الکبیر، ص۵۶۳؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۱۸۲.

جنایت و جور و خیانت باز می دارد؛ در ادعیه و زیارات آمده است: «و اذقت اعدائك هوانا و عقابا و ابرت العتاه و جحده الحق و قطعت دابر المتکبرین و اجتثت اصول الظالمین»؛(۱) حضرت به دشمنان خدا و سردمداران کفر که عنادورزی و کینه توزی را در پیش می گیرند، طعم عذاب الهی را می چشاند و آن چنان ایشان را مورد عقاب و تنبیه قرار می دهد که حتی عقبه و پشتیبانی دشمن از هم فرو می پاشد و اساس و بنیان ظلم و کفر و شرك قطع می شود وبرای همیشه دست جنایت کاران ظالم و جائر بریده می شود و از دامن اهل ایمان کوتاه می گردد؛ این رویارویی به اندازه ای جدی و سهمگین است که حضرت به رغم رحمت و رأفت پیامبرگونه ای که دارد، در مواردی ناگزیر به کشتار کفار و منافقین می شود؛ چرا که ایشان قتل و کشتار را تنها گزینه پیش روی حضرت قرار می دهند؛ همان گونه که در ادعیه آمده است:

و اقتل به جبابره الکفر و اقصم به رؤس الضلاله و ذلل به الجبارین و الکافرین و ابر به المنافقین و الناکثین و جمیع المخالفین و الملحدین فی مشارق الارض و مغاربها و برها و بحرها و سهلها و جبلها حتی لاتدع منهم دیارا و لا تبقی لهم آثارا و تطهر منهم بلادك و اشف منهم صدور عبادك؛(۲) خداوندا سران کفر را به دست امام زمان علیه السلام از بین ببر؛ و بنیان نادانی وگمراهی را متلاشی کن

ص:۲۶۶

۱- المزار الکبیر، ص۵۸۲.

۲- کمال الدین و تمام النعمه، ص۵۱۳؛ جمال الاسبوع، ص۳۰۸ با اندکی اختلاف..؛ مصباح المتهجد، صص۱۵۸ و ۱۶۰ با اندکی اختلاف؛ المزار الکبیر، ص۵۷۸ با متنی متفاوت.

وسران کفر را ذلیل و خوار نما و منافقین وپیمان شکنان و همه مخالفین و طغیانگران را درشرق و غرب عالم و در دریا وخشکی و کوه و دشت از بین ببر؛ به گونه ای که هیچ سرکرده و یا اثری از ایشان باقی نماند و سرتاسر هستی ازلوث وجود این افراد پاک گردد و فرد فرد بندگانت را از سیطره آنان رهایی بخش.

در بعضی از ادعیه آمده است:

اللهم اذل کل من ناواه و اهلک کل من عاداه و امکر بمن کاده و استأصل من جحد حقه و استهان بامره و سعی فی اطفاء نوره و اراد اخماد ذکره؛(۱) خداوندا هر آنکه به مخالفت با امام عصر علیه السلام می پردازد خوار کن وهر آنکه با او به دشمنی می پردازد هلاک نما و مکر ونیرنگ دشمنش را بی اثر کن و هر آنکه منکر حقانیت او می گردد و امر او را سبک می شمارد وتلاش می کند تا نور او خاموش شود وذکرش از یاد برود را از ریشه برآور.

شایان ذکر است که فرازهای دعا از زبان امام صادق علیه السلام نقل می شود و امام در دعا از اقداماتی خبر می دهد که توسط امام دوازدهم علیه السلام صورت می گیرد و در فرازهای دیگری از ادعیه که به آنها نیز پرداخته می شود به تأیید می رسد؛ از جمله فراز این زیارت که در آن وارد شده است:

۱- غیبت طوسی، ص ۲۸۰.

السـلام علیک ایها الامام المبید لاهل الفسوق و الطغیان، السـلام علیک ایها الامام الهادم لبنیان الشرک و النفاق و الحاصد فروع الغی و الشـقاق، السـلام علیک یا طامس آثار الذیع و الاهواء و قاطع حبائل الکذب و الفتن؛(۱) سلام بر تو ای امامی که هنجار شکنـان و گردنکشـان وطغیانگران را ازبین می بری، سـلام بر تو ای امامی که اساس و بنیان شـرک و نفاق را ویران می کنی و پیامدهای ستم و اختلاف و انحراف را می زدایی و آثار هوا پرستی و زیاده خواهی را پاک می کنی و دستاویز دروغ و آشوب و فتنه را قطع می کنی.

از دقت در ادعیه و زیـارات مهـدوی اسـتفاده می شود امـام دوازدهم عجـل الله تعالی فرجه الشـریف با اصالت شـرک وکفر به مبارزه بر می خیزد و هر کسی را که نیت سویی نسبت به توحید و جامعه موحد داشته باشد هدف مبارزه قرار می دهد؛ چرا که این افراد در برابر سـنن الهی مقاومت می کنند و دشمنی با حجت خداوند متعال را پیش می گیرند وبا فتنه انگیزی و شرارت و دروغ پردازی، جویّ ناسالم در جامعه ایجاد می کنند؛ از این رو ولی عصـر۴ برای عزت اسلام و ایجاد فرهنگ جامعه مهدوی، افراد پلیـد و بـدطینت را در مبـارزه ای قاطعـانه به ذلت و هلاـکت می کشانـد و ریشه ظلم، و جـور و فسـق و فجور، و طغیـان و عصیان را خشک می نماید و شبکه کفر و نفاق را متلاشی خواهد کرد؛ به گونه ای که

۱- المزار الکبیر، ص ۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج ۱، ص۵۰۹؛ مصباح الزائر، ص ۴۲۱؛ بحار الانوار، ج۹۹، ص۸۶.

انگیزه ای برای گرایش به فتنه و نفاق پیـدا نخواهد شد؛ چرا که امام بنیان شـرک و کفر را منهدم می کند و محصولات و آثار و پیامدهای این معضل اجتماعی را قبل از بهره برداری نابود خواهد کرد.

۲. انتقام

دشمنان اسلام در طول دشمنی خود، ضربات و لطمات جبران ناپذیری به اسلام وارد آوردند، به خصوص در مقابله با امامت و مهدویت، از هیچ ستیزشـی فرو گذار نکردند؛ لکن از آنجا که پیروزی حق بر باطل از سنت ها و قوانین حاکم بر نظام آفرینش است، حضـرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دربخشی از اقدامات حکیمانه بر علیه دشمنان از ایشان انتقام می گیرد. در ادعیه و زیـارات به این حقیقت چنین اشـاره شـده است: «اسألک... ان تصـلی علی محمـد و آل محمـد و ان تعجل فرج المنتقم لک من اعدائک».(۱)

در فراز دیگری آمده است: «و انت المنتقم لنا».(۲)

در زیـارت چهـارم سـرداب مقـدس نیز بـه جهت اشـاره به این مطلب آمـده است: « ذخرک الله لنصـره الـدین واعزاز المـؤمنین والانتقام من الجاحدین».(۳)

سیمای عمل کردی امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر ادعیه و زیارات ایجاب

۱- مصباح المتهجد ؛ ص۷۴؛ المزار، ص۶۳ با اندکی اختلاف.

۲- اقبال الاعمال، ج۳، ص۵۵.

۳- مصباح الزائر، ص۴۳۸.

می کند امام۴ تـاوان خسارات و جنایات وارده از ناحیه دشـمنان اسـلام را باز پس گیرد و به خون خواهی اجـداد طاهرینش بپا خیزد؛ در دعای ندبه به جهت اشاره به این مطلب آمده است: «این الطالب بذحول الانبیاء و ابناء الانبیاء این الطالب بدم المقتول بکربلاء»؛(۱) کجاست آن امامی که حقوقی را که از انبیا و فرزنـدانشان منع نموده انـد را مطالبه می نماید و باز پس می گیرد، آن امامی که خون خواه مقتول کربلاست کجاست ؟وچه زمانی قیام خواهد کرد؟

نتیجه گیری

امـام در نظـام آفرینش، فرا تر از یـک بـاور اسـت وهمـان گـونه که در این قسـمت از پژوهش بررسـی شـد، امـام علیه السـلام شخصـیتی کـارکرد گرا در حـوزه آثـار تشـریعی وتکوینی دارد. در زمـان غیبت، حفـظ نظـام آفرینش از جمله بـارزترین آثـار تکوینی امام علیه السـلام است ودر عصـر ظهور با بر پایی حکومت، به تحقق اهـداف نظام آفرینش معنی می بخشـد وآن را به صورت کامل در سـطحی جهانی به اجرا در خواهـد آورد وجامعه از رشـد وتکامل بهره منـد خواهد شد وتحت تعالیم کتاب و سنت، ظلم وستم را ریشه کن وعدل وداد را در جامعه بر پا می دارد.

نتیجه گیری وجمع بندی نوشتار

اشاره

ادعیه و زیارات، معارف اسلامی زیادی را در بر گرفته اند. با مرور

ص:۲۷۰

۱- المزار الکبیر، ص۵۷۹؛ اقبال الاعمال، ج۱، ص۵۰۹؛ مصباح الزائر، ص۴۵۰با اندکی اختلاف ومتنی مشابه در ص۴۲۱.

آنهـا در می یـابیم بخش قابـل توجهی از مسأله امامت ومهـدویت به عنوان انـدیشه ای راهبردی وکار بردی،هماهنگ با آیات وروایات در آنها تبیین شده است.

واکـاوی ادعیه و زیـارات نشـان می دهـد اهـل بیت علیهم السـلام اهتمام خاصـی نسـبت به آن داشـته انـد و انس والفت با دعا وزیـارت را در سـیره عملی خویش قرار داده، همواره بر آنها توصـیه و تأکیـد می نمودنـد؛ چرا که به جهت ادبیا ت خاص آن درفضـای سیاسـی حاکم بر آموزه امامت و مهـدویت، نقش به سـزایی در انتقال معارف کلامی به ویژه در مسأله مهـدویت ایفا نمودنـد و به رغم تشدیـد مخـالفت عباسـیان برای قطع رابطه امـام بـا جـامعه، دعا وزیارت در قالب مناجات و ارتباط با خـدا به صورت غیر مسـتقیم و بـدون جلب توجه مهـدی ستیزان، زمینه مبـارزه منفی را فراهم آورده، بیـان چهار چوب فکری شـیعه در سایه آنها میسر گردید.

از این رو انس و الفت با آنها، انتظار را از یک خواسـته و انتظار منفعل، به یک جریان و انتظاری پویا و فعال تبـدیل می کند و توجه وتوسل به آنها ضـمن بیـداری و معرفت زایی کیفیت ارتباط با مهـدویت را سامانـدهی نموده، پناه شـیعه درحوادث وفتن عصر غیبت تلقی می شوند وموجب تسریع در امر ظهور خواهند شد.

رهیافت ومأخذ ادعیه و زیارات، منابع حدیثی وروایی است؛ طبقه بندی ادعیه و زیارات نشان می دهد سـیر ورود آنها در کتب معتبر شیعه، مشخص وعاری از هر گونه ابهام واشکال است وسند ودلالت

اکثر قریب به اتفاق آنها موجود و قابل دفاع است.

مضامین هماهنگ آنها با کتاب و سنت، حکایت از محتوای ژرف وعمیق آنها دارد. منابع آنها کتب گران سنگی چون کافی کلینی وغیبت نعمانی و مصباح المتهجد شیخ طوسی است ومتون آنها توسط افرادی چون شیخ طوسی؛ معروف به شیخ الطائفه وسید بن طاوس تهیه وتنظیم شده است؛ بزرگانی که در طول دوران غیبت کبری تمام تلاش خود را برای حفظ میراث ماندگار اهل بیت علیهم السلام به کار گرفتند تا شیفتگان امامت و ولایت در عصر غیبت در سایه آنها دوران غیبت را پشت سر گذارند، و ره توشه خود قراردهند.

درنتیجه ادعیه و زیارات، همانند روایات از جمله میراث حدیثی اهل بیت علیهم السلام به شمار می آیند ونقش آنها مانند احادیث، تنویر وروشنگری است.

از جستار در ادعیه و زیارات، معلوم شد محتوای معارف ادعیه و زیارات از سه محور اصلی تشکیل شده است:

الف) مناجات وارتباط باخدا؛ هسته مرکزی این گونه از ادعیه و زیارات به توحید و عبودیت خداوند متعال می پردازد واز مهدویت درآنها سخنی به میان نمی آید، از این رو در این پژوهش توفیقی برای استفاده از آنها حاصل نشد.

ب) تاریخ وفضایل انبیاء و اولیاء؛ به رغم اشاره به اوصاف واحوال اهل بیت علیهم السلام مطلب خاصی در خصوص مهدویت در آنها مطرح نشده است؛ هر چند به صورت پراکنده و موردی در پاره ای از موارد به صورت

گذرا به مهدویت پرداخته شده است.

ج)کلام واعتقادات؛ مباحث ومعارف در این دسته از ادعیه و زیارات، به بیان مبانی فکری شیعه به خصوص امامت ومهدویت می پردازد؛ نسبت به مهدویت نیز برخی از آنها خاص امامت ومهدویت صادر شده اند وبرخی دیگر اختصاص به امامت ومهدویت ندارند ولکن فرازهایی مرتبط با آموزه امامت ومهدویت در آنها یافت می شود.

مضمون ادعیه و زیارات مهدوی در مجموع تحت دو عنوان به بیان ابعاد و شؤن حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می پردازند:

اول: سیمای وجودی

امتیاز ادعیه و زیارات نسبت به روایات، زبان کنایی وادبیات غیر مستقیم آنها است. از این رو زمینه بیشتری برای ترسیم تصویر بهتری از مهدویت نسبت به ابعاد وشئون، در آنها وجود دارد. به همین جهت زوایای بیشتری ازمسئله مهدویت در آنها بیان می شود. در ادعیه و زیارات آمده است: امام دوازدهم علیه السلام از نسل خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله و سلم است، او فرزند امیرمؤمنان وفاطمه زهرا علیها السلام و در بیت امام حسن عسکری علیه السلام به عنوان نهمین فرزند امام حسین علیه السلام ولادت یافته و نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بر او نهاده شده است. دوران امامت را در بیت امامت سپری نموده و به دلیل حکمتی الهی، غایب گردیده است. کنیه های امام دوازهم علیه السلام به جهت اشاره به بزرگی حضرتش عظمت وابهت آن امام همام را یاد آور می شو ند.

صفات حضرت نیز با تمجید وستایش امام عصر علیه السلام از اوصاف واحوال

نیک امام پرده بر می دارد.

القـاب حضـرت بـا اشاره به ابعاد فراگیر امامت و مهـدویت، به شخصـیت جهانی او می پردازنـد و از تحقق کامل اهـداف نظام آفرینش در زمان ظهور خبر می دهند.

در ادعیه و زیارات به جهت اشاره به جایگاه امام علیه السـلام در اندیشه اسـلامی و مقام و مرتبه او نزد خداوند متعال، به عنوان تنها گزینه انتخاب در این جایگاه پرداخته می شود؛ چرا که هیچ انسانی غیر از معصوم را یارای رسیدن به این مرتبه نیست.

انتخاب و انتصاب الهی حضـرت، از منظر ادعیه و زیارات، حاکی از هدف مندی نظام آفرینش وهماهنگی آن، با آموزه امامت و مهـدویت بوده، حرکت آینـده جهان به سوی ظهور را نویـد می دهد. شایان ذکر است در ادعیه و زیارات به علایم وشـرایط ظهور پرداخته نشده است.

دوم: سیمای عمل کردی

امام در نظام آفرینش، آثار و فوایدی دارد که مجموعه هستی از آن متأثر است. کارکردگرایی امام تا آنجاست که در ادعیه و زیارات، امنیت زمین واهل آن به عنوان اثر تکوینی امام شناخته شده و مورد توجه قرار گرفته است.

نسـبت به آثـار تشـریعی واقـدامات حضـرت در عصـر ظهور، در حوزه های مختلف سیاسـی، اجتماعی، فرهنگی و... بر اساس آنچـه در ادعیـه وارد شـده است و در زیـارات به تأییـد می رسـد، امـام دوازدهم علیه السـلام دولت تشـکیل می دهـد؛ چرا که تشکیل حکومت زیربنای بر پایی قسط

و عـدالت خواهد بود و مبارزه با ظلم و سـتم و زدودن بدعت وخرافات از دين وگسترش قسط وعدالت و احياى كتاب و سـنت از دستاورد هاى حكومت امام دوازدهم عليه السلام است.

هدف از اين حكومت، رشد و كمال خواهد بود و به جهت بهره مندى همگان از حكومت امام دوازدهم عليه السـلام حجت بر مردم تمـام خواهـد شـد و در پى ارتبـاط مردم بـا ولى خـدا، وحـدت و يـك دلى در جـامعه شـكل خواهـد گرفت و با بر پايى سياسـتهاى قضايى دولت امام دوازدهم عليه السـلام حق مظلومان و مستضـعفان بازسـتانده خواهـد شـد و انتقام آنها توسط امام دوازدهم عليه السلام گرفته خواهد شد.

شايان ذكر است از واكاوى ادعيه و زيارات به دست مى آيد در عصر ظهور، تمام اهداف نظام آفرينش به صورت كامل تحقق مى يابد و حكومت حضرت در سطحى گسترده وجهانى تشكيل مى گردد.

سخن آخر

ادعيه و زيـارات موجب گسترش معرفت هرچه بيشتر مهـدى باوران مى شود و با آموختن كيفيت ارتباط با آموزه مهـدويت در عصـر غيبت، به تثبيت اعتقاد به مهدويت وتربيت مهدى ياوران مى پردازند؛ ازاين رو با توجه به توصـيه وتأكيد اهل بيت عليهم السـلام بر آنهـا، از وثيق ترين راههـاى ارتبـاطى بـا آموزه امـامت ومهـدويت به شـمار مى آينـد وتوسـل به آنهـا موجب تعجيل وتسريع در امر فرج و گشايش امر منتظران خواهد شد.

منابع

۱. قرآن کریم

۲. ابن طاوس، سیدعلی بن موسی، اقبال الاعمال، قم، مکتبه الاعلام الاسلامی، ۱۴۱۴ق.

۳. ________________، جمال الاسبوع، تهران، موسسه الآفاق، ۱۳۷۱ش.

۴. ________________، فلاح السائل، قم، مکتبه الاعلام الاسلامی، ۱۳۷۰ش.

۵. ________________، کشف المحجه، نجف، منشورات المطبعه الحیدریه، ۱۳۷۰ق.

۶. ________________، مهج الدعوات، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ش.

۷. ________________، مصباح الزائر، قم، موسسه آل البیت، ۱۴۱۶ق.

۸. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، تهران، موسسه نشر الفقاهه، ۱۴۲۷ق.

۹. ابن هبه الله، سعید، دعوات، قم، مدرسه الامام المهدی، ۱۴۰۷ق.

۱۰. امام سجاد علیه السلام، صحیفه سجادیه، قم، خادم الرضا، ۱۳۸۱ش.

۱۱. بهاء الدین، محمد بن حسین بن عبدالصمد، مفتاح الفلاح، قم، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۲۴ق.

۱۲. حر عاملی، محمد بن حسن، امل الآمل، بغداد، مکتبه الاندلس، بی تا.

۱۳. حلی، احمد بن فهد، عده الداعی، قم، وجدانی، بی تا.

۱۴.صدوق، محمد بن علی بن الحسین، ثواب الاعمال، قم، منشورات رضی، چ۲، ۱۳۶۸ش.

۱۵.______________________، کمال الدین و تمام النعمه، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳ش.

۱۶.______________________، من لایحضره الفقیه، قم، موسسه نشر اسلامی، چ۲، بی تا.

۱۷.طبرسی، احمد بن علی، احتجاج، نجف اشرف، ۱۳۸۶ش.

۱۸.طبری، محمد بن جریر، دلائل الامامه، قم، موسسه البعثه، ۱۴۱۳ق.

۱۹.طوسی، محمد بن حسن، الغیبه، قم، موسسه المعارف الاسلامیه، ۱۴۱۱ق.

۲۰.______________________، الفهرست، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۷ق.

۲۱.______________________، مصباح المتهجد، بیروت، موسسه فقه الشیعه، ۱۴۱۱ق.

۲۲.عاملی جزینی، محمد بن مکی، المزار، قم، موسسه امام مهدی، ۱۴۱۰ق.

۲۳.عسکری، ابوهلال، فروق اللغه، قم، موسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۲ق.

۲۴.قیومی، شیخ جواد، صحیفه المهدی، قم، موسسه نشر اسلامی، چ۲، ۱۳۵۷ش.

۲۵.کفعمی، ابراهیم بن علی، مصباح کفعمی، بیروت، موسسه الاعلمی، چ۲، ۱۴۰۳ق.

۲۶.کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چ۵، ۱۳۶۳ش.

۲۷.مجتهدی، سید مرتضی، صحیفه مهدیه، قم، دارالثقلین، ۱۳۷۹ش.

۲۸.مجلسی، علامه محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، موسسه اللواء، چ۲، ۱۴۰۳ق.

ص:۲۷۷

۲۹.مشهدی، محمد بن جعفر، المزار، قم، نشر قیوم، ۱۴۱۹ق.

۳۰.مفید، محمد بن محمد بن نعمان، المزار، بیروت، چ۲، ۱۴۱۴ق.

۳۱.موسوی اصفهانی، میرزا محمد تقی، مکیال المکارم، بیروت، موسسه الاعلمی، ۱۴۲۱ق.

۳۲.نجاشی، احمد بن علی بن احمد، رجال، قم، موسسه نشر اسلامی، چ۵، ۱۴۱۶ق.

۳۳.نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه نعمانی، قم، انوار المهدی، بی تا.

۳۴.واسطی زبیدی، سید محمد مرتضی الحسینی، تاج العروس، بیروت، دارالفکر، ۱۴۱۴ق.

ص:۲۷۸

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹